T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMASI

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ VE ABD ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER

ELİF TUĞÇE KURT
17716008

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MEHMET AKİF OKUR

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMASI

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ VE ABD ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER

ELİF TUĞÇE KURT
17716008
ORCID NO: 0000-0001-7255-6700

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. MEHMET AKİF OKUR

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMASI

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ VE ABD ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER

ELİF TUĞÇE KURT
17716008

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 30.07.2020

Tezin Savunulduğu Tarih: 06.07.2020

Tez Oy Birliği / Oy Çokluğu ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet Akif Okur	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Vahdettin Engin	
	Doç. Dr. Laçin İdil Öztığ	

İSTANBUL
TEMMUZ 2020

ÖZ

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ'NDE OSMANLI DEVLETİ VE ABD ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER

Elif Tuğçe Kurt
Temmuz, 2020

Bu çalışma II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki diplomatik ilişkileri konu almaktadır.

Avrupa'da olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de önemli gelişmelerin ve büyük dönüşümlerin bir arada yaşandığı 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başları aynı zamanda I. Dünya Savaşı gibi topyekün bir savaşa giden yılları da kapsar. Gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki dış politikasını, gerekse devlet içi sorunların nasıl uluslararası müdahaleye açık hale geldiğinin anlaşılması tarihsel süreklilik bakımından önem arz eder. Bu bağlamda çalışmada ABD ve Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkilerle bu ilişkileri oluşturan başlıklar arşiv belgeleri ve dönem çalışmaları ile ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Amerika Birleşik Devletleri, Osmanlı Devleti, diplomatik ilişkileri, Türk-Amerikan ilişkileri

ABSTRACT

DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN THE OTTOMAN EMPIRE AND THE UNITED STATES DURING THE REIGN OF ABDÜLHAMID II
Elif Tugce Kurt
July, 2020

In this master thesis study, diplomatic relations between the Ottoman Empire and the United States during the reign of Abdulhamid II were evaluated.

As in Europe, the Ottoman Empire experienced a combination of major developments and major transformations in the last quarter of 19th century and at the beginning of the 20th century also it covers the years leading up to a total war, such as World War I. Understanding both the foreign policy of the Ottoman Empire in its last period and how internal problems became open to international intervention is important in terms of historical continuity. In this context, the topics that constitute the diplomatic relations between the United States and the Ottoman Empire will be revealed through archival documents and period studies.

Key Words: Abdulhamid II, United States of America, Ottoman Empire, diplomatik relations, Turkish-Amerikan relations

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilere bakıldığında bu alanda yapılan çalışmaların sayısının Avrupa devletlerine nispeten daha az olması bu ilişkilerin ikincil planda kaldığına dair bir izlenim oluşturur. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin dış politikasına etki eden devletler arasında İngiltere, Rusya ve Fransa öne çıkar.

Bu yüksek lisans çalışması Osmanlı Devleti'nin üzerinde en çok tartışılan ve her türlü olumsuz şartlara rağmen 33 yıl tahtta kalan Sultanı II. Abdülhamid dönemindeki Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri incelemeyi esas almaktadır. Tezin çalışma alanı diplomatik ilişkilerle sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle diplomasi ve Osmanlı Devleti'nin diplomasi kültürü incelenmiş, ardından II. Abdülhamid döneminin genel şartları anlatılarak ABD ile olan diplomatik ilişkileri oluşturan başlıklar ele alınmıştır. II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki diplomatik ilişkileri konu alan çalışmaların eksikliği, tez çalışmasının hazırlanmasındaki nedenlerdendir.

Tez çalışmasında Türk-Amerikan ilişkilerini farklı konular odaklı anlatan birçok kitap ve makaleden yararlanılarak ikincil kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Birincil kaynak olarak Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler ile Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri yazışmaları (The *Foreign Relations of the United States* (FRUS) kullanılmıştır. Tarihsel süreci anlatan kaynakların haricinde, iki ülke arasındaki ilişkiler kişilerin bakış açısı ile de ele alınmış, dönemde yaşayan kişilerin hatıralarına başvurulmuştur. II. Abdülhamid döneminde elçilik görevi yapan Oscar Strauss'un "Under Four Administration From Cleveland to Taft" isimli eseri ve bu dönemde gazetecilik yapan İngiliz Syndey Whitman'ın "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Bir İngiliz Gazetecinin Türkiye Anıları" başlıklı kitapları birincil kaynaklar olarak incelenmiş, bunların haricinde temsilcilerin hayatlarını ve faaliyetlerini konu alan çalışmalar da değerlendirilmiştir. Bunlardan bazıları: Ahmet Pekcan, "Osmanlı'dan Günümüze Yabancı Eller (ABD Elçisi Samuel S. Cox'un

Elçilik Yılları 1885-1886)", Fikrettin Yavuz, "Alexander Watkins Terrell", Melih Yiğit, "Ali Ferruh Bey'in Washington Elçilik Yılları" olarak sıralanabilir.

Çalışmamız Osmanlı Devleti'nin diplomasi tarihinin ele alındığı bölümle başlar. Devletin hangi şartlar altında ve tarihsel süreçte diplomatik ilişkilerini şekillendirdiğini konu alan bu bölüm, uluslararası ilişkiler pratiği bakımında önem arz eder.

İki ülke arasındaki ilişkilerin başlangıcını konu alan üçüncü bölüm, II. Abdülhamid dönemine kadar geçen süreci anlamak adına önemlidir.

Dördüncü bölümde II. Abdülhamid döneminin Osmanlı Devleti ve ABD'sine dair bilgiler verilmiştir. Bu bölüm diplomatik ilişkilerin meydana geldiği bağlamda değerlendirilmesi amacıyla kaleme alınmıştır. Ayrıca bölümde ABD'nin kuruluşu ile ilgili bilgiler de yer alır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin de bulunduğu dördüncü bölümde, ilişkileri oluşturan konular belirlenmiş ve genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca kültürel diplomasi ve diplomatik yardımlaşmalar da dördüncü bölümde ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmış, elde edilen çıkarımlar ifade edilmiştir.

Bu alanda yapılan çalışmaların sınırlılığı dikkate alındığında tez çalışmamızın alana katkı sağlayacak bir çalışma olmasını ümit etmekteyiz.

Tez çalışmasını hazırlama sürecinde yönlendirmeleri ve desteğinden dolayı Danışmanım Prof. Dr. Mehmet Akif Okur'a, süreçteki anlayışlarından dolayı eşime, aileme ve Müdürüm Prof. Dr. A. Melek Özyetgin başta olmak üzere çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İstanbul, Temmuz, 2020. Elif Tuğçe Kurt

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **ix**
1. GİRİŞ **1**
2. OSMANLI DEVLETİ VE DİPLOMASİ **4**
3. OSMANLI DEVLETİ İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER **11**
3.1. İlişkilerin Başlangıcı 11
3.2. Diplomatik İlişkiler 14
3.3. Misyonerlik 17
4. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İLİŞKİLER **21**
4.1. 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı Devleti ve ABD 21
4.1.1. Osmanlı Devleti 21
4.1.2. ABD 23
4.1.2.1. Gunboat Diplomasi 25
4.2. Diplomatik İlişkiler 26
4.2.1. Osmanlı Devleti'nde Amerikan Temsilciliği 26
4.2.1.1. Erzurum ve Harput Konsolosluklarının Açılması 30
4.2.1.2. Büyükelçilik 32
4.2.1.3. Amerikan Temsilcileri ve II. Abdülhamid'le İlişkileri 34
4.2.2. Ermeni İsyanları ve Misyonerlik 37
4.2.3. Ermeni Göçü ve Vatandaşlık 43
4.2.4. Tazminat Meselesi 51
4.2.5. Yahudi Sorunu 53
4.2.6. Arabizm 59
4.3. Kültürel Diplomasi 61
4.3.1. Kitap Diplomasisi ve Fuarlar 61
4.3.2. Ziyaretler ve Hediyeler 65

4.4. Yardımlaşmalar 66
4.4.1. Filipinli Müslümanlar ve Ârabi Paşa 66
4.4.2. Doğal Afetler 68
5. SONUÇ 70
KAYNAKÇA 73
EKLER 81
ÖZ GEÇMİŞ 84

KISALTMALAR

AB : Amerika Birleşik Devletleri

Age : Adı geçen eser

ABCMF : American Board of Comissioners for Foreign Missions

A.DVN. MHM : Bâb-ı âli Evrak Odası Mühümme Evrakı

BOA : Başkanlık Osmanlı Arşivi

DH. MKT : Dahiliye Nezareti Evrakı, Mektûbî Kalemi

FRUS : Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States

HR. SYS : Hariciye Nezareti Evrakı, Siyasi

HR. TO : Hariciye Nezareti Evrakı, Tercüme Odası

İ. HR : İrade Tasnifi, Hariciye

İ. DH : İrade Tasnifi, Dahiliye

M.Ö : Millattan Önce

MF. MKT : Maarif Nezareti Evrakı, Mektûbî Kalemi

NARA : National Archives and Records Administration

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Y. A. HUS : Yıldız Tasnifi, Hususi Maruzat

Y. A. RES : Yıldız Tasnifi, Resmi Maruzat

Y.E E : Yıldız Tasnifi, Esas Evrak

Y. PRK. TKM : Yıldız Tasnifi, Perakende Evrakı-Zabtiye Nezareti Maruzatı

1. GİRİŞ

Günümüzde Türk Dış Politikası üzerinde tesir sahibi önemli aktörlerden Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkiler, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yoğunlaşsa da ilişkilerin başlangıcı daha eskiye dayanır.

18. yüzyılın son çeyreğinde bir devlet olarak dünya siyaset sahnesine çıkan ABD, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren dönemin büyük gücü olan Osmanlı Devleti ile ilgilenmiş ve diplomatik ilişkiler başlayana kadar özellikle ticaret alanındaki ilişkilerini güçlendirmiştir. ABD'nin birçok teşebbüsü olmasına rağmen, iki devlet arasındaki resmî ilişkiler, uzun süren müzakerelerden sonra ancak 1830'da imzalanan Ticaret ve Dostluk Antlaşması ile kurulabilmiştir. İmzalanan anlaşma ile Osmanlı topraklarında hızla temsilcilikler açmaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri, diplomatik yapılanmasına başlamıştır. Osmanlı Devleti de bu süre zarfında özellikle ticaret anlamında ABD'ye şehbender gönderse de ilk temsilcilik 1867 yılında açılmıştır.

II. Abdülhamid'in padişahlık yıllarında Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri tarafından paylaşım planları yapılmaya başlanmış, Avrupa'ya olan güven oldukça azalmıştır. Dolayısıyla böyle bir ortamda herhangi bir savaş geçmişinin olmadığı ABD, Osmanlı Devleti için tehlikesiz ve güvenilebilir bir ülke olarak değerlendirilmiş olmalıdır.

Tarihi ve olayları, meydana geldiği bağlamda değerlendirmenin daha objektif ve gerçekçi çıkarımlar oluşturacağı açıktır. Bu noktadan hareketle çalışma konumuz olan II. Abdülhamid dönemindeki diplomatik ilişkiler değerlendirilirken dönemin Avrupa'sına da bakmak gerekir:

> "Alman Kayzeri Kraliçe Victoria'nın torunu, yani daha sonra 1901'de tahta geçecek olan Kral Edward'ın yeğeni idi. Danimarka Kralı IX. Christian Kral Edward'ın kayınpederiydi. Baldızı Dagmar, Çar III. Aleksandr ile evliydi. Bulgaristan Prensi Ferdinand'ın babası Kraliçe Victoria'nın kuzeni, annesi ise Fransa Kralı Louis Philippe'nin kızıydı. Romanya'nın ilk ve en uzun süreli kralı I. Karol III. Napoelon'un kuzeniydi. Bu akrabalık ilişkileri diplomaside

> ittifakları ya da anlaşmazlıkları derinden etkileyebiliyordu. Abdülhamid ise hükümdar liginde İslam dünyasını temsil eden bir hükümdar olarak oyunu tek başına oynamak zorunda kaldı."[1]

II. Abdülhamid'in başlıca dış politikası tarafsızlık, bağlantısızlık ve bağımsızlık ekseninde devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak olarak şekillenmiştir. Her ne kadar ilk bakışta ABD ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler Avrupa devletlerine kıyasla ikinci planda gibi görülse de özellikle ABD'nin ekonomik gelişmesinin akabinde Osmanlı topraklarında siyasi nüfuz elde etme çabası ilişkilerin çeşitlenmesine yol açmıştır.

Bu dönemde uluslararası alanda oldukça yeni bir aktör olan ABD'nin kimliğinin oluşumu sürecinde, özgürlük ve demokrasiye bağlılık gibi kavramların vurgulandığı görülür.[2] Ülkenin coğrafi durumu ve süreç olarak diğer devletlerin geçtiği evrelerden geçmemesi Amerikalıların kendilerini Avrupa'dan bağımsız, ayrı bir millet olarak görmelerine neden olmuş, Amerikan değerlerinin istisnailiğine inandırmıştır.[3] Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan Amerikan misyonerlik faaliyetleri, 18. yüzyılın sonlarında ABD'de ortaya çıkan dinî canlanmanın bir sonucu olarak hem ülke içerisinde hem de ülke dışında başlatılan yoğun çalışmaların ürünüdür.[4] Misyonerlerin dinî amaçların ötesine geçerek siyasal faaliyetlerde bulunmaya başlaması Osmanlı Devleti ve ABD arasında yaşanacak birçok sorunun temelinde yer alır.

Tez çalışmamızın amacı II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin ana temalarını, bu çerçevede etkisi günümüze kadar uzanan Ermeni meselesi, Yahudi meselesi, Arap milliyetçiliği gibi konuları incelemektir. Osmanlı topraklarında ABD temsilciliklerinin hangi aşamalardan geçerek açıldığı da çalışmanın incelediği alanlardandır. Sadece kurumlar üzerinde durulmayacak, dönemin diplomatik temsilcilerinin ABD ve Osmanlı Devleti nezdindeki ilişkilerinde nasıl rol oynadığı da tez çalışmamızda belirlenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda kişisel ilişkilerin diplomatik ilişkiler üzerindeki etkisi de sorgulanacaktır. Gerek içte gerek dışta birçok büyük sorunun yaşandığı yıllarda,

---

[1] Namık Sinan Turan, İ**mparatorluk ve Diplomasi Osmanlı Diplomasisinin İzinde**, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 428-429.
[2] Mehmet Akif Okur, **Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk**, (Ankara: Binyıl Yayınları, A Kitap, 2010), 190.
[3] **age,** 191.
[4] İdris Yücel, **Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyon Hastaneleri (1880-1934),** (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017), 2.

Osmanlı Devleti'nin ABD ile diplomatik ilişkileri hangi amaçlarla kullandığı ve yaşanan krizleri nasıl yönettiği sorusu, tezimizde cevaplanmaya çalışılacaktır.

2. OSMANLI DEVLETİ VE DİPLOMASİ

Diplomasi, sosyal bilimlerde üzerinde en çok konuşulan ve birden çok tanımı olan kavramlardan biridir. Sözcüğün kökeni eski Yunan dilindeki "diploma" kelimesinden gelir. İkiye katlamak anlamına gelen "diploma" Roma İmparatorluğunda devlete ait tüm resmî belgelere katlanışından dolayı verilen isimdir.[5]

Modern anlamda diplomasi uluslararası ilişkilerin barışçıl yol ve araçlarla yürütülmesi olarak tanımlanabilir.[6] Diplomasinin kökleri bir sosyal bilim olarak uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşu öncesine uzanır. İnsanla beraber anlam kazanan ilişkiler, insanlığın varoluşundan beri kendini gösterir.

Gündelik dilde diplomasiyle kimi zaman aynı ya da benzer anlamda kullanılan kavramlardan biri dış politikadır. Esasında dış politika devletin uluslararası sistemden beklentileri veya sistemdeki amaçları, diplomasi de bu amaçlara ulaşabilmek için kullanılan araçları ifade eder.[7] Dış politika ve diplomasi bir bütündür, birbirini tamamlar. Dış politika diplomasinin amaçlarını belirlerken diplomasi bu amaca giderken kullanılacak araçlardan oluşur. Dış politika bir devletin uluslararası sistemdeki amaç ve beklentilerini ifade ederken, diplomasi bu amaçlara ulaşmada kullanılan yöntemleri içerir.[8]

> "Diplomasi uluslararası politika ve dış politikadan farklı olarak, bunların içeriğinden ziyade bunların yürütülme biçimiyle ilgilidir. Başka bir deyişle, bu uluslararası politikanın resmi yollarla uygulamaya aktarılması sürecidir. Bu bağlamda diplomasiyi tanımlamak gerekirse, bir hükûmetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir. Bu sürece devleti temsil eden kişiler katılmaktadır… Bazen diplomasi daha da sınırlanarak hükûmetlerin dışişleri bakanlığı ve bu birime bağlı diplomatları aracılığıyla yürütülen bir uygulama, bir haberleşme ve görüşmeler süreci olarak da tanımlanmaktadır."[9]

[5] Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995), 13.
[6] **age**, 11.
[7] Oral Sander, **Ankanın Yükselişi ve Düşüşü**, (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1987), 13.
[8] Turan, **age**, 3-6.
[9] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, (İstanbul: Asfa Yayınları, 1999), 254.

Batı devlet sistemi içinde diplomasinin ilk olarak Kuzey İtalya'daki şehir devletlerinde ortaya çıktığı varsayılır. Toplumsal olarak etkileşimlerin her zaman var olmasına rağmen, kavramların ve araçların sistematiklik kazanması belli bir zaman içinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda ilk uygulanan diplomasi şekli tek yanlı ve geçici olan "Ad Hoc" diplomasidir. Buna göre temsilciler herhangi bir yere; belli bir amacı ya da görevi gerçekleştirmek için geçici bir süreyle gönderilir ve bu görev sonunda ülkelerine döner. "Ad Hoc" komisyonları olarak da tanımlanan bu temsilciler verilen bir görevin bitmesi ile görevlerini tamamlamış olup genellikle çalışmalarını bir raporla daha üst mercilere veya hükümdarlarına iletirlerdi.[10]

Avrupa'da devletlerin büyümesi, aralarındaki iletişim ve etkileşimin artması beraberinde ilişkilerin daha etkin ve hızlı bir şekilde yürütülme ihtiyacını getirmiştir. Bu bağlamda 15. yüzyılda "Ad Hoc" niteliğindeki temsile karşılık sürekli temsil anlayışına geçişin başladığı görülür.[11] Nitekim 18. yüzyılda sürekli diplomasi kurumları gelişmiş, 19. yüzyıl ise Batı diplomasisinin altın çağı olarak nitelendirilmiş, Avrupa diplomasinin merkezi hâline gelmiştir.[12]

Diplomasi ve diplomatik kurumların sistemleşmesi, Batı merkezli uluslararası ilişkiler düzeninin de sistemleşmesine paralel bir şekilde ilerlemiştir. Esas itibariyle 1648 Vestfalya Anlaşması'yla başlayan sürekli diplomasi anlayışı 1815 Viyana Kongresi'yle daha kurumsal bir hâl kazanmıştır.[13] Özgür siyasal birimler hâline gelen devletler, bu anlaşmayla ilişkilerini çıkarları doğrultusunda sürdürmek için kurumlardan yararlanmaya başlamıştır. Böylece Avrupa'da belirli kurallara göre hareket eden ve aralarında düzenli ilişkiler bulunan devletlerle bir bütünlük sağlanmıştır.[14]

1815 Viyana Kongresi'nde ise hazırlanan tüzükle elçilik sınıfları belirtilmiş, diplomatik temsilciler sınıflandırılmıştır. 1818'de düzenlenen Aix-La-Chapelle Konferansı'nda ek düzenlemeler yapılarak diplomasi uluslararası boyutta belirli bir standarda sahip olmuştur.[15]

[10] Kemal Girgin, **Çağdaş Politika ve Diplomasi**, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975), 13.
[11] Turan, **age,** 70.
[12] Arı, **age,** 255.
[13] **age,** 259.
[14] Tuncer, **age**, 41.
[15] Arı, **age**, 259.

Osmanlı Devleti'nin modern diplomasiye geçiş aşamaları ise Avrupa ile aynı seyirde ilerlememiştir. Osmanlının yürüttüğü diplomasi anlayışını devletin gücüne paralel düşünmek gerekir. Buna göre Osmanlı Devleti tek yanlı diplomasi geleneğini en geç terk eden devletlerden biridir. 15. ve 16. yüzyılda çoğu Avrupa devletinin sürekli diplomasi anlayışına geçtiği görülürken Osmanlı'da durum böyle olmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı tek yanlı diplomasi örnekleri Batı'ya karşı daha güçlü olduğu zamanlara denk gelir. Bu dönemde diğer devletlerin desteğini sağlama ya da onlardan bir şeyler öğrenme gibi bir kaygısı olmadığı için sürekli diplomasiye de gerek duyulmamıştır.[16] Diğer ülkelere temsilciler gönderilmiş ancak bu temsilciler görevleri bitince Osmanlı topraklarına geri dönmüşlerdir. Sürekli diplomasiye geçişe kadar giden temsilcilerin amaçları; barış anlaşmaları, ticari sözleşmeler, Osmanlı padişahının tahta çıkışını bildirmek, hediyeler götürmek, tahta çıkan birini tebrik etmek olarak sayılabilir.[17] Ayrıca Osmanlı Devleti Avrupa devletleriyle ilişkiler yürütürken de eşitsizlik durumunu görünür kılmıştır. Örneğin görüşmeler Osmanlı topraklarında ve Türkçe yapılmakla beraber Osmanlı temsilcileri anında bir karar alabilirken Avrupalı görüşmeciler herhangi bir karar almadan önce hükûmetlerine mutlaka danışmak zorundaydılar.[18] Bu örnekler de göstermektedir ki güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı Devleti diplomaside Avrupalı devletleri kendine eşit görmemekteydi.[19] Kuruluşundan 17. yüzyılın sonuna kadar vergilerden sonra en önemli gelir kaynağı savaşlar olan Osmanlı Devleti, bu süre zarfında gücün verdiği destekle diplomaside bir nevi kuralları koyan taraf olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıla kadar her ne kadar daimi elçilik kurumu bulunmasa da İstanbul'un fethinden hemen sonra Venedik, akabinde Lehistan, Rusya, Fransa, Avusturya, İngiltere, Hollanda gibi ülkeler Osmanlı topraklarında daimî elçilik açmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin sürekli diplomasiyi geç uygulamaya başlaması Osmanlı'da diplomasi geleneğinin bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Osmanlı Devleti henüz bir uç beyliği olarak ortaya çıktığı kuruluş döneminde bile komşuları Bizans ve Anadolu beylikleri ile yardımlaşma ve evlilik gibi konular vesilesiyle ortaya

[16] Hadiye Tuncer, Hüner Tuncer, **Osmanlı Diplomasisi ve Seferatnameler**, (Ankara, Ümit Yayıncılık: 1997), 11.
[17] **age**, 12.
[18] **ag**e, 18.
[19] Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", **Osmanlı**, c. 1, (1999): 644.

çıkan diplomatik ilişkiler kurmuştur.[20] Ayrıca Orhan Gazi'nin Bizans İmparatoru Kantakuzinos'un kızı Teodora ile evlenmesi de erken dönemde uygulanan diplomasinin örneklerinden biridir.[21]

17. yüzyıla gelindiğinde askerî alandaki mağlubiyetler, dünyanın değişmesi, Avrupa'nın güçlenmeye başlamasıyla beraber Osmanlı diplomasi anlayışında da bir takım çözülmeler başlamıştır. Bunlardan ilki 1606 yılında Avusturya ile imzalanan Zitvatorok Antlaşması'nda görülür. Anlaşma sınırlar açısından olmasa da diplomasi pratiği bakımından Osmanlı Devleti için önemli bir yere sahiptir. Daha önceleri Avrupalı devletlerle yapılan barış antlaşmaları Osmanlı padişahının takdiri çerçevesinde değerlendirilmekte ve Osmanlı Devleti'nin uygun bulduğu bir süre zarfında geçerli kalmaktaydı. Ama bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti'nin daha önce Viyana Beyi olarak adlandırdığı Avusturya-Roma İmparatoru'nun "Kayzer"lik unvanı tanınarak protokol bakımından eşitlik sağlanmıştır.[22] Bu kabul ediş Osmanlı Devleti'nin Batı karşısındaki üstünlüğünün sona erdiğinin ve bundan sonraki ilişkilere eşit olarak devam edileceğinin bir nişanesidir.

Başarısız sonuçlanan Viyana kuşatmasının ardından Avusturya, Lehistan, Venedik'in oluşturduğu ve 1695'te Rusya'nın da katıldığı müttefik kuvvetler karşısında değişik cephelerde yürütülen ve 16 yıl süren mücadelelere son veren Karlofça Antlaşması Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir.[23] Nitekim Osmanlı Devleti açısından antlaşma ile ilk defa uluslararası bir ittifakla imza edilmiştir.[24] Bu yönüyle antlaşma karşılıklı pazarlık ve müzakerelere dayanarak yürütülen günümüzdeki anlamıyla diplomasinin Osmanlı Devleti tarafından kullanıldığının ilk örneği olarak kabul edilebilir.[25]

Karlofça Antlaşması'ndan yaklaşık 20 yıl sonra başarısız Mora Seferi sonucu İngiltere ve Hollanda elçilerinin arabuluculuğu ile 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması ise Osmanlı Devletinin Batı'nın üstünlüğünü kabul etmesi bakımından

---

[20] Ali İbrahim Savaş, **Osmanlı Diplomasisi**, (İstanbul: 3F Yayınevi, 2007), 11.
[21] Kemal Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz**, 2. bs. (Ankara: Türk Tarih Kurumu), 37-38.
[22] Savaş, **Osmanlı Diplomasisi**, 28-29.
[23] Abdülkadir Özcan, "Karlofça Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 24, (2001): 504-507.
[24] Uğur Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** c. 35, s. 60 (2016): 100.
[25] Uğur Kurtaran, **Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri**, (Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı, 2009), 155.

oldukça önem arz eder.[26] Özellikle bu anlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'nde var olan kan kaybı, siyasi ve teknik anlamlarda Avrupa'nın üstünlük kazanması, yeni icatlar yapması, fikir ve eğitim alanındaki ilerlemeler Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeleri yakından izleme gerekliliğini de beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda Avrupa'ya geçici elçiler gönderilmeye başlanmıştır. 1720 yılında Fransa'ya gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'ye ülkeye dair detayları rapor etmesi emri verilmiş, bu doğrultuda Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi Fransa'nın günlük ve sosyal hayatından detayların da yer aldığı bir sefaretname kaleme almıştır. 1757'de Viyana'ya, 1763 yılında Prusya'ya gönderilen Ahmet Resmî Efendi Prusya Kralının hayatını ve askeri başarılarını anlatmış; 1787-1788 tarihlerinde İspanya'ya gönderilen Vasıf Efendi sefaretnamesinde siyasi ve ticari ilişkilere yer vermiştir. 1791-1792 yıllarında Avusturya'ya gönderilen Ebubekir Ratib Efendi mali konularla ilgili bilgiler vermiş, önerilerde bulunmuştur.[27]

Örnekler de göstermektedir ki Osmanlı Devleti'nde tek yanlı diplomasi anlayışı yerine sürekli diplomasi anlayışının yerleşmesi, devletin gücünün azaldığı döneme karşılık gelir. Artık aşikâr olmuştur ki gerek askerî gerek teknolojik anlamda Avrupa'nın gerisinde kalınmış ve Osmanlı Devleti dışında bazı dengeler oluşmaya başlamıştır. Avrupa'da özellikle daimî temsilcilikler aracılığıyla ilişkiler sürekli olmaya başlamış, devletler arasındaki bilgi ve gözlem akışı artmıştır. Osmanlı Devleti'nin ise bunlardan mahrum kalması askerî ve siyasi olarak düştüğü zor durumu iyice güç bir noktaya götürmüştür. Bu durum beraberinde Osmanlının Avrupa devletlerini daha yakından tanımak ve ilişkiler kurmak istemesini getirmiş, bunun akabinde sürekli temsilcilikler önem kazanmıştır.

1789-1807 yılları arasında padişah olan III. Selim döneminde devleti tekrar güçlendirmek hedefini taşıyan ıslahatlara ağırlık verilmiştir. Nizam-ı Cedit programı kapsamında yapılan yeniliklerden biri de sürekli elçiliklerin kurulmasıdır. İlk başlarda Fransa düşünülmesine rağmen Fransız İhtilali'nin yarattığı çekincelerden dolayı ilk daimî elçilik 1793 yılında Londra'da açılmış, Osmanlı elçisi olarak Yusuf Agâh Efendi

[26] Kurtaran, "Karlofça Antlaşması'nda Venedik, Lehistan Ve Rusya'ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi", 104.
[27] Onur Kınlı, **Osmanlıda Modernleşme ve Diplomasi**, (Ankara: İmge Yayınevi, 2006), 122-126.

atanmıştır.[28] III. Selim döneminin dış ve iç politikasındaki değişmeler beraberinde diplomasi anlayışında da değişimleri getirmiş, ilk ittifak anlaşması bu dönemde Rusya ile yapılmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, Batılı devletler karşısında izlediği kendi kendine yeterlilik siyasetini terk edip ilk kez Avrupa ittifaklar sistemine girmiştir.

III. Selim döneminde Avrupa başkentlerine elçiler gönderilerek doğrudan ve güvenilir bilgiler almak hedeflense de açılan elçiliklerden istenilen verim alınamamıştır. Gönderilen diplomatların çoğunun Batı dillerini bilmemesi Gayrimüslim tercümanların görev almasına neden olmuştur. Ancak 1821 yılında Mora'da başlayan Yunan ayaklanmasında Rum maslahatgüzarlarının yanlış haber vermesi üzerine II. Mahmud Avrupa merkezlerindeki elçilikleri tamamen kaldırmış 1833 yılında "Babıali Tercüme Odası"nı kurarak dil bilen Müslümanları ve güvenilir Ermenileri görevlendirmiştir.[29] Böylece Osmanlı bürokrasisinin dil konusundaki eksikliği giderilmeye çalışılmış, 1834 yılından itibaren ise yeniden Paris, Londra ve Viyana'ya büyükelçiler gönderilmiş 1836 yılında Hariciye Nezareti kurularak Reisülküttap Mehmet Akif Efendi Hariciye Nazırı unvanını almıştır.[30]

19. yüzyıl Avrupa diplomasisi hassas ve dengeler üzerine kurulmuş oldukça karmaşık bir yapı arz eder. Özellikle II. Abdülhamid döneminde İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, Rusya gibi bölgenin güçlü ve birbiriyle rekabet hâlinde olan devletleri ile denge politikası takip edilmek zorunda kalınmıştır. Bu yüzyılda Şark sorunu[31] çerçevesinde politikalar üretmeye çalışan Osmanlı Devleti için diplomasi ayakta kalmanın en önemli araçlarından biri hâline gelecektir. Dünyanın topyekün bir savaşa doğru gittiği yıllarda Avrupa devletleri arasındaki rekabet ve güç çatışmasından

[28] Ahmet Dönmez, "Osmanlı Devleti'nde Tek Taraflı Diplomasi Anlayışı ve Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Süreci", **Osmanlı Diplomasi Tarihi**, ed. Mehmed Alaattin Yalçınkaya, Uğur Kurtaran (Ankara, Altınordu Yayınları: 2008): 162.

[29] Muhammet Şahin, "Osmanlı Diplomasisinde Değişim ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletler Sistemi'ne Girişi", **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, c. 4, s. 46 (2009): 830.

[30] İsmail Soysal, "Umur-ı Hariciye Nezaretinin Kurulması (1836)", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, (Ankara: 1999): 71.

[31] "Genel olarak Şark meselesi, emperyalist politikalar izleyen büyük devletlerin (düvel-i muazzama) Osmanlı Devleti'nin başta Avrupa'daki kısmı olmak üzere özellikle Ortadoğu'ya ve diğer yerlere (Afrika) yayılmış geniş topraklarının paylaşımı, devletin hükümranlık sahası üzerinde siyasi ve iktisadi tahakküm kurulması, bu arada müslüman olmayan halkların durumlarının istismar edilmesi, bağımsızlık mücadelelerine maddi ve manevi destek verilmesi ve bunun, Avrupa -ve geç dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri- kamuoyunun kazanılması amacıyla yoğun bir anti-Türk propagandası hâlinde yürütülmesi anlamında, Osmanlı gücünün 18. yüzyıl başından itibaren kendini hissettiren gerilemesiyle beraber gelişen kendi aralarındaki şiddetli rekabetin geleneksel bir tanımlamasıdır." Kemal Beydilli "Şark Meselesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 38, (2010): 352.

yararlanılarak kurulan denge politikası yüzyılın sonuna kadar devleti ayakta kalmasında önemli bir rol oynamıştır.

3. OSMANLI DEVLETİ İLE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

3.1. İlişkilerin Başlangıcı

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkiler, ABD'nin bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardan itibaren başlamıştı. Dönemin Akdeniz'e hâkim olan gücü Osmanlı Devleti, ABD için ticari açıdan oldukça önem arz etmekteydi. Avrupa dengesinin hâkim olduğu uluslararası ortamda, ABD'nin dünya siyasetine geç çıkmış olması ticari açıdan güçlenmesini daha da önemli hâle getirmiştir. Siyasi güce sahip olmanın ekonomik güçten geçtiği de düşünüldüğünde ABD'nin ticari yollarla bağlantı kurması zaruri idi. Ayrıca Doğu Atlantik ve Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmak isteyen Amerika Birleşik Devletleri'nin temel ihraç ürünleri olan mısır, tuzlanmış balık gibi ürünlerin satışında Akdeniz ülkeleri de önemli bir yer tutmaktadır.[32]

> "18. asır sonlarında ve 19. asır başlarında, Osmanlı İmparatorluğunun Akdeniz'deki durumu henüz sarsılmamıştı; Osmanlı Devleti, Akdeniz'de birçok adalarla birlikte bu deniz sahillerinin hemen hemen üçte ikisine sahip bulunuyordu.
>
> …Amerikan ticaretinin bütün Akdeniz havzasına yayılabilmesi ancak Birleşik Devletler'in, bu denizin doğu, şimal doğu ve hemen bütün cenûb sahillerine sahib bulunan Osmanlı Devleti ile dostluk münasebetleri kurması ve bir ticaret muahedesi akdetmesiyle mümkün olabilecekti."[33]

İki devlet arasındaki ilk ilişkiler, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki topraklarının bulunduğu Mağrib bölgesinde gerçekleşti.[34] Mağrib olarak ifade edilen bölge bugünkü Fas, Tunus, Trablus ve Cezayir'i kapsar. ABD bağımsızlığını kazandıktan sonra daha önce sahip olduğu İngiliz himayesini ticaret yaparken kaybetmiş, akabinde Garp ocaklarına ait korsanlar Amerikan gemilerine saldırılar düzenlemiştir. ABD'nin henüz oluşumunu yeni tamamlaması ve ekonomik güce ihtiyacı olması sonucu anlaşma yoluna gidilmiş ve Fas'la 1786 yılında karşılıklı ticaret ve vergi antlaşması

---

[32] Nurdan Şafak, **Osmanlı Amerika İlişkileri**, (İstanbul: Enes Matbaacılık, 2003), 34.

[33] Fuad Ezgü, "Osmanlı İmparatorluğu-Amerika Birleşik Devletleri İktisadi, Siyasi ve Kültürel Münasebetlerinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1795-1908)", (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1949), 52.

[34] Çağrı Erhan, **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, 2. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 37.

imzalanmıştır. Bu antlaşmayı 1795-96 senelerinde Cezayir, Tunus, Trablus takip etmiştir.[35] Esasında Osmanlı topraklarına dâhil olan Cezayir ve Tunus'un özerk bir yapıya sahip olmalarına rağmen Beylerinin Türk ve ABD ile yapılan anlaşma metninin de Türkçe olması, bu çatışma ve ardından gelen barış antlaşması sürecini iki devlet arasındaki ilişkinin başlangıcı olarak nitelememizi makul kılar.[36]

1800'lerin başından itibaren iki devlet arasındaki ticaret artış göstermekte özellikle pamuk, yün, sünger, halı gibi ürünlerin ithali gerçekleştirilmekteydi.[37] Gayri resmî olarak 1775 yılında Amerikan ticaret gemileri İzmir'e gitmiş, 1810 senesinden itibaren Amerika ile İzmir arasında düzenli seferler yapılmaya başlanmıştır. Amerikan ticaret gemileri İzmir'e başlıca kahve, baharat getiriyor, kuru meyve ve afyon götürüyorlardı.[38] Philadelphia'daki Woodman Offley şirketi İzmir ile ticaret yapan önemli şirketlerden biriydi ve bu vesile ile de 1811 yılında David Offley başkanlığında İzmir'de Amerikan şirketi kuruldu.[39] Akabinde 1824 senesinde Offley Amerika'nın resmî İzmir Konsolosu olarak Osmanlı Devleti tarafından tanındı.[40]

Ayrıca 1808 senesinde Osmanlı Devleti'nden Giritli Mustafa Dayı ve Kayserili Mehmet Dayı isimli kişiler yaklaşık 1 yıl boyunca ABD'yi ziyaret etmiş, Osmanlı'ya ilettikleri raporda ABD'nin denizcilik alanındaki ilerleyişi ile beraber devletin Osmanlı ile diplomatik ilişkilere girmek istemesinden de bahsedilmiştir.[41]

İki devlet arasında herhangi bir anlaşmanın bulunmayışı, ABD'nin Osmanlı Devleti'ne %5 gümrük vergisi ödemesine neden olmaktaydı. Hâlbuki kapitülasyon hakkına sahip devletlerin vergi oranı %3'tü. 1830 yılına kadar ABD, birçok kez Osmanlı ile ticaret antlaşması yapmak istese de dönemin şartları Osmanlının bu konuya yeterince ehemmiyet vermemesine neden olmuştur. Her ne kadar 1830 senesine kadar bir ticaret anlaşması yapılmasa da 1816'da 8, 1823'te 18, 1825'te 22, 1828'de 28 ve 1830 yılında 32 Amerikan gemisi İzmir'i ziyaret etmişti.[42]

---

[35] Hasan Tahsin Fendoğlu, **Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerikan İlişkileri**, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2002), 182.
[36] Şafak, **age,** 34-35.
[37] Fendoğlu, a**ge**, 188.
[38] **age**, 189.
[39] Mine Erol, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleriyle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları**, (Konya: Damla Matbaacılık), 10.
[40] Akdes Nimet Kurat**, Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış**, (Ankara: Doğuş Matbaa, 1959), 17.
[41] Erhan, **age**, 104.
[42] Uygur Kocabaşoğlu, **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, (İstanbul: Arba Yayınları, 1989), 10.

Ancak 1827 senesinde Navarin olayı kapsamında Osmanlı donanmasının İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından yakılması, Osmanlı Devleti'nin ABD'yi daha farklı açıdan değerlendirmesine yol açmıştır. O zamana kadar ABD ile anlaşma yapmaya sıcak bakmayan Osmanlı Devleti, donanmanın yeniden inşa edilebilmesi için bu devletin teknik imkânlarından faydalanabileceği düşüncesiyle bir anlaşma yapılabileceği kanaatine vardı.[43] Bununla beraber, iki devlet arasındaki resmî ilişkiler, uzun süren müzakerelerden sonra ancak 1830'da imzalanan Ticaret ve Dostluk Antlaşması ile kurulabildi. İki devlet arasındaki ilişkilerde büyük önem taşıyan bu antlaşma ile Amerika Birleşik Devletleri'ne imtiyazlı devlet statüsü verilmiş oldu.[44]

1830 yılında imzalanan ticaret anlaşmasında yer alan gizli madde ise Osmanlı Devleti ve ABD arasında sorun yaşanmasına neden olmuştur. ABD'de Osmanlı Devleti için savaş gemilerinin inşası çalışmalarına başlanması ve gerektiğinde Osmanlı tersanelerinde yapılacak gemiler için malzeme temin edilmesine izin veren gizli maddenin Amerikan Senatosu'nda reddedilmesi Osmanlı Devleti'ni oldukça rahatsız etmiş, gerilen ilişkileri yumuşatan isim ABD'nin ilk diplomatik temsilcisi David Porter olmuştur. Onun gayretleriyle gemi yapımıyla ilgili teknik yardımlar sağlanmış, Haliç ve Aynalıkavak Tersanelerinde Amerikalı mühendis Henry Eckford gözetimindeki bir ekip yerli üretim Amerikan gemilerini Osmanlı donanmasına kazandırmak için destek vermiştir.[45]

1862 senesinde Amerika ile yapılan bir diğer ticaret antlaşmasıyla ABD'ye verilen ekonomik ayrıcalıklar arttırılmış, gümrük vergisi de aşamalı olarak indirilmiştir.[46] Ekonomik avantajlar beraberinde siyasi ve toplumsal avantajları da getirmiş, ABD'nin Osmanlı Devleti'ndeki etkisi artmaya başlamıştır.

İki ülke arasındaki silah ticareti, sadece ilişkilerin başlangıç yıllarında değil sonraki dönemlerde de sürekli gündemde olmuştur. Özellikle Navarin olayından sonra Osmanlı Devleti'nin Amerikan savaş gemilerine ve silahlarına ilgisi artmıştır. Örneğin 1851 yılında Osmanlı temsilcisi Binbaşı Emin Bey Amerika tersanelerini gezmiş, 1858 yılında ABD'ye gemi siparişi verilse de İngiltere'nin yoğun baskısı sonucunda sipariş

[43] Ahmet Pekcan, **Osmanlı'dan Günümüze Yabancı Eller (ABD Elçisi Samuel S. Cox'un Elçilik Yılları 1885-1886)**, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 61.
[44] Kurat, **age**,15.
[45] **age**, 14-19.
[46] Şafak, **age**, 44.

iptal edilerek İngiltere'ye verilmiştir.[47] İki devlet arasında yapılan ilk büyük kara silahı ithalatı 1865 yılına Amerikan İç Savaşı'ndan sonraki sürece tekabül eder. Savaşta kullanılan 40.000 Enfield marka piyade tüfeği bu tarihte Osmanlı Devleti tarafından satın alınmıştır. 1867'de ABD'de Osmanlı elçiliğinin açılmasından sonra ticaret hızlanmış; 1869'un sonunda 239.000 Enfield ve Springfield marka piyade tüfeği, bunlara ait süngü ve fişekler Osmanlı tarafından satın alınmıştır. Gittikçe canlanan ticaret, 1870 yılında 2.000.000 doların üzerindedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde ise Osmanlının ABD'den silah alımı maksimum noktaya ulaşmış, 1876-1878 döneminde satın alınan tüfek ve teçhizatlara 5.335.308 dolar ödeme yapılmıştır.[48]

3.2. Diplomatik İlişkiler

18. yüzyılın sonlarına doğru ABD dünya sahnesinde yer edinmeye başladığında Osmanlı Devleti eski gücünü yitirmeye başlamıştı. Mekânsal uzaklık ve Avrupa devletleri ile Osmanlı arasındaki ilişkiler düşünüldüğünde ABD Osmanlı siyasetinde çok fazla kendinden söz ettiren bir ülke değildi.

İki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin başlangıcına bakıldığında ticaretle beraber Osmanlı topraklarına artan ilginin de belirleyici olduğu görülür. Ancak bütünlüğünü 1865 yılında pekiştiren ABD'nin ekonomik, siyasi sıkıntılar yaşamasıyla beraber Osmanlının bu dönemde kendi içinde ve dış güçlerle oldukça sorun yaşaması da iki devleti ister istemez mesafeli kılmıştır.

Her ne kadar iki ülkeyi birbirine uzak tutan unsurlar ağırlıkta gibi görülse de esasında Monroe doktrini ile belirlenen ABD dış siyaseti Osmanlı Devleti ile ABD'yi yakınlaştıran sebeplerden biri olarak düşünülebilir. Avrupa'nın iç işlerine karışmaktan uzak duran ABD, Osmanlı Devleti tarafından güvenilir olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca ABD'de 1861-1865 yılları arasında yaşanan iç savaşta Osmanlı Devleti'nin ABD'nin birliğini desteklemesi de ilişkileri iyileştiren faktörlerden biri olmuştur.[49] ABD'nin Avrupa devletleri gibi Osmanlının paylaşımında yer almaması da ilişkileri olumlu anlamda geliştiren etkenlerden biridir.

İki ülkenin diplomatik ilişkisi hassas noktalar barındırır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa ittifaklar sistemine dâhil olması ABD ile kurulacak ilişkilerin de

[47] Fendoğlu, **age**, 204.
[48] Erhan, **age**, 181.
[49] Kurat, **age**, 30-31.

her açıdan değerlendirilmesine yol açmıştır. Örneğin ABD'nin bağımsızlık savaşını İngiltere'ye karşı kazanması ve bu dönemde Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile sorunlar yaşaması ilişkilerdeki hassas noktalardan biridir.

ABD ve Osmanlı Devleti arasında resmî ilişkilerin başlamasından önce münasebetler İngiliz konsoloslukları aracılığı ile yürütülmüştür. Ancak İngiltere'nin Amerikan tüccarlarını himayesi, Amerikan ekonomisine ayrı bir yük getirmektedir. Ek olarak Osmanlı topraklarında yaşayan Amerikan vatandaşlarının haklarının İngiliz konsoloslukları tarafından korunması ABD'yi rahatsız eden unsurlardandır.[50] Bu etkiler de göz önüne alındığında ABD'nin yoğun istekleri sonucu yukarıda da ifade edilen 1830 tarihli Seyr-i Sefain ve Ticaret Antlaşması imzalanmış, ABD'ye diplomatik temsilcilikler açma hakkı verilmiştir. Akabinde David Porter 15 Nisan 1831'de Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ndeki ilk maslahatgüzarı olarak tayin edilmiştir. Birleşik Devletler, 1839'da Osmanlıya verdiği önemin bir göstergesi olarak diplomatik temsilciliğini mükim (daimî) elçilik düzeyine yükseltmiştir.

1830'da anlaşmasının imzalanmasından sonra resmî statü kazanan İzmir Konsolosluğundan sonra aşağıdaki konsolosluklar Osmanlı coğrafyasında açılmıştır: 1831 İstanbul, 1832 Selanik, İstanköy, Bozcaada, İskenderiye, Beyrut, Kudüs, Bursa, Çanakkale.[51]

Osmanlı Devleti, Amerikan konsolosluklarının işleyişi hususunda herhangi bir zorluk çıkarmamakla beraber 1840'lı yıllardan sonra yaşanan bazı sorunlar; örneğin konsoloslukların Osmanlı tebaasından özellikle Ermenilerle ilgili yaklaşım ve faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni daha dikkatli olmaya yöneltmiştir.[52]

Resmî ilişkilerin başlangıcından sonra ABD, Osmanlı topraklarında hızlı bir şekilde diplomatik olarak teşkilatlanırken Osmanlı Devleti'nin Amerikan topraklarındaki teşkilatlanması aynı hızda olamamıştır. Bunun nedeni olarak hem coğrafi uzaklık hem de devletin içinde olduğu ekonomik ve siyasi koşullar düşünülebilir. Devlet ABD'ye önce ticari ilişkilerle ilgilenen kişi olan şehbender sonra elçi göndermiştir. Siyasi değil ticari işlerle ilgilenen şehbenderler genellikle o şehrin önde gelen tüccarları arasından seçilmekteydi. Bu bağlamda ilk olarak 1845 yılında ABD'nin Boston kentinde

[50] Erhan, **age**, 102.
[51] Fendoğlu, **age**, 203.
[52] Erhan, **age**, 152-153.

yaşayan Tibgeoğlu Abraham, Osmanlı gemilerinin ticari ilişkilerini düzenlemek ve Boston'da bulunan Osmanlı vatandaşlarının haklarını gözetmek için görevlendirildi.[53] Daha sonrasında 1856 yılında Haskor Dasmit New York'a ve 1858'de George A. Porter Baltimore'a konsolos olarak atanmıştır.[54]

Ancak 1860'lı yıllardan sonra yaşanan bazı siyasi gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin ABD'ye elçi gönderme düşüncesine yaklaşmasına yol açmıştır. Özellikle 1866 yılında yaşanan Girit Meselesi'nde ABD'de Yunan lobisinin oluşması, İngiltere ve Fransa'nın tutumları ve gerilimin artmaya başlaması Osmanlı Devleti'nin temsilciliklere olan ihtiyacını arttırmıştır. Girit sorununda Amerikan Konsolosu William J. Stillman Osmanlı yönetimine karşı isyanda aktif rol oynamış, Bulgar isyanının öncülerinin ve destekleyenlerinin çoğunun Robert Koleji mezunu olduğu ortaya çıkmıştır.[55] Nitekim 1867 senesinde Fransa kökenli Edouard Edme Blacque (Bulak) Bey Osmanlı elçisi olarak Washington'a gönderilmiştir. Yabancı dil bilen Bulak Bey'in eşinin Amerikan vatandaşı olması bu görev için uygun görülmesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. 1867 yılında Washington'da Osmanlı elçiliği açılmasından sonra konsolosluk sayısı da artmıştır. 1881 senesinde New York, Baltimore, Chicago, Boston, New Orleans şehirlerinde konsolosluklar; San Fransisco, Norfolk şehirlerinde fahri konsoloslar bulunmaktaydı.[56]

Osmanlı Devleti'nin dış temsilcilik açma tarihine bakıldığında siyasi boyutun yanı sıra ekonomik şartların da oldukça önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim dış temsilcilikler ekstra ve büyük bir harcama kalemidir. Amerika gibi uzak bir coğrafya, başta ulaşım olmak üzere birçok kalemde maliyeti de artırır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı modern anlamda diplomasi pratiğine yeni yeni geçmekteydi. 1839 senesinde sadece Paris, Viyana, Berlin ve Londra'da; 1856 yılına gelindiğinde Atina, Tahran, St. Petersburg, Napoli gibi şehirlerde Osmanlı temsilciliği vardı.[57] Osmanlının yüzyıllardır ilişkide olduğu ülkelerde bile geç tarihlerde temsilcilikler açtığı göz önünde tutulursa, ABD'de 1867 yılında temsilcilik açmasını da normal karşılamak gerekir.

[53] Fendoğlu, **age**, 203.
[54] Başkanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR, Dosya No: 154 / H. 1274, Belge No. 8173.
[55] Pekcan**, age**. 57.
[56] Erhan, **age**, 156.
[57] **Age**, 142.

3.3. Misyonerlik

Osmanlı Devleti kurulduğu ilk yıllarda Katolik ve Ortodoks kilisesini bağımsız birer kilise olarak tanımış, 1850 yılında padişah tarafından yayınlanan bir kararname ile de Protestanlık bağımsız bir dinî toplum olarak kabul edilmiş, bu olay Osmanlı coğrafyasında çalışma yapan misyonerlerin faaliyetlerine ivme kazandırmıştır.[58]

Esasında Protestanlık, Osmanlı topraklarında siyasi bir kaygı da taşır. Buna göre İngiltere, Osmanlı topraklarında kendisine çıkar sağlayacak bir unsur meydana getirmek istemekteydi. Fransızlar için Katolikler, Ruslar için ise Ortodokslar Osmanlının iç işlerine müdahale için bir alandı. İngiltere ise misyonerler vasıtasıyla Protestanlık mezhebinin Ermeniler arasında yayılmasını amaçlamaktaydı. ABD ile Osmanlı Devleti'nin ilişkisinin ilk dönemlerinde İngiltere, ABD'ye ticaret kolonileri kurma konusunda yardım etmiş ve Amerikan misyonerlerinin özellikle Anadolu'da rahatça gezmeleri konusunda güvenlik sağlamıştı. İngiltere, bu yardımı aslında bilinçli olarak yapmış, Anadolu'ya yerleşecek olan ABD'yi Rusya'ya karşı tampon bölge olarak düşünmüştür.[59]

Misyonerliğin Anadolu topraklarındaki faaliyetleri 1518 yılına kadar götürülebilir. 1621 yılında Katolik Kapusenler Osmanlı topraklarında faaliyetlere başlamış, pek çok doktor, mühendis, seyyah misyonerler Osmanlı topraklarına gelmiştir.[60] Özel/dinî görev anlamına gelen "misyon", Hristiyanlıkta "İncili anlatma amacı" olarak tanımlanabilir.[61] Misyonerliğin çıkış noktası, Hristiyanlığın yayılması ekseninde olmasına rağmen zamanla bu hedef değişip dönüşerek askerî, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanı da kapsamaya başlamıştır.

Amerikan misyonerliği ise 1810 yılında Boston'da "American Board of Comissioners for Foreign Missions" (ABCMF) örgütünün kurulmasıyla hız kazanmıştır. 1868 yılına gelindiğinde ABD'deki 16 Protestan misyoner örgütten biri olan ABCFM, bu

[58] Fendoğlu**, age**, 220-221.
[59] Celal Öney, "Amerikan Board ve Sason Ermeni İsyanının Amerika'da Propaganda Aracı Olarak Kullanılması", **Batman Yaşam Bilimleri Dergisi**, c. 1, s.1 (2012): 210.
[60] Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, (Ankara: Akçağ Basım, 1991), 330.
[61] Mehmet Aydın, "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye", **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**, (1996): 7.

örgütlerin toplu harcamalarının %30'unu tek başına yapmakta ve görevlendirilen misyonerlerin de %30'unu barındırmaktadır.[62]

Osmanlı toprakları, misyonerlik faaliyetleri açısından oldukça stratejik topraklardır. Özellikle ABD'nin Ortadoğu'daki siyasi ve ekonomik faaliyetlerinin gerçekleşmesinde Osmanlı Devleti oldukça önemli bir noktada yer alır. Amerikalıların deyimiyle; "Misyonerlik, ABD'nin Ortadoğu'da ekonomik ve kültürel bir hayat alanı oluşturma gayretidir. Osmanlı Devleti ise Asya'nın anahtarıdır."[63] 1810 yılında kurulan ABCFM, yıllık toplantısında Osmanlı Devleti'nde misyon istasyonları kurulmasına karar vermiş ve daha sonradan Suriye misyonunun kurucusu olacak olan Levy Parsons ve Plinky Fisk adlarında iki Amerikan misyoneri 1820 yılında Osmanlı toplumu ile hakkında araştırma yapmak için İzmir'e gönderilmiştir.[64]

Misyonerler görev için ilgili coğrafyaya gitmeden önce ilgili toplum hakkında bilgi sahibi olmak adına ciddi bir çalışma yapar, yaşayış tarzından ülkenin ekonomik durumuna kadar geniş bir perspektiften bilgi toplarlardı. Bu aşama topluma sirayet etmenin en önemli adımlarından biridir.

1830 yılında Osmanlı Devleti ile ABD arasında resmî ilişkilerin başlaması, misyonerlerin Anadolu'daki faaliyetlerini daha hızlı ve görünür şekilde yapabilmelerine ortam sağlamıştır. Bu doğrultuda görevlendirilen Harrison Gray, Otis Dwight, Eli Smith misyonerlik çalışmalarına başlamış, keşif gezisi yapmışlardır.[65] Gezi sonuçlarını kaleme alan misyonerler kendilerinden sonra gelenlere yol gösterici olmuşlardır.

Esas amacı Hristiyan olmayanlara Hristiyanlığı anlatmak olan Amerikalı misyonerler, Müslüman ve Yahudilerin din değiştirme konusunda daha tutucu olduklarını görünce Ermeni ve Nasturi topluluklarına yoğunlaştılar. Özellikle Ermenilerin dağınık biçimde yaşamalarından kaynaklanan zayıf örgütlenme sistemleri ve Gregoryan Kilisesi'nin sert uygulamaları, onların Protestanlığa kayıtsız kalmamalarına neden olan faktörlerdendir.[66] ABCFM tarafından Osmanlı topraklarına gönderilen ve Harput Amerikan Koleji'nin kurucusu olan Rahip George W. Dunmore, Doğu Anadolu'ya yaptığı gezi sonucu bölgede yoğun bir Ermeni nüfusu olduğunu tespit etmiştir. Bu

[62] Kocabaşoğlu, **age**, 16.
[63] **age,** 29.
[64] Şafak, **age**, 63.
[65] Kocabaşoğlu, **age**, 39.
[66] Şafak**, age**, 63.

nüfusun Protestanlaştırılması hâlinde bölgede Amerikan uydusu bağımsız Ermenistan kurulabileceğini değerlendiren Dunmore, Anadolu'da yaptığı etnik araştırma ve incelemelerden sonra Boston'daki teşkilat merkezine gönderdiği raporda Harput bölgesi için şu bilgiyi vermiştir: "Misyonerlik faaliyetimiz için en elverişli yer Harput ovasıdır."[67]

Misyonerlerin faaliyetleri Amerikan değer ve yaşayış tarzını yansıtan ideal bir insan resmetmiş, öğretileri daha geniş kitlelere ulaştırmanın en temel yolu olan eğitim önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Eğitime verilen önem ve açılan okullar misyonerliğin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerinin uzun vadede ve kalıcı olması sonucunu da doğurmuştur. Eğitim ile şekillenen genç nesil, fikri ve teorik alt yapı olarak Amerikan değerlerini de tanıyarak etkisi altında kalmıştır.

Ermeniler arasındaki misyonerlik faaliyetlerinin iki önemli ismi olan William Goodel ve Dwight'ın 1832'de birlikte kaleme aldıkları mektupta yer alan aşağıdaki bilgiler misyonerlik faaliyetlerinin ilkokuldan başladığının bir kanıtıdır:

> "Sorun Ermenilerin iyiliği için mümkün olan en yararlı işi hangi yoldan yapacağımızdır. Onlarla ilgili olarak işe doğru uçtan başlamak için ilkokullar açmalıyız… Bir çocuğun kafasında yetişkin insanınkinden çok daha kolay iz bırakabiliriz."[68]

Amerikalı misyonerler İstanbul'da çok fazla Hristiyan olmasına rağmen çoğunlukla Anadolu'da faaliyet alanı oluşturmuştur. Bunun sebebi olarak İstanbul'da merkezi idarenin güçlü olması ve misyonerlerin özgürce hareket edemeyecekleri düşünülebilir.

Henüz görev yapacakları topraklara varmadan önce toplum hakkında detaylı bilgi sahibi olan, araştırma yapan misyonerler, halkla iç içe olarak çalışmalarını yürütüp özellikle eğitim ile sağlık alanlarına yoğunlaşmıştır. Halk tarafından yadırganacak davranışlar yapmamaya gayret etmiş, halkın normları hakkında bilgi sahibi olmaya ve onları uygulamaya çalışmıştır.[69] Bununla beraber öğretilerini yaymak için 1822'de Malta'da bir matbaa kurmuş; 1833 senesinde bu matbaa İzmir'e de gelmiştir. Özellikle Ermenice dinî kitaplar basılarak dağıtımını sağlamışlardır.

Osmanlı topraklarında misyoner faaliyetlerine her ne kadar ilk başlarda ciddi bir muhalefet görülmese de 1840'lı yıllarla beraber yerli Hristiyanlar ve Ermeni

---

[67] Tuncer Günay, **Misyoner Örgütleri ve Misyoner Faaliyetleri**, (Ankara: ATO Yayınları, 2004) 207-208.
[68] Kocabaşoğlu, **age,** 68.
[69] Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'ya Bakışları", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),** s. 3 (1992): 4.

Patrikhanesi, Ermenilerin kandırıldığını dile getirmiş, durumdan rahatsız olmaya başlamışlardır. 1844 yılında Gregoryan Ermeni Kilisesi Patriği seçilen Matteos, Ermenilerin Amerikan misyonerleriyle tüm bağlarını kesmelerini istemiş bunu yapmayanların tecrit edileceğini bildirmiştir.[70] Yine 1844 yılında Erzurum, Bursa ve Trabzon'da yaşayan Ermeniler, Babıâli'ye başvurarak Amerikalı papazların halkı Protestanlığa teşvik etmelerinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Bu olay üzerine Hariciye Nazırı Rıfat Paşa Amerikan elçiliğine bir nota vererek misyonerlerin rahatsız edici faaliyetlerinin durdurulmasını ve ilgili kişilerin bölgeden uzaklaştırılmasını istemiştir. Ancak ABD'den gelen cevap misyonerlerin rahatsız edici faaliyetlerde bulunmadıkları ve bölgeyi terk etmeyecekleri doğrultusunda olmuştur.[71]

Her ne kadar gerek toplumda yaşanan sorunlardan gerekse misyonerlerin devletin iç işlerine karışmasından kaynaklı olarak Osmanlı Devleti birçok defa ABD'ye rahatsızlığını dile getirmiş olsa da ABD'nin bölgedeki misyonerlik faaliyetlerinin devam ettiği görülmüştür. 1852 ve 1853 senesinde Diyarbakır çevresindeki Nasturilerin Protestanlaştırılması için bölgeye giden misyonerler halkın büyük tepkisiyle karşılaşmış, bazıları saldırıya uğramıştır. Sadece Nasturiler değil Müslümanlar da misyonerlere karşı hareketlere destek olarak faaliyetlerden rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Osmanlı Devleti bu olaylar sonucu ABD'ye misyonerlik faaliyetlerini durdurmasını bildirse de bu konuda herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.[72]

[70] Erhan, **age**, 199.
[71] **age,** 200.
[72] **age**, 203.

4. II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ İLİŞKİLER

4.1. 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı Devleti ve ABD

4.1.1. Osmanlı Devleti

19. yüzyıl uzun saltanatlar yüzyılıdır. Avusturya-Macaristan İmparatoru 1848'den 1916'ya kadar tam 68 yıl hüküm sürmüş, İngiltere'nin II. Elizabeth'den sonra 63 yıllık saltanatı devam eden Kraliçe Victoria da bu dönemde yerini almıştır. 1876'dan 1909'a dek Osmanlı Sultanı olan II. Abdülhamid döneminde yaşanan her türlü soruna rağmen 33 yıl tahtta kalmıştır.[73]

Osmanlı Devleti'nin 1870'li yılların başından beri siyasi, iktisadi, askerî anlamında yaşadığı sıkıntılar II. Abdülhamid dönemini de doğrudan etkilemiştir. Devletin mali durumunun kötü, dış borçların fazla olduğu yıllarda toplumsal çözülmeler de başlamış, Tanzimat diplomasisi geçerliliğini kaybetmişti.

II. Abdülhamid tahta çıktıktan hemen sonra patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi, Avrupa devletlerinin artık Osmanlı toprak bütünlüğünü korumaması ve kendi aralarında paylaşım planları yapması dönemin karakteristik özelliklerindendir. Bu ortamda Avrupa'ya duyulan güvensizlik ve eldeki toprakları olabildiğince müdafaa edebilme amacı II. Abdülhamid'in tarafsızlık politikasının gereğindendir. II. Abdülhamid döneminde Anadolu ve Arap vilayetlerine yönelik eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmet ve yatırımların artması Osmanlı topraklarını bir arada tutabilme çabasına örnek teşkil eder.

II. Abdülhamid döneminde hiç toprak kaybı olmadığı gerçeği yansıtmayan bir söylemdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Balkanlardaki ve Doğu Anadolu'daki toprak kayıpları II. Abdülhamid zamanında gerçeklemiştir. Ayrıca Tunus'un Fransızlar, Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi, Kıbrıs'ın

[73] François Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 13.

İngiltere'ye, Doğu Rumeli vilayetinin Bulgaristan'a bırakılmak durumunda kalınması da yine bu dönemdedir.[74]

II. Abdülhamid dönemi I. Dünya Savaşı gibi dünyayı topyekün etkileyen bir kırılma noktasına giden yolu oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu dönemin hassas dengelere sahip olması ve 19. yüzyılda hiçbir devletin sadece kendi gücüne dayanarak politikalar yaratamayacağının farkındalığı, onu daima denge politikasını gözetmeye itmiştir. Özellikle Berlin Antlaşması'ndan sonra büyük devletlerin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmesi devleti daha büyük tehditler altında bırakmıştır, II. Abdülhamid padişahlığı döneminde gerçekçi politikalar doğrultusunda kararlar almaya çalışmıştır:

> "II. Abdülhamid dış meselelerde genellikle barışçı ve hatta duruma göre tavizkar yöntemleri tercih etmekle beraber, kaçınılmaz olduğunda savaş kararı da alabilmişti. Nitekim 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı bu suretle meydana gelmiştir. Fakat Abdülhamid bu kararı alırken savaşın kazanılacağından emin bulunuyordu. Yoksa kaybedilmesi muhtemel bir savaşa – özellikle büyük devletlere karşı- girmeyi göze alamazdı."[75]

II. Abdülhamid denge politikasını izlerken, özellikle Osmanlı coğrafyası üzerinde emelleri olan ülkelerin çıkarları arasındaki rekabetten de yararlanmaya çalışmıştır. Dönemin en belirgin tehlikesi olan İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı Almanya ile iş birliği yapmıştır. Bununla beraber Osmanlı Devleti'ni dünya sistemine dâhil etmeyi gözetmiş, devleti görünür kılmak amacıyla uluslararası konferanslar da takip edilmiştir. Örneğin 1889 yılında Stockholm'de toplanan oryantalistlerin kongresine Osmanlı tarihçiliğini temsilen Ahmet Midhat Efendi'nin katılması istenmiş, 1884-85 yıllarında Afrika'nın parçalanması üzerine Berlin'de toplanan konferansa ise II. Abdülhamid'in ısrarı bir Osmanlı delegesi katılmıştır.[76] Yine bu dönemde Osmanlının katıldığı uluslararası fuarlar da bunun bir göstergesidir.

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti'nin Almanya ile olan yakınlığı da dikkati çeken unsurlardan biridir. 1871'de henüz birliğini tamamlayan ve uluslararası ortamda yalnız olan Almanya, Osmanlı Devleti açısından İngiltere ve Fransa'ya karşı bir denge unsuru olarak da görülmüş, ilişkiler yakınlık ve çoğu zaman iş birliği doğrultusunda şekillenmiştir.

---

[74] Vahdettin Engin, **II. Abdülhamid ve Dış Politika**, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 10.
[75] Engin**, age**, 28-29.
[76] François Georgeon,"Sultan Abdülhamid'in Hayali: Osmanlı İmparatorluğunu Düvel-i Müazzama Haline Getirmek", **Yıldız Saray Sohbetleri**, (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2017): 16.

Söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'ne istikrar getirmek adına çok sayıda faaliyet yapılsa da devlet içinde de sorunların olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Nitekim iç politika ve dış politika birbirini doğrudan etkiler. Gerek dönemin uluslararası şartları gerek Osmanlı Devleti'nin iç sorunları II. Abdülhamid döneminde tüm çabalara rağmen devlete değişen dünya düzeni içinde bir istikrar getirememiştir.

4.1.2. ABD

1756-1763 yılları arasında İngiltere-Fransa arasında gerçekleşen "Yedi Yıl Savaşları" sonucu Fransa yenilgiye uğramış; İngiltere Amerika'daki kolonilere hâkim olmuştu. Ancak savaşın getirdiği mali yük İngiltere'nin Amerika'ya ek vergi talebinde bulunmasına, bu da 13 koloninin İngiltere'ye karşı mücadele vermesine yol açmıştır. 1774 yılında başlayan Amerikan bağımsızlık hareketi, Fransa'nın da yardımıyla 1776 yılında resmen bağımsızlık ilanına varmış, İngiltere, George Washington komutasında savaşan kolonilerle başa çıkamayacağını anlayınca 1782 yılında Amerika'nın bağımsızlığını tanımıştır.[77]

1861-1865 yıllarında Kuzey ve Güney eyaletleri arasında yaşanan iç savaş ülkeyi bölünme tehlikesiyle yüz yüze getirse de 1865 yılında Kuzey eyaletleri savaşı kazanmış, kölelik yasaklanmış ve ülke ikiye bölünmekten kurtulmuştur. Bu birlikten sonra ABD hızla genişlemeye ve ekonomik ilerlemeye başlamıştır. Bu ivmeli gelişmede ABD'nin diğer ülkelere göre daha avantajlı olduğu da bir gerçektir. Zengin ve sömürülmemiş doğal kaynakları ile bunları işleyecek nüfusa sahip olması ABD'yi ileriye taşıyan en önemli unsurlardan biridir.[78]

Ekonomik açıdan da ciddi büyüme gerçekleştiren ABD'nin 1865-1898 yılları arası buğday üretimi % 256, rafine şeker üretimi % 460, kömür üretimi % 800 hâline gelmiştir.[79] İç savaşın etkisiyle de silah sanayisi gelişmiş, geniş demiryolu ağı, ulusal pazarının olması, tekstil ve maden endüstrisinde ilerleme ve özellikle 1890'lardan sonra elektrik, kimya ve otomobil endüstrilerinin gelişmesiyle ABD 19. yüzyılda ağır sanayiye sahip konuma gelmiştir.[80] Manifektür alanında İngiltere ve Almanya'nın toplam üretimini geçen Amerika, deniz aşırı bölgelerde tüccarlarını koruma

[77] Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e**, 19. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2009), 157.
[78] **age**, 159.
[79] Yavuz Güler, "Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 6, s. 1 (2005): 230.
[80] Sander**, Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e,** 159-160.

misyonunu uygulamış ve bu bağlamda Akdeniz, Pasifik ve Doğu Hint Adaları'nda seyrü sefer istasyonları kurmuştur.[81]

1798 ve 1895 yılları arasında diğer ülkelerde yaşanan bazı olaylara "Amerikalıların hayatlarını ve mallarını korumak" adı altında müdahale eden ABD, Arjantin, Nikaragua, Japonya, Benin adaları, Uruguay, Çin, Angola ve Hawaii'de operasyonlar yapmış; kıta dışında faaliyetlerde bulunmuştur. 1840'lı yıllarda Amerikan kıtasında büyüklüğe ulaşan ülke, 1860'lı yıllardan sonra deniz aşırı yayılmaya başlamış; 1920 yılına geldiğinde 120.000 Amerikan askeri ABD himayesindeki sekiz bölge ile diğer deniz aşırı toprakları kontrol edebilecek güce gelmiştir.[82]

Dönemin ABD'sine dair bir diğer önemli husus da Monroe doktrinidir. Esasından ABD'nin bağımsızlık sürecine bazı Avrupa devletleri dolaylı veya direkt dâhil olmuşlardı. Avrupa devletlerinin bu süreçteki tutumları, Amerikalılara Avrupa diplomasisinin esasını göstermiş ve ABD ileride buna dikkat ederek politikalar üretmeye çalışmıştır.[83] Bağımsızlığından sonra Fransız İhtilali ve Napolyon Savaşları'nda İngiltere ABD'yi kendi yanına çekmeye çalışsa da ABD buna karşı koymuştur.[84]

1818-1822 yılları arasında Avrupa'da yaşanan liberal hareketler ise ABD'nin Monroe politikasının temelini teşkil eder. İspanya'da yaşanan hareketlerde Latin Amerika'daki sömürgelerinin de bağımsızlık için ayaklanmasıyla Fransa, İngiltere ve Rusya Latin Amerika'daki bu hareketi bastırmak istemiştir. Esasta bu üç devlet de ayaklanmayı bastırdıktan sonra bölgede söz hakkına sahip olmak amacıyla dâhil olma niyetindeydi. Bunun üzerine ABD'nin 5. Cumhurbaşkanı James Monroe Amerikan Kongresi'ne bir mesaj göndererek ABD'nin Avrupa ile hiçbir politik bağı olmadığını ve Avrupa'nın işleyişine karışmayacağını, eğer herhangi bir Avrupa devleti Amerika kıtasına ayak basar ve burada sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa ABD'nin bunu düşmanca bir hareket sayarak gerekeni yapacağını açıklamıştır.[85]

---

[81] Charles A. Kupchan, "The End of the West", **The Atlantic**, (November: 2002)'den aktaran: Okur, age, 186.
[82] **age**, 178.
[83] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2012), 95.
[84] **age**, 99.
[85] **age**, 101.

4.1.2.1. Gunboat Diplomasi

Diplomasi kavramının uygulanış şekli, zamanla değişen koşullarla beraber yeniden şekillenmekte ve bu süreç günümüzde de devam etmektedir. Tarihe bakıldığında Fransız Devrimi, Napolyon Savaşları, yeni ülkelerin birlik sağlayarak siteme dâhil olma çabaları gibi değişkenlerin diplomasi uygulamalarında da bir değişim oluşturduğu görülür.

Bir devletin hâkimiyetini sürdürmesi için güç ve güvenlik ekseninde politikalar üretmesi önem teşkil eder. Ülkelerin sahip olduğu donanmaların büyüklüğü de en önemli güç göstergelerinden biridir.[86] Nitekim donanmalara bağlı gemiler, bağlı olduğu ülkeleri temsil etmekle beraber ulusal çıkarları korumak ve rakip devletler için de bir tehdit unsuru yaratmaktadır.[87] Özellikle 19. yüzyıldan itibaren popüler olan ve bir nevi tehdit diplomasisi anlamını taşıyan gunboat diplomasi, silah tehdidi ile rakip devletin politikalarını şekillendirmek gücüne sahiptir.

Uyarı ve güç gösterisi şeklinde olan bu kavramın tanımı James Cable'a göre şu şekildedir:

> "Gunboat diplomasi, sınırlı deniz kuvvetlerinin kullanımı ya da tehdididir. Bir devletin –yargı yetkisine sahip olduğu- bir bölgede yabancı uluslara karşı avantaj sağlama veya kaybı düşünceleri gunboat diplomasinin hedeflerindendir."[88]

Gunboat diplomasiyi kullanan devletler bu uygulama ile kendi isteklerini kabul ettirmeyi hedeflerler. Özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren uluslararası arenada yaşanan değişikliklerle beraber kuvvetli donanmalara sahip ülkelerin bu yola sık sık başvurduğu görülür. [89]

Çalışmamızın çeşitli bölümlerinde ABD'nin isteklerini yaptırmak adına bir nevi tehdit unsuru olarak Osmanlı sularına savaş gemisi gönderme yolunu tercih ettiği vurgulanmıştır. Sason olaylarından sonra Beyrut ABD Konsolosu'nun ABD'den Osmanlı Devleti'ne savaş gemisi gönderilmesini istemesi, 1904 olaylarında Ermeni olaylarında karışıklık çıkaran Amerikan vatandaşlarının tutukluluk hâlinin

[86] Songül Çolak, Metin Aydar, "İngiliz-Yunan İlişkileri Bağlamında 19. Yüzyılda Gunboat Diplomasi", **Belleten**, s. 82 (Türk Tarih Kurumu, 2018): 959.
[87] Aygül Ernek Alan, "Propaganda Aracı Olarak Gunbot Diplomasi", **Propaganda, Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler,** ed. Gürdal Ülger (İstanbul: Beta Yayınları, 2015): 83-94.
[88] James **Cable, Gunboat Diplomacy 1919-1979: Political Applications of Limited Naval Forces**, London: MacMillan Press Ltd, 1981: 39'dan aktaran: Çolak, age, 960.
[89] Çolak**, age**, 962.

sonlandırılması için yine aynı yola başvurması ABD'nin Osmanlı Devleti'ne uyguladığı gunboat diplomasinin birer örneği olarak sayılabilir.

Bir başka örnek de 1903 yılında yaşanmıştır. İstanbul'daki Amerikan Elçiliğine Beyrut Amerikan konsolos yardımcısının öldürüldüğüne dair bir haber gelmiş, bunun üzerine ABD tarafından Brooklyn, San Francisco ve Machias savaş gemileri Beyrut'a gönderilmiştir. Ancak bir süre sonra gelen ölüm haberinin yanlış kripto kullanımından dolayı asılsız olduğu ortaya çıkmış, buna rağmen ABD savaş gemilerini geri çekmemiştir. Elçi Leishman ise ABD'ye gönderdiği raporda savaş gemilerinin varlığı ile ABD isteklerinin en azından bir kısmının karşılanacağını düşündüğünü ifade etmiştir. ABD Beyrut Valisi Reşit Bey'in görevden alınmasını baskılamış, bu gerçekleşene kadar gemilerin kalacağını belirtmiştir. Bu baskı ve tehditler sonucu vali görevden alınmıştır.[90]

4.2. Diplomatik İlişkiler

4.2.1. Osmanlı Devleti'nde Amerikan Temsilciliği

Yurt dışı temsilcilikleri, Amerikan nüfuzunu pekiştirmek, fikirlerini yaymak ve etkileşim kazanmak adına kullanılan önemli unsurlardandır. Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilk ilişkilerin ticari yollarla kurulmasına paralel olarak temsilciliklerin de açılış amaçları ticari ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak ABD'nin Osmanlı Devleti için politikaları değiştikçe temsilciliklerin de işlevleri çeşitlenmiş ve şekillenmiştir. Özellikle 1880'li yıllardan itibaren Anadolu'da Ermeni olaylarının hızlanmasıyla beraber Amerikan temsilciliklerinin açılma süreci de canlanmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki ABD temsilciliği 1882 yılında orta elçilik düzeyine yükseltilmiş, Osmanlı topraklarındaki konsolosluklarının sayısı da hızla artmaya başlamıştır. Anadolu'da açılan ilk Amerikan Konsolosluğu 1886'da Sivas Konsolosluğu'dur. 1888 yılı verilerine göre ABD'nin İstanbul ve İskenderiye'de başkonsoloslukları, İzmir, Bursa, Trabzon, Samsun, Adana, İzmir, Antep, Çanakkale, Sivas, İskenderun, Şam, Lazkiye, Beyrut, Kudüs, Yafa, Sayda, Süveyş, Portsaid,

[90] Mr. Leishman to Mr. Hay, **Legation of the US, Constantinople**, September 10, 1903: 708'den aktaran: Köse, age, 154-155.

Selanik, Sakız, Rodos, İstanköy, Midilli, Filibe, Kandiye, Ozra, Hanya ve Resmo'da konsoloslukları bulunmaktaydı.[91]

II. Abdülhamid dönemindeki Amerikan temsilcilikleri özellikle Ermeni göçü, Ermenilerin himaye edilmesi gibi konularla ilgilenmekle beraber ticaret, madenler gibi konularda da detaylı raporlar sunmuşlardır. Bunlardan biri Sivas Konsolosu tarafından 1887 yılında Anadolu maden kaynakları üzerine gönderilen rapordur:

> "Anadolu'nun maden kaynakları pek zengin, ama pek az geliştirilmiştir. Bir başka hükûmetin elinde olsaydı bu maden kaynakları yüzyılın en büyük verimini ve servetini sağlardı. Ama bugünkü koşullarda bunlar hemen hemen hiç değer taşımıyor."[92]

Dönemin nüfus sayımı ile ilgili de Amerikan temsilcileri ile istişare yapılmıştır. ABD İstanbul elçisi S. Samuel Cox ile II. Abdülhamid arasında geçen görüşmede Elçi, Osmanlı Devleti'nin sağlıklı ve kapsamlı bir nüfus sayımı yapmasının lüzumu ve elde edilen istatistiksel bilgiler ışığında yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Akabinde ABD'nin yapmış olduğu onuncu nüfus sayımı sonuçlarının incelenmesinin yerinde olacağını söyleyen Cox istenildiği takdirde bunları ABD'den talep edebileceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine yaklaşık 300 kg ağırlığındaki rapor, defterden oluşan istatiksel evrak ABD'den gönderilmiştir.[93]

İki ülke arasında ticaretle ilgili konularda bağlantı kurulurken de diplomatik ilişkiler kullanılmaktaydı. ABD'de yaşayıp Osmanlı Devleti ile ticari ilişkiler kurmak, hammadde ve mamul, mal alım satımı yapmak isteyen tüccar ve sanayiciler konsolosluklar aracılığıyla tanıtımlarını yapmaktaydılar. Örneğin L.F. Grammers and Sons adlı şirket Trabzon Konsolosluğuna müracaat ederek birçok ürünün yer aldığı broşür göndermiştir.[94] 1890'lardan itibaren ABD ihracatının arttırılması konusunda konsoloslara görev verilmiş, aylık, yıllık ve günlük raporların hazırlanması planlanmıştır.[95]

---

[91] Girgin, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz,** 66-69.
[92] Bilal Şimşir, **Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine**, (Ankara: Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2018), 42.
[93] Pekcan, **age**, 78.
[94] Mehmet Okur, Hazel Kul, "Amerikan Konsolos Raporlarına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon'un Ticari Durumu ve ABD'nin Ticaret Odası Açma Girişimleri," **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, s. 19 (2015): 119-138.
[95] Onur Kınlı, "XIX. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nin İzmir'deki Konsolosluk Faaliyetleri" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009), 8.

Yabancı temsilciler resmî görevlerinin haricinde misyoner okulları ile oldukça ilgilenmiş, okulların siyasi faaliyetlerine de destek sağlamıştır.[96] 1901 yılında İngiliz, Fransız, Rus, Alman ve İtalyan vatandaşlarına ve okullara bazı ayrıcalıklar tanınması üzerine Amerikan temsilcisi Leishman, ABD Başkanı'nın talimatı ile aynı ayrıcalıkların Amerika'ya da tanınması amacıyla II. Abdülhamid ile görüşmek için girişimlerde bulunmuştur. Ancak II. Abdülhamid görüşmede okullarla ilgili tartışmaya girmemek şartını koymuş, bunun üzerine arkeolojik kazılar, Amerikan sigorta şirketlerinin faaliyetleri, domuz eti üzerindeki ithalat yasağı gibi konular görüşülmüş; akabinde domuz eti ithalatındaki yasak kaldırılmış ve Amerikan vatandaşı Osmanlı uyruklularının ailelerinin göçüne de izin verilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir.[97]

Konsolosluklar ihtiyaç duydukları personelleri genellikle Ermeniler arasından seçmiş, personel seçimlerinde misyonerlerin ve yerli Hristiyanların referanslarına başvurmuşlardır. Örneğin Harput'taki konsolosluğuna ihtiyaç duyulan bir personelin görevlendirilmesinde yine bir Ermeni olan Elazığ Vali Yardımcısı Ohannes Efendi ile Fransız Kapuçin Misyonunun Başkanı Father Rafhael'den referans alınmıştır.[98]

ABD'nin Harput Konsolosu David J. Hill 13 Mart 1901 tarihli raporunda konsoloslukta görevli 300 Amerikan vatandaşı ve 16 Ermeninin tamamının konsolosluğun ajanı olduğunu bildirmiştir.[99]

Konsolosların kimlikleri de Ermeni sorunu karşısında Amerika'nın bakış açısını yansıtan göstergeleri taşımaktadır. Sivas Konsolosu olan H. M. Jewett, Tokat'da doğmuş, Ermenilerle büyümüş misyoner bir ailenin oğludur. Konsolosluk çalışanlarının diğer üçü de misyonerler tarafından yetiştirilmiş, biri Ermeni ikisi Rum'dur.[100] Raporların çoğunlukla misyoner bilgilerine dayanması ve konsoloslukta tercüman olarak da hiçbir Türkün bulunmaması raporların her zaman doğruyu gösteremeyeceği hususunu da akla getirmektedir.

Sivas'tan sonra Anadolu'da açılan bir diğer Konsolosluk 1896 yılında Erzurum'dadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı ele alınacak olan bu konsolosluğun

[96] İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990,), 129.
[97] Köse, **age,** 154
[98] Fatih Dervişoğlu, "4 Eylül 1919 Şafağında Sivas Şehri ve Bir Ermeni Hadimi Miss Graffom", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, s. 2 (2009): 163.
[99] Haydaroğlu, **age**, 129.
[100] Şimşir, **age**, 48.

açılmasında misyonerlerin oldukça ısrarcı ve baskıcı davrandığı; Amerikan Senatosu ve hükûmetine bu yönde birçok direktif verdiği hususunu belirtmek gerekir.

Bunun üzerine 1895 yılında ABD Hükûmeti Mr. Chilton'u konsolos olarak atasa da Osmanlı Devleti'nin tanımaması üzerine 1896 yılında Leo Bergholz Konsolosluğa getirilmiştir. Erzurum'da da tablo Sivas'a benzer şekillenmiş; konsolosluk görevlilerinin çoğu Ermenilerden oluşturulmuştur. Bilgi alma konusunda ilk misyonerlere başvurulan bu konsolosluğun en önemli gündemlerinden biri Ermenilere yardım dağıtılması konusu olmuştur:

> "Amerika'da toplanan paraları bölgedeki Ermeniler dağıtma işi oldukça büyük bir yükümlülüktü. Büyük paralar söz konusuydu. Yalnız Aralık 1895 ile Kasım 1896 tarihleri arasında Erzurum Konsolosluğu görev çevresinde 45.191 dolar tutarında yardım dağıtılmıştı. 264 köy dolaşılmış, 66.100 Ermeni'ye tek tek yardım dağıtılmıştı. Misyonerlerin de yardımlarıyla Erzurum, Hınıs, Kığı, Kemah, Tercan ve Erzincan yöreleri adım adım dolaşıldı."[101]

1880'lerden sonra Ermeni olaylarının hız kazanmasıyla, Amerika temsilciliğinin orta elçilik düzeyinden büyükelçiliğe yükseltilmesi için ciddi mesai harcanmış, ABD temsilcileri bu konuda oldukça çaba göstermişlerdir. Diplomatik temsilcilerin haricinde Osmanlı Devleti'nin Ermeni olaylarında ABD'ye karşı takındığı tavrı, diplomatik temsilciliğin rütbesine bağlayan kamuoyu da bu baskılarda etkin rol oynamıştır.[102] Kimi temsilcilere göre de bu durum Avrupa'nın ABD'ye göre Osmanlı politikasında daha etkin olduğunu göstermekle beraber kişisel bazı sorunlara da neden olmuştur. 1886 yılında tercümanı Gargiulo ile birlikte Hariciye Nazırı Said Paşa'nın çalışma ofisine uğrayan ABD Elçisi Samuel S. Cox, ofise giden ilk kişi olmasına rağmen kendisinden sonra gelen Rusya, Yunanistan, Fransa elçilerinden sonra sırasını beklemek zorunda kalmıştır. Bunun nedeni adı geçen devlet temsilcilerinin büyükelçi olmasıdır.[103]

Konsolosluklar misyonerlerin haricinde Amerikan okullarıyla da iş birliği hâlinde olmuş okulların diploma törenleri bile konsolosluk binalarında yapılmıştır[104]. Ayrıca dönemin Amerikan okullarında Ermeni olaylarına karışan kadrolar da bulunmaktaydı. Örneğin Merzifon'da bulunun "Küçük Ermenistan İhtilal Komitesi"nin yöneticileri,

[101] Şimşir, **age,** 50.
[102] Erhan, **age**, 145.
[103] Pekcan, **age,** 82.
[104] Haydaroğlu, **age**, 129.

Merzifon Amerikan Koleji'nde öğretmen olan Garabet Tomayan ve Ohannes Kayayan'dır.[105]

4.2.1.1. Erzurum ve Harput Konsolosluklarının Açılması

Ermeni olaylarının hız kazanması ve Anadolu'da bulunan misyonerlerin yoğun baskısı ile Erzurum ve Harput'ta da Amerikan Konsolosluğu açılması için talepler olmuştur. Osmanlı Devleti bu süreçte ABD'yi olabildiğince oyalamaya gayret ederek vakit kazanmaya çalışmıştır.

1890'lı yıllardan itibaren Harput'ta bir konsolosluk açılması konusunda Amerikan misyonerlerinin yoğun baskısı olduğu görülür.[106] Bu baskının en önemli nedeni misyonerlik faaliyetleri için seçilen merkezlerin başında Harput'un gelmesidir. Açılacak Harput ve Erzurum konsoloslukları sayesinde çok geniş bir bölgeye etki edilebileceği düşünülmüş; Erzurum'da kurulacak konsoloslukla Bitlis ve Van koruma altına alınacağı gibi, Harput Konsolosluğu sayesinde de Mardin ve Musul'un da doğal olarak koruma altına gireceği Amerikalılar tarafından belirtilmiştir.[107] ABD tarafından hazırlanan raporda Harput ve Erzurum için:

> "Bu şehirler büyük kitlelerin yaşadığı, Amerikan menfaatine uygun merkezlerdir. Ayrıca taşra valilerinin konaklarının bulunduğu yerler olup geniş ölçüde ticari ve stratejik yönden de önemleri bulunmaktadır. Yazışmalar için yeterli ve iyi derecede posta, telgraf veya özel servisleri mevcuttur."

bilgileri yer almaktadır. Bu da şehirlerin stratejik önemini de gösterir.[108]
Özellikle misyonerlerin yoğun baskısı sonucu ABD'nin İstanbul'da bulunan temsilcisi 1895 tarihinde Mr. Robert Chilton isimli şahsı Erzurum'a, William D. Hunter'ı ise Harput'a konsolos olarak tayin ettiğini duyurmuştur.[109] Ancak bu karar Osmanlı Devleti ile hiçbir görüşme yapılmaksızın verilmiştir.

Her iki konsolos iki ay İstanbul'da beratlarının kendilerine teslim edilmesini beklemiş ancak Osmanlı Devleti'nin geciktirici tavrı üzerine 2 Ekim'de İstanbul'dan ayrılarak hükûmetleri tarafından atanmış oldukları yere gitmek için Trabzon'a doğru yola çıkmışlardır.

---

[105] Erdal Açıkses, "Amerikalı Misyonerlerin Samsun ve Çevresindeki Faaliyetleri", **Geçmişten Geleceğe Samsun,** ed. Cevdet Yılmaz (Samsun, 2006): 186.
[106] Şimşir, **age**, 118.
[107] Frederick Davis Grenee, **The Armanian Crisis In Turkey**, (New York, 1895): 165'den aktaran: Açıkses, Harput'taki Misyoner Faaliyetleri, 183.
[108] **age**, 166'dan aktaran: Açıkses, Harput'taki Misyoner Faaliyetleri, 183.
[109] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. A. RES, Dosya No:76 / H. 1313, Belge No. 15.

Osmanlı Devleti'nin konsolosluk açılması konusunda ayak diretmesinin bazı önemli nedenleri vardı. Bunlardan biri konsoloslukların Ermenilere himaye belgeleri dağıtması ve Osmanlının iç işlerine müdahale etmeye başlamasıydı.[110] Özellikle 1890'lı yıllarda artan Ermeni olayları duruma dikkatle yaklaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştı.

Bu çerçevede ABD'ye Hariciye Nezareti aracılığıyla bir yere konsolos tayin edilebilmesi için her iki devletin de onayının olması gerektiği beyan edilmişti. Buna göre de Osmanlı Devleti Harput ve Erzurum'da Amerikan konsolosluğu bulunmasına lüzum görmediğini bildirmişti:

> "Erzurum'da Amerikan konsolosluğu açılmasına izin verilmemesi üzerine Amerikan sefirinin başvurusuna dair 17 Aralık 1897 tarihli Hariciye Nezareti'nin yazısı Zat-ı Şahanelerince görüldü. Beyana gerek olmadığı üzere yabancı bir devlet tarafından bir yere konsolos tayini ancak bir ihtiyaç hâlinde mümkün olabilirdi. Bu ihtiyaç ise konsolos tayini istenilen yerde o devlet tebaasının bulunması hâlinde giderilmektedir. Hâlbuki Amerikan hükûmetinin Erzurum'da tebaası yoktur. Amerikan sefaretinin böyle gereksiz bir konuda ısrarcı olması uygun görülmediğinden talebinin gerçekleştirilmesi Padişah Efendimiz Hazretlerinin emir ve iradeleri gereğindendir."[111]

Sultan Abdülhamid yaptırdığı araştırmalar neticesinde Osmanlı Devleti'nde yaşayan Amerikan vatandaşı sayısının 40'ı geçmediğini, Erzurum ve Elazığ'da ise hiçbir Amerikalının yaşamadığını öğrenmişti.[112] Sultan ABD'nin buralarda konsolosluk açmak istemesini, Amerikalıların bu bölgelerde yaşayan Ermenilere pasaport vererek diplomatik müdahale imkânı elde etmek ve nüfuz sahasını genişletmek amacına bağlamıştır. Bu dönemde ABD'nin her fırsatta isteklerini yaptırmak için savaş gemisi yollayarak Osmanlı Devleti'ni tehdit etmesi kuşkusuz devletin konsolosluk açma taleplerine mesafeli durması sonucunu getirmiştir.

Her ne kadar özellikle Ermeni olaylarının etkisiyle Osmanlı Devleti geri dursa da Erzurum'da İngiltere, Fransa, Rusya ve İran konsolosluklarının bulunması, ABD'nin konsolosluk açılmasına izin verilmemesi karşısındaki ısrarı durumu zora sokmuştur.[113] Nitekim 1830 Anlaşmasının ikinci maddesine göre ABD'nin de diğer devletlerin konsolosluklarının olduğu yere konsolosluk açma hakkı bulunmaktaydı.[114]

Osmanlı Devleti konsolosluk açılmasına müsaade etmemeye dirense de, Harput'ta konsolosluk açılmaması şartıyla Erzurum'da konsolosluk açılmasına izin vermek

---

[110] Erhan, **age**, 152-153.
[111] Başkanlık Osmanlı Arşivi, İ.HUS, Dosya No: 59 / H. 1315, Belge No. 70.
[112] Ürkmez, **age**, 147.
[113] **age,** 147.
[114] Açıkses, **Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, 187.

zorunda kalacaktı. Nitekim ilgili bölgelerde Amerikan vatandaşının yaşamadığı hususu da geçerli bir bahane değildi çünkü Osmanlının da San Francisco'da hiç vatandaşı olmadığı hâlde şehbenderi bulunmaktaydı.[115] Nihayetinde 1896 yılında Leo Bergholz Erzurum'da konsolos olarak göreve başlamıştır.[116] Osmanlı Devleti ise Erzurum konsolosunu göreve başladıktan 2 yıl sonra tanımıştır.[117]

Berholz görev yaptığı dönemde sık sık Ermeni okullarına gitmiş, buradaki öğretmen ve öğrencilerle vakit geçirmiştir. Ayrıca Osmanlı tabiiyetinde olan bir kısım Ermenilere Amerikan vatandaşlığı verme konusunda kolaylıklar sağlamış, bu durum da karışıklık çıkarmak isteyen Ermenilerin Amerikan vatandaşlığını resmî makamlara karşı kullanmasına neden olmuştur.[118]

Osmanlının Harput'ta Amerikan konsolosluğu açılmasını kabul etmemesinin temel nedeni Ermeni olayları olmakla birlikte burada diğer ülkelerin de konsolosluk açmak istemesinden de çekinilmiştir. Zaten yeterince karmaşık olan dönemde bir de Harput'ta yabancı devletlerin konsolosluk açması yeni sorunları beraberinde getirebilecektir. Neticede uzun yıllar sürüncemede bırakılan bu durum 1901 tarihinde ABD Harput'a konsolos atamasıyla bitmiştir.[119]

İlgili dönemde Osmanlı Devleti'nin özellikle Ermeni isyanlarından dolayı yaşadığı sorunlar düşünüldüğünde Erzurum ve Harput'ta konsolosluk açılma sürecini olabildiğince uzattığı dikkati çeker. Osmanlı Devleti konsolosluk açılmasına karşı olmaktan ziyade konsoloslukların yapacakları faaliyetlerden rahatsızlık duymaktaydı. Çünkü bu dönemde konsolosluklar sadece ticari ya da vatandaşlarının çıkarlarını gözeten yerler değil, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetini etkileyecek tutumların planlandığı yerler hâline gelmişti.

4.2.1.2. Büyükelçilik

1840-1881 yılları arasında mukim elçilik düzeyinde olan Osmanlı Devleti ABD diplomatik ilişkileri, 1882 yılında orta elçilik seviyesine yükseltilmiş, bu tarihten sonra 1906 yılına kadar da büyükelçilik olması için yoğun çabalar sarf edilmiştir. Sultan II.

[115] Şafak, **age**, 48-49.
[116] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. A. RES, Dosya No:80 / H. 1314, Belge No. 50.
[117] Başkanlık Osmanlı Arşivi, İ. HUS, Dosya No: 69 / H. 1316, Belge No. 59.
[118] Sidney Whitman, **Sultan II. Abdülhamid Döneminde Bir İngiliz Gazetecinin Türkiye Anıları**, çev. Kadri Mustafa Oraglı (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2017), 107-108.
[119] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. A. RES, Dosya No: 113 / H. 1319, Belge No: 21.

Abdülhamid'in ise ABD'nin bu talebini geçiştirme politikası ile ötelediğini arşiv belgeleri bize göstermektedir:

> "Amerika Sefirinin Washington sefaret-i seniyyesinin büyükelçiliğe terfi' hususundaki talebinin geçiştirilmesi"
>
> Yıldız Saray-ı Hümayun Baş Kitabet Dairesi,
>
> Daire-i nezarete gelen Amerika sefirinin Washington sefaret-i seniyyesinin büyük elçiliğe terfi' hususundaki talebini tekrar eylediği hariciye nezaret-i celilesinden işar olunduğuna ve sefaret-i müşarülileyhanın terfi' envanı hukuk-ı mahsusa-i hazret-i padişahi cümlesinden olup sefer-i mumailyhin bu babdaki taleb ve ısrarına bir hülasat farz olunamayacağından takyir karara bir sebep görülemediğine dair reşide-i dest-i tefhim olan fi 7 rebiyyülahir sene 321 tarihli tezkire-i hususiyye-i sadaret penahileri manzur-ı ali buyurularak evvelcede tebliğ olunduğu vechle sefer-i mumaileyhin bu hususdaki talebin katiyen geçişdirilmiş şeref sudur buyurulan irade-i seniyye-i cenab-ı hilefet penahi icab-ı alisinden olmağı ol-babda emr ü ferman hazret-i veliyyül emrindir."[120]

Ayrıca Osmanlı Devleti'nin ABD temsilcisi Ali Ferruh Bey de temsilciliğin büyükelçiliğe yükseltilmesinin sakıncalı olacağına dair bildirimlerde bulunmuştur.[121] Ali Ferruh Bey bu konuyu salt Osmanlı-ABD ilişkileri açısından değil uluslararası güç dengeleri açısından da değerlendirmiş ve bu aşamada böyle bir statü değişikliğinin Osmanlı menfaatleri açısından uygun olmadığı kanaatini taşımıştır. ABD temsilciliğinin büyükelçiliğe yükseltilmesi hâlinde misyonerlik konusunun daha büyük sorunlara yol açabileceğini belirtmiştir. Ayrıca bu konuda İngiltere ve İtalya'nın ABD'nin yanında yer alacağı ihtimaline karşı da uyarılarda bulunmuştur: "…İngiltere'nin telaşı ise ekseriyet ara kazanmak olduğuna ve İtalya daima kendisiyle beraber bulunduğuna bu defa Amerika ile beraber birden bire üç reye malik olmuş bulunur. İşte mazaret buradadır."[122]

Ali Ferruh Bey, büyükelçiliğe terfinin önüne geçilmesi adına Amerikan hukukunun da buna izin vermediğini dile getirmiştir. Buna göre Amerikan kanunları ancak bir devletin göndereceği sefire karşılık sefir beyan etme hakkına izin veriyordu:

> "...Amerika kanunu bir devlet nezdine büyük veya küçük elçi göndermek için hükûmete bir hak vermiyor ancak Amerika'ya gönderilen bir sefire mukâbeleten sefir göndermek için reis-i hükûmete salâhiyyet veriyor. hükûmet-i seniyye sefir-i kebir tayin etmeden Amerika Hükûmet sefirini büyükelçilikle bit-terfi edemez. Bizi beklemeye mecbûrdur."[123]

Amerikan temsilciliğinin büyükelçiliğe yükseltilmesi konusu 1906 yılına kadar geçiştirilmiş, öte yandan Leishman'ın ortaelçiliği döneminde temsilcilik büyükeçiliğe yükseltilmiştir.

---

[120] Başkanlık Osmanlı Arşivi, I. HUS, Dosya No: 113 / H. 1321, Belge No. 36.

[121] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. EE, Dosya No: 136 / H. 1316, Belge No. 108.
[122] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. EE, Dosya No: 136 / H. 1316, Belge No. 108.
[123] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. EE, Dosya No: 136 / H. 1316, Belge No. 108.

4.2.1.3. Amerikan Temsilcileri ve II. Abdülhamid'le İlişkileri

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı topraklarında görev yapan Amerikan temsilcileri aşağıda belirtildiği gibidir:

İstanbul'da Görev Yapan ABD Elçileri:

9 Mart 1875: Mukim Elçi Horace Maynard

14 Haziran 1880: Mukim Elçi James Longstreet

19 Mayıs 1881: Ortaelçi Lewis Wallace

25 Mart 1885: Ortaelçi Samuel S. Cox

24 Mart 1887: Ortaelçi Oscar S. Strauss

16 Mayıs 1889: Ortaelçi Solomon Hirsch

15 Kasım 1892: Ortaelçi David P. Thompson

15 Nisan 1893: Ortaelçi Alexander Terrell

15 Nisan 1897: Ortaelçi James B. Angell

3 Haziran 1898: Ortaelçi Oscar S. Strauss

20 Aralık 1900: Ortaelçi, 1906'dan sonra Büyükelçi John G. Leishman

Washington'da Görev Yapan Osmanlı Elçileri:

14 Ekim 1873: Ortaelçi Gregory Aristarchis (Aristaki Bey)

Mart 1883: Ortaelçi Tevfik Bey

Aralık 1886: Alexander Mavroyeni Bey

11 Mayıs 1896: Mustafa Tahsin Bey

20 Şubat 1898: Ali Ferruh Bey

14 Şubat 1901: Şekip Bey

11 Eylül 1907: Mehmed Ali Bey[124]

[124] Erhan**, age**, 423-424.

II. Abdülhamid ABD elçileriyle yakın temas içinde bulunmaya büyük önem vermiş, özellikle 1881-1885 döneminde İstanbul'da bulunan Wallace ve 1893-1897 döneminde görev yapan Terrell ile Sultan arasında samimi bir diyalog kurulmuştur. Sık sık Yıldız Sarayı'na davet ettiği Amerikan elçileriyle Sultan arasında ABD'nin idari yapısı, nüfusu, Kızılderililerin yaşantısı, yeni icat edilen silahlar gibi ABD ile ilgili genel konuların yanı sıra, Mısır'ın durumu, Bulgaristan olayları, Ermeni isyanları, misyonerler gibi konular da istişare edilmiştir.[125]

Bu noktada ifade edilmesi gereken bir diğer konu II. Abdülhamid'in fotoğraf koleksiyonunda yer alan ABD fotoğraflarıdır. Dönemin ABD temsilcileri vasıtasıyla ili ülke arasında fotoğraf albümü ilişkisi de kurulmuştur. İlerleyen bölümlerde bir kültürel diplomasi aracı olarak yer bulan ABD'ye dair fotoğraflar, II. Abdülhamid'in kişisel ilgi ve merakın da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kızılderililerin yaşantısından, askeriyeye, mimari çalışmalardan ağaç ve bitki türlerine kadar toplumsal hayatın birçok noktasına temas eden fotoğrafların bulunması Sultan Abdülhamid'in ABD'ye duyduğu ilginin boyutlarını da gösterir.

II. Abdülhamid Amerikan temsilcileri ile iyi ilişkiler kurarken Osmanlı Devleti'nin dış dünyada temsilini de göz önünde bulundurmuştur. Kurulan iyi ilişkilerin bir örneği Elçi Wallace'in, ABD yöneticilerine ve basın organlarına mektuplar göndererek Avrupa basınında yer alan Sultan'ın ruhi durumunun bozuk olduğuna ilişkin haberlerin tamamen gerçekdışı olduğunu, II. Abdülhamid'in zeki, entelektüel ve ABD'ye karşı dostane duygular taşıyan bir kişi olduğunu bildirmesidir.[126] Bir diğer örnek de 1893 yılında ABD'de sahneye konulan ve Hz. Muhammed'in yaşantısını olduğundan farklı gösteren "Muhammed" adlı tiyatro oyununun II. Abdülhamid'in Elçi Terrell ile yaptığı görüşmeden sonra bizzat Başkan Cleveland'ın girişimiyle sahneden kaldırılmasıdır.[127]

Terrell dış basında da Osmanlı Devleti'nin doğru temsil edilmesi adına faaliyetlerde bulunmuştur. New York Independent gazetesinde Osmanlı Devleti hakkında olumlu çıkan haber üzerine gazetenin editörünü dahi tebrik etmiştir. Kendisinin kaleme aldığı

[125] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Jul. 20, 1882; May. 17, 1886; Dec. 24, 1893; Mar. 17, 1894; Nov. 7, 1894'den aktaran Erhan, age, 362.

[126] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Feb. 1, 1883'den aktaran Erhan, age, 363.

[127] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Dec. 26, 1893'den aktaran Erhan, age, 363.

bir makalede bazı büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni bölmek istediklerini ve ABD ile aralarında kargaşa yaratmak istediklerini ifade etmiştir. Nitekim Osmanlı ile ABD'nin arasının bozulması Avrupa'nın Osmanlı topraklarını paylaşmak için yürüteceği faaliyetleri daha kolaylaştıracaktır.[128] Terrell'in Osmanlı lehine gösterdiği tavır, özellikle ABD'deki Ermeni komitelerinin tepkisini çekmiş, Hınçak Komitesi'nin Chicago'da yaptığı toplantıda bu durum dile getirilmiştir.[129]

Elçi Samuel S. Cox da Osmanlı Devleti'nde iz bırakan Amerikan temsilcilerindendir. Türklere karşı sevgisini her fırsatta dile getiren Cox, görevinin ardından ABD'de yaşadığı günlerde Osmanlı hakkında gelişmeleri takip edip Osmanlı imajı için katkı sağlayacak girişimlerde bulunmuştur. 1889 tarihinde Osmanlı Devleti'nin Washington Elçisi Mavroyeni Bey'e gönderdiği mektupta Türkler ve II. Abdülhamid aleyhinde basında çıkan olumsuz haberlere karşı Washington Post gazetesinde çıkan bir düzeltme yazısından dolayı tebrik etmişti. Cox'un gönderdiği bu tebrik mektubunda: "… Bazı gazetelerin Osmanlı Devleti ile ilgili çeşitli konular hakkında şeytanca ve yalnızca cehaletten kaynaklanan kışkırtmaları hakkında raporlarla ilgili düzeltme yazınızı görmekten çok memnunum."[130]

Görev yapan temsilcilerin kişisel özellikleri ve merakları da devletler arasındaki ilişkileri şekillendirmiştir. Örneğin Elçi Terrell'in tarihe ve tarihî esere olan merakı Osmanlı coğrafyasına farklı bir gözle bakmasına neden olmuştur. İstanbul'da olduğu süre boyunca kurucularından biri olduğu Teksas Üniversitesi için tarihî eser toplamaya gayret etmiştir. Bu konuyla ilgili o döneme ait bazı yazışmalar şu şekildedir:

> "Mütevelli heyeti üniversite için Babil tabletleri, Helen heykelleri, küçük heykeller ve resimli Yunan ve Mısır sanatına ait eserleri isterse ve bunları satın almak için gerekli parayı karşılarsa, onlara yardım ederim. Eski mühürler, silindirler ve süslemeler de bulunabilir. Robert Koleji'nden Dr. Lang burada bir uzman ve bunları kolayca satın almamı sağlayabilir."[131]
>
> "… Aklıma bir fikir geldi. Üniversiteyi kurmak için çok çaba sarfettiğimi bilirsin. Başarılı olmasını da arzu ediyorum. Şimdi Bay Calvert'in elinde çok az kişinin bildiği Truva, Yunan ve Roma dönemine ait tarihi eserlerden oluşan çok nadir ve değerli bir koleksiyon var. Sultan kısa bir süre önce bir emir vererek bulunan tüm eski eserleri kurulan müzesine koymak istediğini duyurdu. Calvert'in elindekiler şu an güvenli bir yerde, problem olmasın diye gün yüzüne çıkarmıyor. Çok az kimse onların varlığından haberdar; kaseler, testiler, vazolar, gözyaşı kaseleri, kandiller, hançerler, heykeller, gerdanlık yüzük gibi eşyalar.

[128] Fikrettin Yavuz, **Alexander Watkins Terrell**, (İstanbul: Babıali Yayıncılık, 2016**),** 167.
[129] **age**, 168.
[130] Pekcan, **age**, 135.
[131] Yavuz, **age**, 132.

> …Ve şimdi ben Sultan'dan bu eserleri yurtdışına çıkarmak noktasında hiç olmadığı kadar destek görürken, onlara yazmama rağmen bir cevap alamadım."[132]

Nitekim Terrell kendi topladığı bazı eşyaları kurucularından biri olduğu Teksas Üniversitesi'ne hediye etmiştir. Bunlardan bazıları; İstanbul'da İmparator Justinyan'ın sarayının olduğu noktada çıkarılan 24 inç uzunluğunda bir amfora ile Truva harabelerinde bulunan ve üzerinde MÖ. 2. ve 3. yüzyıllara ait olduğu yazılan bir mermer sütundur.[133]

4.2.2. Ermeni İsyanları ve Misyonerlik

II. Abdülhamid dönemine kadar gerçekleşen misyonerlik faaliyetleri ve etkileri önceki bölümlerde ele alınmıştı. Çalışmamızın bu bölümünün amacı ise Sultan Abdülhamid dönemindeki misyonerlik ve Ermeni olaylarının Amerika ile olan ilişkilere etkisini incelemektir. Her iki konu başlığının birlikte değerlendirilmesinin nedeni aşağıda da görüleceği üzere misyoner faaliyetlerinin Ermeni isyanlarında başat rollerden birini oynamasıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi; misyonerler 1850 yılında Protestanlığın ayrı bir millet olarak tanınmasının ardından daha rahat hareket edebilme imkânı bulmuştur. Osmanlı Devleti esasında kamu düzeni bozulmadığı sürece misyonerlere müdahale etmiyordu. Ancak zamanla misyonerler sosyal ve siyasal düzeni tehdit etmeye başladılar.[134]

Osmanlı Devleti'nde Ermeni olaylarının uluslararası bir hâl alması, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonraya denk gelmektedir. İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletlerinin Osmanlının toprak bütünlüğünü korumaktan vazgeçmeleri ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu bölgesindeki bazı şehirlerin Ruslar tarafından işgal edilerek Ermenileri kışkırtmaları, sorunun uluslararası boyuta geçmesine neden olmuştur.[135] Savaş sonrasında yapılan Berlin Antlaşması'nda, Anadolu'da Ermenilerin yerleşmiş olduğu bölgelerde Babıali'nin ıslahat yapmasını öngören maddelerin yer alması, Ermenistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden örgütlerle beraber Osmanlı coğrafyasından pay almak isteyen diğer devletleri de cesaretlendirmiştir. 1885 yılında Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a bırakılması Ermenilerin de devlet kurma hayalini

[132] Wallis, Marry Ella. **The Life of Alexander Watkins Terrell**, (Universitiy of Texas: 1937): 136'dan aktaran Yavuz, age, 137.
[133] Wallis, **The Life of Alexander Watkins Terrell**, 143'den aktaran Yavuz, age, 138.
[134] Yavuz**, age**, 72.
[135] Armaoğlu, **age,** 285-287.

tetiklemiştir.[136] Avrupa devletlerinin himayesi ve misyoner faaliyetleri neticesinde Avrupa ve Amerika'da Ermeni hareketinden söz edilmeye başlanmış, ortak hareket edilip komiteler kurulmuş ve basılı yayınlar çıkarılmaya başlanmıştır. İlerde adını çok söz ettirecek olan Hınçak Partisi de 1887 yılında İsviçre'de kurulmuştur.[137]

> "…1885 yıllarında doğrudur ki ilk olarak Avrupa'da bir Ermeni hareketinden söz edildi. Fransa, İngiltere, Avusturya, Amerika'ya dağılmış olan Ermeniler, bir ortak hareket için birleştiler: Milli komiteler kuruldu, milli isteklerin elde edilmesi için Fransızca, İngilizce gazeteler çıkarıldı. Bu gazeteler Türk idaresinin aksaklıklarını ustaca yazdılar."[138]

Ermeni olaylarının uluslararası alana nüksetmesiyle 1880'li yıllardan sonra misyonerlik faaliyetleri Osmanlı Devleti içerisinde başlangıca oranla daha önemli bir yer tutmuştur. 1885 yılında ABD'ye gönderilen rapora göre;

* Makedonya'dan İran sınırlarına, Karadeniz'den Arap topraklarına kadar uzanan coğrafyada 150 kilisede 10.000'e yakın misyoner yaşamaktadır.

* Yaklaşık yarım milyon dolar eğitim-kültür faaliyetleri ve kitap basımına ayrılmıştır.

* Altı dilde 200 milyon sayfadan fazla kitap basılmıştır.

* İstanbul ve Beyrut'ta bulunan matbaalarda basımı yapılan kitapların değerinin 25.000 dolar olduğu bildirilmekteydi.[139]

Misyonerlerin bu denli bir büyüklüğe ulaşması Osmanlı Devleti'ni rahatsız etmeye başlamış, misyoner faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla bazı basın-yayın organlarını takip etmek, yabancı okullarla ilgili nizamnameler çıkarmak gibi önlemler alınsa da bu konuya yeteri kadar nüfuz edememişlerdir.

II. Abdülhamid dönemi Ermeni isyanlarının en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir. Bu isyanlardan bazıları; 1890 Erzurum ve Kumkapı isyanları, 1894 ve 1897 Sason isyanı, 1895 Babıali olayları, 1895 Zeytun isyanı, 1896 Osmanlı Bankası baskını, 1905 Abdülhamid'e suikast olarak sıralanabilir.

Ermeni olayları, Osmanlı Devleti sınırları içinde kalmamakla beraber sınır ötesine çoğu zaman yanlış bir şekilde aktarılmış, Osmanlı Devleti'ne karşı olan kışkırtmalar yoğunluk kazanmıştır. Dış dünyaya Osmanlı Devleti'ni yanlış tanıtma konusunda

---

[136] Engin, **age**, 44.
[137] Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, (İstanbul: Belge Yayınları, 1987), 431.
[138] **age**, 427.
[139] Pekcan, **age**, 99.

Amerikalı misyonerlerin de payı büyük olmuştur. Gittikçe zedelenmeye başlayan Türk imajı "Konuşulmaz Türk", "Korkunç Türk" imgeleriyle anılmıştır.[140]

Misyonerler diplomatik ilişkilerin işleyişi bakımından da son derece önemli bir rol oynamıştır. Örneğin Samuel S. Cox'un göreve başlamasının ertesinde Amerika Dışişleri Bakanı Bayard tarafından elçiye gönderilen bir mesajda kendisinden öncekiler gibi Cox'tan da misyonerleri destekleyecek faaliyetlerin beklendiği ifade edilmiştir. Yine aynı tarihlerde ABCFM Genel sekreteri Clark'a da bir mektup yazan Bakan, misyonerlerin desteklenmesi ile ilgili Cox'tan herhangi bir şüphelerinin olmaması gerektiğini ifade etmiştir.[141]

Bir başka örnek de ABD Dışişleri Bakanı Gresham'ın 1893 tarihinde elçi Terrell'e gönderdiği telgraftır. Buna göre ilk talimat misyonerlerin korunmasına yönelik olmuştur:

> "Presbiteryen Kilisesi'nden sonra Sommerville'nin mektubunda Suriye'de misyonerlere karşı Türk yetkililerin olumsuz tavırları ile ilgili bilgi verilmektedir. Burada ve diğer bölgelerde buna benzer sorunlar yaşayan kurumlarımızı korumak ve tam manasıyla özgürlüklerini sağlamak sizin en önemli gayeniz olmalıdır."[142]

Her türlü soruna rağmen ABD-Osmanlı arasında diplomatik ilişkiler devam etmiş, çıkan isyanların sonucunda uluslararası incelemelerin yapılması amacıyla diplomatik temaslar da kurulmuştur.

Bu duruma verilebilecek örneklerden biri 1894 Sason Olaylarıdır. Bugün Batman sınırları içerisinde bulunan Sason, 1894 yılında Ermenilerin büyük bir ayaklanmasına şahit olmuş, isyan esnasında Sason ve Muş bölgesinde öldürülen Ermeni isyancıların sayıcı Osmanlı Devleti'nin raporlarında 277 olarak tespit edilmiştir.[143] Ancak ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde hazırlanan raporlarda bu rakam gerçek sayıdan oldukça yüksek bir biçimde ifade edilmiştir. Bununla beraber New York Herald Gazetesi'nde isyanla ilgili çıkan haberde güvenlik güçlerinin herhangi bir aşırılıkta bulunmadıkları, ölen insanların devletin egemenliğine karşı gelen isyancılar olduğu belirtilmiştir.[144] Basında çıkan tutarsız ifadeler karşısında Amerika Dışişleri Bakanlığı durumu elçi

---

[140] Erhan, **age**, 308.
[141] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 661 / 1885, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1885/d661 [23.05.2020].
[142] Yavuz, **age**, 76.
[143] Hamit Pehlivanlı, **Rus General Mayewski'nin Doğu Anadolu Raporu: Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiki**, cev. Mehmed Sadık (Van: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 1997), 61
[144] İhsan Sakarya, **Belgelerle Ermeni Sorunu**, (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarihi, 1984), 103

Terrell'e sormuş, elçi gönderdiği telgrafta Amerikan gazetelerinde Sason olayları ile ilgili yayınlanan raporların gerçeği yansıtmadığını dile getirmiştir. Terrell olaylardaki ölümlerin Türklerin kendi ülkelerini korumak istemesinden kaynaklandığını, Ermenilerin huzur bozucu kişiler tarafından kışkırtıldığını düşünmekteydi.[145]

Sason isyanıyla Ermeniler bir bakıma istediklerini elde etmiş ve Avrupa devletlerinin de dikkatini çekmişlerdi. İngiltere, Rusya ve Fransa'nın öncülüğünde konunun araştırılması için tahkikat komisyonu oluşturulmak istenmiş, nitekim 18 Aralık 1894 tarihinde Sason olaylarını araştırmak ve rapor hazırlamak üzere Tahkikat Heyeti kurulmuştur. Osmanlı Devleti ABD'nin de komisyona katılmasını teklif etse de ABD ilk başta bu teklife sıcak bakmamış, daha sonrasında da ABD istemiş olmasına rağmen Osmanlı Hükûmeti kabul etmemiştir:

> "…mezkur komisyonda Amerikalı bir memur bulundurulması hakkındaki teklifimiz maa'teesüf Amerika Hükûmeti tarafından reddolunduğundan Hükûmet-i Seniyye evvelen İngiltere Hükûmeti'ne ve sâniyen Erzurum'da konsolosları bulunan Rusya, Fransa ve İngiltere devletlerine müracaata mecbur olmuş…"[146]

Osmanlı coğrafyasındaki ABD misyonerlerinin temsilcileri ile ilişkisine bakıldığında aralarında her zaman işbirliği olmadığı dikkat çeker. Bazı dönemlerde misyonerlerin can güvenliğini bahane ederek ABD temsilcilerine Osmanlıya karşı ABD'nin yaptırımlar yapması konusunda baskı uyguladığı görülür. Örneğin Sason olaylarından sonra misyonerler Müslümanların Ermenilerden intikam alacağına inanmış, Beyrut ABD Konsolosu Gibson ABD Hükümetine bu konudaki endişelerini dile getirmiştir.[147] Akabinde "Marblehad" ve "San Fransisco" isimli savaş gemileri Osmanlı sularına gönderilmiş, bu konu ABD basınında da yer tutmuştur.[148] Konudan haberdar olan II. Abdülhamid, elçi Terrell ile görüşmüş, Terrell herhangi bir art niyet taşımadıklarını, ziyaretlerin nedeninin olağandışı olmadığını ifade etmiştir.[149]

Donanmanın amirali Osmanlının Hristiyanlara karşı davranışlarını gözlemleyebilmek adına halkla görüşmeler yapmış, ziyaretleri ile ilgili ABD'ye gönderdiği raporda ne kendisinin ne de ekipteki diğer isimlerin bölgede Hristiyanların öldürüldüğüne dair bir bilgi ya da gözleme ulaşamadıklarını dile getirmiştir.[150]

---

[145] Yavuz, **age**, 192.
[146] Başkanlık Osmanlı Arşivi, HR. SYS, Dosya No: 2827 / 1894, Belge No. 23.
[147] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), 1895, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d496 [20.05.2020].
[148] Başkanlık Osmanlı Arşivi, HR. SYS, Dosya No: 64 / 1895, Belge No. 38.
[149] Erhan, **age,** 325.
[150] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 476, Sayfa: 1246, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d509 [13.05.2020].

Misyonerlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışacak faaliyetlerde bulunmaları, ABD elçilerinin de dikkatini çekmişti. Örneğin 1888 yılında Oscar Strauss misyonerleri amaçlarından sapmamaları konusunda uyarmıştır. Strauss ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Bayard'a da bir mesaj yollayarak özellikle Doğu Anadolu'da bulunan misyonerlerin, kendilerini ilgilendirmeyen siyasi olaylara fazla karıştıklarını ve bu nedenle tehlikeye düşebileceklerini yazmıştır.[151] Elçi Terrell'in de Ermeni meselesi ve misyonerler hakkında yazdığı rapor bu konudaki bir diğer örnektir:

> "Özerklik ve eşit haklar Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde söz verilen reformların yapılması sıkça dile getiriliyor. Ancak şu unutulmamalıdır ki İmparatorluğun her yanına yayılmış olan Ermeni nüfusu hiçbir kaza ve vilayette çoğunluğu teşkil etmiyor. Birçok yerde de çoğunluk olan Müslümanlara oranla sayıları oldukça azdır. Bu şartlar altında özerklikten bahsetmek en hafif tabirle hele bir de Ermenistan neresi sorusu sorulduğunda komiktir.
>
> …Misyoner faaliyetlerine müsaade edilen yerler haricinde kimse Ermenilerin yaşadıkları memleketin hukukuna karşı şikayet edip huzuru bozucu hareketler içerisinde olduklarını duymamıştır… Şuna da dikkat etmek lazım ki bu memnuniyetsizler arasında Ermeni cemaatinden tek bir kişi bile bulamazsınız. Yabancı zehri sadece, yokluğu veya cahil kafası daha zengin kimselerle aynı şartlarda yaşayacağına inandırılan toplumun alt tabakalarında işler."[152]

Ermeni isyanlarının neden olduğu sorunlar kadar, bu isyanların dış basında sadece Osmanlı Devleti'ni suçlayacak şekilde yer bulması da devleti zor durumda bırakan olaylardan olmuştur. II. Abdülhamid döneminde diplomatik ilişkiler vasıtası ile bu haberlerin önüne geçilmesi için girişimlerde bulunulduğu görülür. Bu bağlamda ABD elçisi Terrell ile Sadrazam Cevad Paşa bir görüşme gerçekleştirmiş ve Sadrazam görüşmede Anadolu'daki Ermeni olayları hakkında Amerikan basınında çıkan haberlerden ve misyonerlerin tavırlarından kaynaklanan rahatsızlığını dile getirmiştir. Buna karşılık elçi, ABD'nin Avrupa ya da Asya'da herhangi bir genişleme politikası yürütmediğini, Osmanlı ile samimi ilişkilere sahip olduğunu ve Anadolu'da yaşanan olaylarda ABD harici dış güçlerin baskın olduğunu ifade etmiştir.[153] Ancak bu görüşmeden hemen sonra Robert Koleji Rektörü Hamlin'in ABD basınında yer alan Amerikalıların Osmanlı coğrafyasında saldırıya uğradığına yönelik makaleye karşı ABD'nin önleyici bir girişimde bulunmaması Osmanlı Devleti'nin güvenini kırmıştır.[154]

---

[151] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Dec. 22, 1888'den aktaran Erhan, age, 311.
[152] Alexander Watkins Terell Papers, No: 2H7, **"The Armenians and Their Rulers",** The University of Texas at Austin'den aktaran Yavuz, age, 177.
[153] Erhan, **age**, 315.
[154] **age**, 316.

Ermeni olaylarının ivme kazanarak devam etmesi Osmanlı Devleti'ni daha sıkı önlemler almaya zorunlu kılmıştır. Bu dönemde aşağıda detayları verilecek olan Amerikan vatandaşlığına geçen eski Osmanlı tebaası Ermenilerden kaynaklı diplomatik krizlerin yaşandığı görülür. Ermeni olaylarına karışan bazı Amerikan vatandaşı Ermeniler tutuklanmış, Amerikan okullarından sakıncalı bulunanlar ve isyanlara yardımcı olanlar kapatılmaya başlanmıştır. Okulların açılmasına ve Amerikan vatandaşı Ermenilerin serbest bırakılmasına dair ABD tarafından yapılan diplomatik çabalar cevap vermeyince ABD elçisi John G.A. Leishman, dönemin ABD Başkanı Roosevelt'in emriyle bir tehdit unsuru olarak 5 savaş gemisinden oluşan filosunu Akdeniz'e göndermiş ve filo Atina'ya demirlemiştir. Olayların daha fazla büyümemesi adına elçi Abdülhamid'le görüşmek istese de görüşme gerçekleşememiştir. Bu sırada Amerikan Kongresi'nde İzmir'in bombalanması konusu gündeme gelmiş nihayetinde donanmanın İzmir'e gönderilmesi, Osmanlının çözüme yanaşmaması hâlinde bombalamaya başlanmasına karar verilmiştir. Akabinde Osmanlı Devleti tutuklu ABD vatandaşı Ermenileri serbest bırakıp okulları tekrar eğitime açınca filo da İzmir limanından ayrılmıştır.[155] Esasında Osmanlı Devleti bu olaylar karşısında her ne kadar egemenliğini koruma adına görüşmeyi reddederek diplomatik bir tavır almış olsa da, en nihayetinde ülkeyi ciddi bir zora sokacak olan ABD'nin savaş gemileriyle yarattığı tehditkar tutum karşısında geri adım atmaya mecbur kalmıştır.

Misyonerler Ermenilerin yaşadığı bölgelerde açtıkları okullar ve verdikleri eğitimle Ermeni ulusal bilincinin oluşumuna ciddi bir katkı sağlamış, Osmanlı Devleti'nden bağımsız kalmayı en çok hak ettiğine inandıkları bu halkla ilgili her türlü gelişmeyi ABD ve Avrupa kamuoyuna aktarmış ve konuyla ilgili çok sayıda kitap yazarak, ABD ve İngiltere konsolosları aracılığıyla gazete ve dergilere haber ve makaleler göndererek algı oluşturmaya çalışmıştır. ABD elçisi Horace Maynard'ın raporu bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> "Bu topraklarda yaşayan en eski halk olan Ermenilerin çetin bir tarihleri var. Anadolu'nun doğusunda yoğun biçimde bulunan bu halk, Türklerin bölgeye gelmesiyle büyük zorluklarla karşılaşmış, Türklerin hakimiyeti altında dinlerini korumakla birlikte uzun yıllar köle gibi yaşamışlardır. Bundan 30-35 yıl önce bölgeye gelen Amerikalı misyonerler çökmüş olan bu halkı tekrar ayağa kaldırmak için yoğun çaba sarfettiler. Elçiliğimiz ve konsoloslarımız, bu çabaların başarıya ulaşması ve Ermeni halkının korunması için elinden gelenin en iyisini yaptı."[156]

[155] **age**, 340.
[156] **age**, 309.

Bazı misyonerler her ne kadar meydana gelmesinde etkin rol oynadıkları olayların başta Ermeniler olmak üzere Osmanlı Devleti'nde yaşayan yüzlerce kişi için felaketle sonuçlanmasının getirdiği suçluluk duygusuyla kendilerinin payını en aza indirmeye çalışsa da bu konudaki çabalarını asla inkâr etmemişlerdir.[157]

Misyonerlik ve Ermeni olayları diplomatik açıdan pek çok alt soruna neden olmuştur. Bunlardan biri de Amerikan vatandaşlarının Türkiye sınırları içinde seyahat hakları ile ilgiliydi. 1885-1888 yılları arasında görev yapan Oscar Strauss bu sorunu şöyle dile getirmiştir:

> "Talimatlarımda yer alan dört önemli sorudan biri, vatandaşlarımızın Türkiye içlerine seyahat etme hakkıyla ilgiliydi. 1896'daki Ermeni katliamlarının ardından Türk Hükûmeti yeni pasaport düzenlemeleri yaptı ve buna göre tüm yabancıların içine girmeden özel yerel pasaport almaları gerekiyordu. Türkiye'de her zamanki gibi, her türlü izin istemek bir şeydi; almak bambaşka bir şeydi. Bu düzenleme, misyonerlerimize ve İngiliz misyonerlere en çok engel olduğunu kanıtladı. Ülkelerine ya da Avrupa'ya izinli olarak gideceklerdi ve İstanbul'a döndükten sonra, bazen haftalarca belirsizlikle bekleyebileceklerdir[158].
>
> İstanbul'a vardığımda Erzurum ve Harput'ta 8 Amerikalı bu şekilde tutuluyordu. Bunlardan biri Harput'taki Fırat Koleji Başkanı Dr. C. F. Gates idi. İznin reddedilmesinin hak ihlali olduğunu belirttim, yetkilileri ile ayrıntılı görüşmeler sonrasında herhangi bir aksilik durumunda Türk hükûmetinin sorumlu olacağını ifade ettim. Akabinde Dışişleri Bakanı'nın misyonerlerin tam korunması için talimat verdiğini öğrendi. Bu, pasaport düzenlemelerini bozdu ve birkaç gün sonra, Bakanlar Kurulu konuyu ele alarak seyahat düzenlemelerinin Ermeni sorunlarından önceki hâlin getirilmesine karar verildi."[159]

Bu tür örnekler de göstermektedir ki II. Abdülhamid döneminde yaşanan Ermeni isyanları ve misyonerlik faaliyetleri ABD ile ilişkilerde önemli bir yerdedir. Devlet kimi zaman ABD temsilcileri aracılığı ile yapılan Osmanlı aleyhindeki propagandaları önlemeye çalışmış, kimi zaman yaptırımlar uygulamıştır. Özellikle misyonerlerin aşırıya kaçan faaliyetleri Amerikan elçilerinin dikkatini çekse de alınan her türlü önleme rağmen Ermeni isyanlarının önüne geçilememiştir.

4.2.3. Ermeni Göçü ve Vatandaşlık

1830 yılında Osmanlı Devleti ve ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra Osmanlı vatandaşlarının bir kısmı, özellikle Ermeniler eğitim görmek amacıyla ABD'ye göç etmeye başlamıştır. 1840'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan Ermeni göçü ilk başlarda eğitim ve ticaret amaçlı olsa da, Ermeni sorununun uluslararası bir hâl alması ve kışkırtmaların yaşanmasıyla göç nitelik değiştirmiştir.[160] Verilere göre 1869-

[157] **age**, 311.
[158] Oscar S. Straus, **Under Four Administration From Cleveland to Taft**, (2012), 141, https://www.gutenberg.org/files/39144/39144-h/39144-h.htm [15.04.2020].
[159] **age**, 142.
[160] Şimşir, **age**, 120.

1890 yılları arasında yaklaşık 1401 Ermeni, 1890-1895 arasında 5500 Ermeni, 1897-1900 arasında is 12.000 Ermeni ABD'ye göç etmiştir.[161]

ABD'ye yapılan göç, toplumsal gerilimler doğurmuş, vatandaşlık hukukuyla ilgili sorunlara yol açmıştır. Bu durumun esas sebebi, konunun bir anlaşma çerçevesinde çözülememesi ve her iki ülkenin de ortaya çıkan problemler karşısında kendi kanunlarını uygulamaya çalışmasıdır.

Osmanlı-Amerika ilişkilerinin dönüm noktası olan 1830 tarihli Seyr-i Sefain ve Ticaret Antlaşması'nın 4. Maddesinin İngilizce tercümesinde farklı anlamlar ifade etmesi tabiiyet konusundaki sorunların esasını oluşturur. Orijinali Türkçe olan metinde Osmanlı tebaası ve Amerikan tebaası arasında ortaya çıkabilecek davalar, ancak mahkemede bir tercümanın bulunmasıyla gerçekleşebilecek, herhangi bir suç işlenmesi durumunda cezaları kendi elçi ve konsolosları aracılığı ile verilecekti. İngilizce tercümede ise Amerikan vatandaşlarının ancak kendi elçi ve konsolosları tarafından yargılanabilecekleri ifade edilmiştir. Oysa esas olan yargılamanın değil sadece cezaların uygulanmasının ABD temsilcilikleri tarafından yapılabileceğidir.[162] Metinlerdeki farklılık 1857 yılında fark edilmesine rağmen düzeltilmesi için bir girişimde bulunulamamıştır. 1868 yılında Osmanlı Devleti'ne bulunan iki Amerikan vatandaşının Osmanlı kanunlarına göre tutuklanarak hapsedilmesine Amerikan temsilcisi 1830 Anlaşmasının 4. maddesi gereği itiraz etse de metindeki tercüme farklılığından dolayı ortak noktada buluşulamamıştır.[163]

1868 yılında ABD durumu düzenlemek adına Osmanlı Devleti ile görüşmeler yapmaya karar vermiş, ancak Sadrazam Ali Paşa hâlihazırda Osmanlı Devleti'nin yeni bir vatandaşlık kanunu üzerinde çalıştığını, bu kanun son hâline gelmeden ABD ile tabiiyet anlaşması imzalanamayacağını belirtmiştir. Osmanlı Devleti vatandaşlık kanununu tamamladıktan sonra ABD'nin gönderdiği anlaşmanın bazı kısımlarında revizeler yaparak ABD'ye göndermiştir. Ancak anlaşmanın revize hâlini ABD'nin kabul etmemesi üzerine anlaşma imzalanamamıştır.[164] 1873 yılında ABD tekrar bir taslak sunmuş bu taslakta Amerikan vatandaşlığına geçenlerin en az iki yıl ABD'de kesintisiz yaşamaları gerektiği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti anlaşmaya birkaç

[161] Aydemir Okay, "Türk Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992), 119.
[162] Erhan, **age**, s. 129.
[163] Pekcan, **age**, 106.
[164] Erhan, **age**, 233.

ekleme yaparak 1874 yılında Tabiiyet Anlaşması'nı imzalamıştır. Bu önemli ekleme "Osmanlı vatandaşlığından çıktıktan sonra iki yıldan uzun bir süre Osmanlıda yaşayanların ABD vatandaşlığını kaybedeceği yönündedir. Ancak ABD Senatosu, Osmanlının ilave ettiği bu maddede bir değişiklik yaparak "vatandaşlığı kaybedecekleri" yönündeki kesin ifadeyi; "kaybedebilecekleri" olarak bir ihtimal ifadesine dönüştürmüştür.[165] Osmanlı Devleti de metni bu şekilde onaylamamıştır. 1885 tarihinde Samuel S. Cox Babıali'ye İngiltere ve Avusturya ile yapılan tabiiyet anlaşmasına benzer bir anlaşma yapma teklifi sunsa da girişimi bir sonuca bağlanamamış, özellikle 1880'lerden sonra bu sorun hızla devam etmiştir.[166]

Göç eden Ermenilerin Amerikan vatandaşı olarak Osmanlı Devleti'ne geri dönüp dokunulmazlık hakkına sahip olmaları birçok diplomatik gerilime yol açmıştır. Nitekim eğer bir Osmanlı vatandaşı, Amerikan vatandaşlığına geçtiyse kısa süreli olarak Osmanlı Devleti'ne gidebilir ve sadece kaldığı süre zarfında konsolosluk tarafından himaye edilebilirdi. Himaye durumu, kısa süreli seyahatlerin haricinde kullanılmazdı.[167] Ancak bunu uygulamak ve takip etmek çok mümkün olmamış, birçok kişi Amerikan vatandaşlığına geçtiği hâlde Osmanlı topraklarında yaşamaya devam edip Amerikan konsoloslukları tarafından himaye edilmiştir. Geri dönmüş Ermenilerin statüsü sadece Osmanlılar için bir sorun olmakla kalmayıp, aynı zamanda bazen ABD'nin çıkarlarıyla da çelişmiştir. Çünkü bu insanlar ABD vatandaşı olmalarına rağmen vergi ödemeyip askerlik görevlerini de yapmayarak devlete karşı görevlerini yerine getirmemiştir.

Bu bağlamda ABD Hükûmeti özellikle ABD tabiiyetine geçmiş Osmanlı vatandaşlarının vergi ödemelerini kontrol etmek amacıyla Osmanlı topraklarında yaşayan ABD vatandaşları ile irtibat kurmuştur. Onlara, ne zaman ABD vatandaşlığına geçtiklerini, Osmanlı Devleti'ne ne zaman döndüklerini, adreslerini ve ABD'ye vergi ödeyip ödemediklerini sormuştur. Bu görüşmeler göstermiştir ki ABD vatandaşlığına geçen birçok Ermeni, tabiiyet değiştirdikten sonra Osmanlı Devleti'ne dönerek eski hayatlarına devam etmiştir.[168]

Ayrıca vatandaşlık değiştirmeden kaynaklanan sorunlara sadece Osmanlı topraklarına geri dönen Ermeniler değil, ABD'ye giden ve Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda

[165] **age**, 235.
[166] Pekcan, a**ge**, 106.
[167] Erhan, **age**, 228.
[168] **age**, 235.

yapan eski Osmanlı tebaası da neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde artan bölücü faaliyetler ve isyanlar doğal olarak devleti bazı tedbirler almaya yöneltmiş, Ermeniler de ABD'de daha rahat örgütlenecekleri düşüncesiyle göç etmiş, böylelikle Ermeni göçü siyasi sonuçlar doğurmaya başlamıştır.[169]

Göçün nedenleri arasında ekonomik, siyasi, sosyal pek çok unsur sayılabilir. Uzun yıllar devam eden misyonerlik çalışmaları ve özellikle eğitim kurumları aracılığı ile ideal bir Amerikan tipi oluşturmuş, Amerikan hayat tarzına dair istek ve merak uyandırılmıştır. ABD sözü edilen dönemde henüz yeni iç savaştan çıkmış ve dünyada yayılmaya başlamışken nüfus oranını, eleman ihtiyacını ve ticaret hacmini artırmak da istemiştir. Ancak ABD'ye göçü sadece bu rasyonel sebeplerle izah etmek eksik kalan bir anlatım olacaktır. Zira, özellikle misyonerlerin Ermenileri Anadolu'dan göçe teşvik ettiklerine dair bulgular mevcuttur.[170]

ABD'ye göç edenlerin mesleki dağılımı çeşitlilik göstermekte, Ermeniler yoğun olarak Boston, New York, Chicago şehirlerinde yaşamaktaydı. Örneğin; 1891 senesinde ABD'ye göç eden Ermenilerin mesleki dağılımı ve sayısı şöyledir: Sanatkâr: 265, Çeşitli işlerde çalışalar: 2281, Meslek sahibi olanlar: 15, İş sahibi olmayanlar: 696.[171]

1889 yılında Washington'daki Osmanlı temsilcisi Mavroyeni Bey'in gönderdiği bir istatistik de Osmanlıdan ABD'ye göçün oranlarıyla ilgilidir. Buna göre göç edenlerin %83.51'ini erkekler oluşturmuş, 40 yaş üzeri erkeklerin oranı ise %8.99 olarak tespit edilmiştir.[172] Söz konusu dönemde böyle bir istatistiğin yapılması ve elde edilen verilere göre de göç edenlerin çoğunun 40 yaş altı olması Osmanlı Devleti'nden genç nüfusun göç ettiğinin bir göstergesidir. Böyle bir istatistiğe gerek duyulması, bu konuya verilen önemin bir göstergesi sayılabilir.

Yaşanan Ermeni göçü karşısında Osmanlı Devleti öncelikle nüfusunu korumak ve göç edenlerin devletin aleyhine faaliyetlerde bulunmalarını engelleyecek tedbirler almıştır. Firar edenlere ve onlara yardımcı olanlara cezai yaptırımlar uygulanmış, göçün boyutunun hesaplanması adına Zaptiye Nezareti tarafından kayıtlar tutulmuştur.[173]

---

[169] Şafak, **age**, 82.
[170] Nedim İpek, "Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü", **OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi),** s. 6 (1995): 260.
[171] İpek, **age**, 260-261.
[172] Erdal Açıkses, Ebru Güher, "Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni Göçü", **Yeni Türkiye**, s. 61 (Ankara: Yeni Strateji Araştırma Merkezi, 2014): 2.
[173] Şafak, **age**, 84.

Ayrıca göç etmek isteyenlerin bir daha geri dönmeyeceklerine dair üzerinde fotoğraflarının olduğu bir senedi patrikhaneye teslim etmeleri zorunluluğu getirmiştir.[174]

Yukarıda da ifade edildiği gibi Amerikan vatandaşlığına geçip Osmanlı topraklarına geri dönen Ermenilerin yarattığı sorunlara karşılık, Osmanlı yönetimi çeşitli tedbirler almış, Amerikan vatandaşlığına geçenlerin Osmanlı sınırları içine girdiklerinde Osmanlı tabiiyetinde sayılacağını belirtmiştir. Aksi hâlde Amerikan vatandaşı olan bir Ermeni olası bir problemde Osmanlı Devleti'ne ait mahkemelerde yargılanamayacaktır. Nitekim Ermeniler ABD vatandaşlığının verdiği hukuki haklara güvenerek hareket etmekteydi.[175]

Tabiiyet sorununu çözmek adına Osmanlı elçisi Mavroyeni Bey, 1893 yılında ABD Dışişleri Bakanı Gresham'a bir nota vererek Osmanlı Devleti'nin bundan sonra ülkede karışıklık çıkarmak isteyen eski tebaalarının Osmanlı topraklarına girişine izin vermeyeceğini ve ABD'nin de bu tutumunun Monroe Doktrini'ne de aykırı olduğunu ifade etmiştir.[176] Bakan Gresham, Mavroyeni Bey'e verdiği cevapta Monroe Doktrini'nin Amerika'nın güneyindeki devletlerin Avrupa etkileri ile ilgili olduğunu ifade etmiş, Amerika Birleşik Devletleri'nin vatandaşlık yasalarının tek düze olduğunu ve onlara tam olarak uyan tüm yabancıların Amerikan vatandaşlığına geçebileceğini eklemiştir.[177] Sıkı bir şekilde süren diplomatik görüşmelerde Mavroyeni Bey, Bakan Gresham'a Amerikan vatandaşı Ermenilerin Osmanlı aleyhinde yürüttüğü faaliyetlerin etkilerini betimlemek adına Kızılderiler üzerinden örnekleme yapmıştır:

> "…Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, imkansız bir dava vermek için, çok sayıda Kızılderilinin bağımsız ve özgür bir ulus oluşturmayı düşünmesi ve başka ülkelerde aradıkları yasal desteği aldıktan sonra derhal ABD'ye geri dönmeleri ve size sorun çıkarmaları durumunda ne yapardı? Bu durumda ABD Hükümeti kendini savunma durumunda olmaz mıydı ve buna göre hareket etmez miydi?..."[178]

Mavroyeni Bey bu yazışmada; bağımsız ve özgür olmak gibi imkânsız bir düşünceyle Kızılderilinin başka bir ülkede yasal destek aldıktan sonra ABD'ye geri dönüp

[174] İbrahim Serbestoğlu, "Osmanlı Ermenilerinin Amerikan Vatandaşlığı Sorunu", **Birinci Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildirileri**, (Erzurum, 2012): 338.
[175] Naim Ürkmez, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Erzurum Konsolosluğunu Tesis Süreci", **Uluslararası Erzurum Sempozyumu,** (2018): 144.
[176] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 670 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].
[177] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 671 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].
[178] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 672 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].

ABD'nin egemenliğini etkileyecek faaliyetler yapması karşısında hükûmetin meşru savunma durumunda olacağını ifade etmiştir.

Yoğun geçen bu diplomatik görüşmelerden Mavroyeni Bey galip çıkmış, 1893 yılında Amerikan Elçisi Terrell'e bir talimat gönderen Gresham, Osmanlı Devleti ve ABD arasında bir tabiiyet anlaşması bulunmadığından Osmanlı Devleti'nin ABD tabiiyetine geçen Ermenilerin vatandaşlığına saygı göstermesinin beklenemeyeceğini, ayrıca istemediği kişilerin ülkeye girişinin izin verilmemesi veya topraklardan çıkarılmasının meşru bir hak olduğunu belirmiştir.[179] Her iki devlet arasında resmî ve şartları belli bir anlaşmanın olmaması, tabiiyet konusunda sınırları belli olmayan ve keyfi uygulamalara yol açmıştır. Osmanlı Devleti, topraklarında sorun çıkarmak isteyen Amerikan vatandaşı Ermenileri tutuklamaya başlayınca ABD'nin bu duruma tepkisi gecikmemiştir. ABD sınır dışı etme ya da topraklara almama konusunda anlayış gösterdiğini ancak tutuklamanın daha farklı bir boyutta olduğunu dile getirmiştir. Osmanlı Devleti Ermenilerin tutukluluk hâlini devam ettirince elçi Terrell Washington'dan bölgeye savaş gemisi gönderilmesini istemiş, bu durum üzerine Babıâli tutukluları serbest bırakarak sınır dışı etmiştir.[180]

1895 yılında yaşanan iki olay tabiiyet konusunda yaşanan sorunlara iyi örnek teşkil etmektedir:

Merzifon olayları sonucunda tutuklanan Krekor Arekliyan, sonradan Amerikan vatandaşı olan bir Ermeni'dir. Kişinin üzerinde isyana katılım ve kışkırtma içerikli şüpheli evrak olmasına rağmen ABD temsilcisinin araya girmesiyle serbest bırakılmıştır. Yine aynı yıl Hınçak Komitesi'ne üye olmak ve casusluk yapmak suçuyla Maridos Muradyan isimli Amerikan vatandaşlığına geçmiş bir Ermeni, üzerinde suçunu ispat eden birçok kanıt bulunmasına rağmen serbest bırakılmak zorunda kalmıştır.[181] Örnekler de gösterir ki Amerikan vatandaşı olan eski Osmanlı tebaası Ermeniler, Osmanlı topraklarında suçlara karışmasına rağmen, ABD himayesinde olmuş; Osmanlı Devleti etkili yaptırımlar uygulayamamıştır.

ABD'nin Ermeni olayları karşısındaki tutumu üzerine Sultan II. Abdülhamid, Elçi Terrell ile görüşerek Ermeni meselesi hakkında bilgi vermiş, yüzyıllardır Ermenilerin

[179] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 653 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].
[180] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Feb.23, 1894: aktaran Erhan, age, 318.
[181] Köse, **age,** 162

Osmanlı topraklarında huzur içinde yaşadığını, ancak yabancı elçiliklerin ve misyonerlik faaliyetlerinin etkisi ile işlerin isyan noktasına geldiğini anlatmıştır.[182] II. Abdülhamid'in ABD'ye yönelik bu tavrı denge diplomasisini ne derece önemsediğinin bir kanıtı olarak da görülebilir. İlgili yıllarda özellikle Balkanlarda Makedonya İç Örgütü'nün kurulması, Yunanistan'da Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin faaliyete başlaması II. Abdülhamid'i böyle bir politika yürütmeye ya zorunlu kılmış olmalıdır. Bu koşullar altında II. Abdülhamid'in soğukkanlılıkla Ermeni meselesinin iç yönünü anlatmaya çalışması, başka bir sorunla daha karşılaşmayı önlemek isteğini göstermektedir.

Yoğun ve plansız Ermeni göçünü kontrol altına alabilmek adına başvurulan önlemler, Ermenilerin kaçak yollara başvurmasına neden olmuştur. Bunlardan biri Ermeni tüccarların para karşılığındaki yardımlarıyla, Marsilya ve İngiltere üzerinden vapurlar aracılığı ile gitmekti. Kimi zaman bazı görevlilerin suistimal, rüşvet gibi yollarla da göçü sağladıkları görülmüştür.[183] Ancak alınan her türlü önleme rağmen 1880'lerin sonundan 1900'lü yılların başına kadar yaklaşık 12.000 Ermeni göç etmiştir.[184]

1890'lı yıllarda Washington elçisi Mavroyeni Bey Dışişleri Bakanı Sait Paşa'ya Ermenilerin ABD'ye göçünün tehlikeli boyutlara ulaştığını ve ABD'deki Ermenilerin Müslümanlara düşmanca davrandığını belirtmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1893 yılında Amerika'da bulunan Osmanlı konsolosluklarına orada ikamet eden Müslümanların isimlerini ve hangi şehirden göç ettiklerinin bilgisini istemiştir. Boston'daki Osmanlı Konsolosu Salem, Lowell, Worchester ve Boston'da ikamet eden Harput'tan gelen 37 erkeğin adlarını göndermiştir. New York Konsolosluğu daha ayrıntılı bir liste hazırlamış, Cihacago Konsolosluğu ise Harput'tan 8 erkek adını bildirmiş ve diğer Müslüman sakinlerini hâlen araştırdıklarını ifade etmiştir.[185]

Osmanlı coğrafyasında Ermeni nüfusunun gittikçe azalması, Anadolu'da yaşayan Ermenilerin hoşnutsuzluğuna neden olmuş, Ermeni göçünün yasaklanması için Amerika'da yaşayan Osmanlı uyruğundaki Ermeniler kaygılarını Washington Elçiliği aracılığı ile şöyle dile getirmiştir:

---

[182] Erhan, **age**, 318

[183] Açıkses, "Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni Göçü", 3-4.

[184] Şimşir, **age,** 34.

[185] Mehmet Uğur Ekinci, "Reflections of the First Muslim Immigration to America in Ottomon Documents", **Turkish Migration to the United States**, ed. Deniz Balgamış and Kemal Karpat, The Centre for Turkish Studies at the University of Wisconsin (The University of Winsconsin Press, Madison, Wisconsin, 2008): 50.

> "Harput'tan aldığımız mektuplara göre birkaç yüz Ermeni Dorcester'e gelmek üzere vatanı terk etmeye hazırlanıyormuş. Şimdi Dorcester'de 400'e yakın Ermeni bulunup içlerinden 120'si işsizdir. Ermeniler bu memleketlerin dilini bilmediğinden iş bulmaları mümkün değildir. Bundan dolayı Ermenilerin göç etmesini engellemek bu suretle ailelerimizle birlikte düştüğümüz perişan hâlimizden diğer vatandaşlarımızı bu duruma düşürmekten kurtarmak, gerek hükûmetin ve gerek Osmanlı uyruğundan olanların faydasına olduğu zannındayız."[186]

ABD'ye giden Ermenilerin Osmanlı aleyhinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerin iki ülke arasında sorunlara neden olduğu daha önce ifade edilmişti. Örneğin 2 Ağustos 1890 tarihinde New York'ta toplanan Ermeniler Osmanlı Devleti'nde zulüm gördüklerini, Erzurum'da 400 Ermeninin öldürüldüğünü ileri sürerek çeşitli yardım isteklerinde bulunmuş, rahatça örgütlenebilmişlerdir.[187] Ermenilerin, ABD'deki Osmanlı aleyhine yoğun propagandalarını ABD Başkanı Roosevelt de fark etmiş, Başkan 1893'teki kongrenin açışında bunu dile getirmiştir.[188]

Ayrıca ABD'de Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunan Ermeniler Osmanlı tarafından takip edilmeye çalışılmıştır. Basın aracılığıyla lobi faaliyetlerinde bulunan Ermeniler, Osmanlının yoğun diplomatik faaliyetleri sonucunda kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.[189] Amerika'da görevli Osmanlı Devleti temsilcilerinden Ali Ferruh Bey, Amerika'da yer alan Ermeni komiteleri, bağlı oldukları yerleri vb. unsurları takip ederek II. Abdülhamid'e raporlamıştır. Basın ile de yakın ilişkiler kurarak Osmanlı aleyhindeki izlenimleri değiştirmeye gayret etmiştir:

> "…Ali Ferruh Bey, bu büyük demokrasi memlerinde hükûmetin matbuat üzerinde hiçbir tesiri olamayacağını ve dolasıyla diplomasi yoluyla Amerikan Hükûmetinden bir şey elde edilemeyeceğini bildiğinden; yapılacak en iyi hareketin büyük Amerikan gazetelerinin sahipleriyle ve Türkiye aleyhinde şiddetli bir lisan kullanan tanınmış Amerikalı muhabirlerle tanışmak olduğunu kanaat getirmişti."[190]

Ali Ferruh Bey Ermenilerin yayınlarını yakından takip ederek, cevap vermeyi de ihmal etmemiştir. Bu politikaya paralel olarak Washington Post gazetesinin baş yazarı Mr. Richard'a Ermeni meselesi hakkında bilgi ve detaylar vermiş, Richard ilk "Fesad Cemiyeti" başlığı ile Ermenilerin aleyhinde bir yazı yayınlamış ve bu makale kamuoyunda oldukça etki bırakmıştır.[191] Ayrıca Amerika'da bulunan Ermenileri araştırma adına Osmanlı Devleti tarafından dedektif görevlendirilmiş, 1894 senesinde Washington Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne 18 adet rapor gönderilmiştir.[192]

---

[186] Başkanlık Osmanlı Arşivi, HR. TO, Dosya No: 116, Belge No. 77.
[187] Ahmet Akter, "Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya Göç Eden Ermenilerin Faaliyetlerini Takip Çabası", **Yeni Türkiye**, s. 60 (Ankara: Yeni Strateji Araştırma Merkezi, 2014): 1.
[188] Başkanlık Osmanlı Arşivi, HR. SYS, Dosya No: 69 / 1893, Belge No. 19.
[189] Şafak, **age,** 87.
[190] Ezgü, **age**, 123.
[191] Yiğit, **age**, 29.
[192] Akter, **age,** 2.

Vatandaşlık ekseninde oluşan sorunlarda görülmektedir ki Osmanlı Devleti özellikle Amerikan vatandaşı olmuş eski Ermeni tebaasının, Osmanlı topraklarına geri dönüp halkı kışkırtmasıyla oldukça zor durumda kalmıştır. İki ülke arasında mutabık kalınan tabiiyet anlaşmasının olmaması, Osmanlı Devleti'nin suçlulara yaptırım yapmasına engel olmuştur. Gerek göçün önlenmesi gerek anlaşma yapılması konusunda çeşitli diplomatik girişimler olsa da sorunların önüne geçilememiştir.

4.2.4. Tazminat Meselesi

Ermeni olayları sonucu yaşanan tazminat sorunu Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki ilişkileri belirleyen önemli konulardan biri olmuştur.

1893 tarihinde Ankara çevresinde toplanan Ermeni isyancılar, kiliselere, okullara ve kamu binalarına Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmayı vurgulayan bildiriler asmış, Merzifon ve Amasya'da kalkışılan ayaklanmalarda Merzifon Amerikan Koleji isyancılar tarafından tahrip edilmiş, akabinde kolejin iki Ermeni öğretmeni isyancıları kışkırtma nedeniyle tutuklanmıştır. İlerleyen aylarda Kayseri ve Yozgat'ta meydana gelen isyanlarda ABD tabiiyetine geçmiş Ermenilerin de bulunduğu tutuklamalar gerçekleşmiştir.[193]

Yaşanılan olayları tepkiyle karşılayan ABD Dışişleri Bakanı Walter Gresham, ABD elçisi Thompson'a bir talimat göndererek tahrip edilen binalar için acilen tazminat ödenmesini ve zararların tespiti için özel bir görevli göndermesini istemiştir.[194] Yapılan incelemeler sonucunda toplam 500 liralık hasarın olduğu tespit edilmiş, Hariciye Nazırı'nın ABD Elçisi ile yaptığı görüşmede Osmanlı Devleti'nin tespit edilen tutarı ödeyeceği garanti edilmiştir. Her ne kadar iki taraf da şartlara mutabık kalsa da Amerikan basınında Osmanlı Devleti'ni suçlayan haberlerin çıkması üzerine Osmanlı Devleti durumun büyümemesi adına ivedikle tazminat tutarını ödemiş, isyanı kışkırtan tutukluları serbest bırakmak zorunda kalmıştır.[195]

1895 yılında çıkan Ermeni olaylarında, Harput ve Maraş'taki Amerikan okulların ile misyonerlerin evleri zarar görmüş; ABD Osmanlı Devleti'nin bu olaylara seyirci kaldığını iddia ederek 100.000 dolar tazminat talep etmiştir. Dönemin elçisi Terrell durumu ABD'ye bildirirken, tazminatı ödemeye ikna etmek için savaş gemisi

[193] Erhan, **age**, 314.
[194] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 591 / 1893, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d591 [10.03.2020].
[195] **age**, 314-315.

gönderilmesi gerekliliğini ifade etmiştir.[196] Osmanlı yönetimi ise olaylarda askerlerinin vatandaşları korumak için çok çaba harcadığını ve zararı esasen isyancıların verdiğini ifade etmiştir. Olaylar Amerikan senatosunda da yer bulmuş ve Osmanlı'ya yönelik daha sert politikalar uygulanmasına yönelik bildirimler yapılmıştır. ABD Elçisi Terrell de Amerikalıların uğradıkları zararın tanzim edilmesi için baskısını devam ettirmiş bir yandan da ABD'nin Ermeni sorununa müdahalesinin kendi çıkarları ötesine geçmemesini de vurgulamıştır. Özellikle Amerikan misyonerlerinin bazı durumlarda ABD değil İngiltere çıkarlarına hizmet ettiklerini belgelerde görmek mümkündür:

> "… İngiltere, Amerikan okullarının Ermenilerin üzerindeki etkisini yakından takip etmekte ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ileride kurulabilecek bağımsız bir Protestan Ermeni devletinin Rusya'nın güneye inmesini engellemek için de kullanılabileceğini düşünmektedir. Amerikan misyoner örgütleri ABD'nin Osmanlı Devleti'ne müdahalede bulunmasını isteyerek ve Amerikan kamuoyunu bu yönde manipüle ederek, en çok İngilizlerin çıkarına hizmet etmektedir. Zaten bu yöndeki direktifleri de İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi'nden almaktadırlar… Çünkü İngiltere Rusya'nın engellemesiyle İstanbul'a bir müdahalede bulunamamaktadır. Bunun için ABD'yi kullanmak istemektedir.
>
> … İstanbul'daki bir Amerikan elçisi eğer Amerikan misyonerlerinin tavsiyelerine göre diplomasi yapıyorsa kesinlikle İngiltere'nin isteklerini yerine getirmektedir."[197]

Osmanlı Devleti tazminatın ödenmesi konusunu sürüncemede bırakmaktaydı. 1888 yılında elçilik görevine başlayan Oscar Strauss, 100.000 dolarlık ödemeyi abartılı bulmakla beraber bu tutarı biraz daha indirmiş, ancak yapılan görüşmelerde yine net bir cevap alınamamıştır. II. Abdülhamid tazminatın ödenmesinin Amerikan Cramps şirketi aracılığıyla savaş gemisi alımı yoluyla yapılacağını söylese de bu hem ABD'yi tatmin etmemiş hem de Osmanlı Devleti yeterince kesin konuşamamıştır.[198]

Diplomatik yolların yetersiz kaldığı 6 yılın sonunda ABD, Kentucky kruvazörünü İzmir Limanı'na göndermiştir.[199] Sultan II. Abdülhamid ABD'nin niyetini anlamak için geminin subaylarını İstanbul'da bir akşam yemeğinde ağırlamıştır. ABD'nin raporlarında bu akşam yemeği için:

> "…Konuşma sırasında, Sultan'ın Philadelphia'daki Messrs. Cramp'tan bir kruvazör satın aldığını belirtmesinin ötesinde iki ülke arasında bekleyen diplomatik olaylardan bahsedilmedi. Sultan'ın belirgin arzusu geminin ziyaret niyeti doğrudan ifade kullanmadan aktarmaktı."

---

[196] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 650 / 1895, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d650 [10.03.2020].
[197] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Jul. 30, 1896'dan aktaran Erhan, age, 334-335.
[198] Erhan, **age**, 338.
[199] **age**, 339.

ifadeleri kullanılarak bu görüşme sırasında Osmanlının Cramp Şirketi'nden kruvazör satın almasından bahsedilmiş; ancak II. Abdülhamid'in belirgin ifadeler kullanmadan ABD'nin niyetini anlamak istediğini belirtmişlerdir.[200] Kentucky Gemisi subaylarının Yıldız Sarayı'nda iyi ağırlanmaları karşısında ABD Başkanlığından elçi Griscom'a II. Abdülhamid'e iletmek üzere teşekkürleri sunulmuştur: "…Majesteleri'ne, bu hükümetin Yüzbaşı Chester ve subaylarına gösterilen nezaketleri takdir etmesini uygun kanal aracılığıyla ifade etmelisiniz."[201]

Osmanlı Devleti bu temaslardan sonra ABD'nin kuvvet kullanma ihtimaline karşı Haziran 1901'de 19.000 Sterlin tutarındaki tazminatı ödemiştir.[202]

Ermeni olayları sırasında yaşanan tahribatlarda Amerikan okulları ve evlerinin zarar görmesinin tazminat sorununa neden olduğu aşikârdır. Çoğu zaman Osmanlı Devleti yaşanan mağduriyeti gidermeyi kabul etse de isyancıların neden olduğu zararları üstlenmekten çekinmiştir. Ancak ABD'nin savaş gemisi göndermek gibi yaptırımlarda bulunması ve Osmanlı Devleti'nin gerek içte gerek dışta birçok sorunla uğraşıyor olması, Osmanlıyı geri adım atarak ABD'nin tazminat taleplerini geç de olsa gerçekleştirmek zorunda bırakmıştır.

4.2.5. Yahudi Sorunu

Üç büyük din için kutsal olan Kudüs'ün tarihi M.Ö. 9000'li yıllara kadar uzanır. Şehrin M.Ö. 5000-6000 yılları arasında kurulduğu tarihî kaynaklarda geçmektedir.[203]

Amerikan misyonerlerinin ilk durağı Filistin'di. Yafa ve çevresinde yoğunlaşan ticari faaliyetlerin sonrasında 1857 yılında Kudüs'e ABD tarafından Varn Gurhan isimli konsolos vekili tayin edilmiştir.[204]

Dünyanın her tarafına dağılmış bulunan Yahudilerin milli bir şuur etrafında birleşmeleri ve Siyonizm hareketinin doğuşu, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri ile yakından ilişkilidir. 1871 yılında Alman birliğinin kurulması, Avrupa'da güç dengesini değiştirdiği gibi milliyetçilik akımlarını da

[200] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 458 / 1900, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d458 [10.03.2020].
[201] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 459 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d459 [10.03.2020].
[202] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 463 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d463 [10.03.2020].
[203] Mehmet Kaya, "19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Büyük Güçlerin Etkisinde Kudüs Sancağı", **TÜBAR**, (2013): 146.
[204] Başkanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM, Dosya No: 20 / H. 1273, Belge No. 82.

tetiklemiştir. Avrupa'da belirginlik kazanmaya başlayan milliyetçi eğilimler, dağınık bir şekilde yaşayan Yahudileri de etkilemiş, Yahudiler kendi milli kültürlerini incelemeye başlamış, milli değerlerine yönelmişlerdir. Yahudilerin belirli bir toprak parçasında değil de dağınık yaşıyor olmaları, onların milliyetçilik boyutunu daha çok kültürel ögelere dayandırmasına sebep olmuştur. Ancak bununla beraber yükselen milliyetçilik, anti-semitizm adı da verilen Yahudi karşıtlığına da neden olmuştur. Karşıtlığın ciddi bir şekilde yaşandığı Rusya'da 1881 yılında Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesiyle Yahudilere saldırılar artmış, "Aliyah" adı verilen kitleler hâlinde göç yaşanmıştır.[205] Rusya'dan başlayan göç dalgasını Romanya takip etmiş, orada da ciddi bir Yahudi düşmanlığı başlamıştır. Verilere göre 1899-1904 arasındaki 5 yıllık dönemde Romanya'dan 60.000 Yahudi göç etmiştir.[206]

Yahudi göçüne ev sahipliği yapan coğrafyalardan biri de Osmanlı Devleti'dir. Devlet, Filistin'e yerleşmek haricinde Yahudilere yerler göstermiş onlara kucak açmıştır. Henüz 1890'lı yıllardan çok daha önce de Osmanlı Devleti benzer bir Yahudi göçüne şahit olmuştur. 1478 yılında İspanya'da engizisyon mahkemelerinin kurulması ve 1492 yılında İspanya'dan, 1496 yılında Polonya'dan Yahudilerin sürülmesi onların Osmanlı Devleti'ne göç etmesi ve huzur içinde yaşaması sonucunu doğurmuştur.[207]

Göç eden Yahudilerin Filistin'e yerleşme çabaları ve bu bağlamda yapılan diplomatik girişimler II. Abdülhamid dönemi konularından birisidir.

Esasında ABD'nin Kudüs ve çevresi ile ilgilenmesi çok daha öncelere dayanır. Misyonerlik çalışmalarının olduğu bu topraklarda, özellikle Kudüs ve Yafa etrafında koloni kurma çalışmaları sürmekteydi. 1866 yılında 40 Amerikan vatandaşı Kudüs valiliğine koloni kurmak amacıyla toprak satın almak için başvurmuş, bu süreçte Amerikan temsilcileri de yardım etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti bölgenin düzeninin bozulması ihtimaline karşı bu teklifi kabul etmemiştir.[208]

Henüz 1879 yılında Filistin'e Yahudileri yerleştirme planı, İngiliz ticaret adamı ve eski diplomat Laurence Oliphant tarafından öne sürülmüştür. İlgili yıllarda henüz aliyah yaşanmadığı ve Yahudi meselesi uluslararası boyuta ulaşmadığı için bu girişimin daha

[205] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, (Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları, 1989), 13.
[206] **age**, 14.
[207] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), 24.
[208] Mr. Morris to Mr. Seward, No: 181, Legation of the USA, November 30, 1866, **Congress Executive Documents, The House of Representatives, 1866-1867,** Washington: Government Printing Office, (1867): 257'den aktaran Köse, age, 151.

çok ticari kaygılarla yapıldığı düşünülebilir. Nitekim Oliphant'ın düşüncesine göre Filistin'in boş olan topraklarına Yahudiler yerleştirilerek o topraklarda Avrupa'nın ihtiyacı olan ürünler yetiştirileceği gibi bölgedeki İngiliz nüfuzu da artacaktır.[209]

Oliphant 1879 yılında teklifini Sultan II. Abdülhamid'e sunsa da dönemin sorunları nedeniyle teklif yaklaşık 1 yıl sonra olumsuz cevaplanmıştır. Ancak İngiltere'ye döndükten sonra konuyla ilgilenmeye devam eden Oliphant, eşiyle beraber Filistin'e yerleşmeye ve elinden geldiği kadar Yahudilerin de yerleşmesine yardımcı olmaya karar vermiştir. Söz konusu yıllarda özellikle Rusya ve Romanya'dan Yahudi göçünün başlamasının konunun gündemde olmasına yardımcı olduğu ve Oliphant'ın da bu paralelde hareket ettiği düşünülebilir. Filistin'e yerleşmeye karar veren Oliphant, bazı kanunlar hakkında Osmanlı Devleti'nden bilgi almak istemiş, bunu dönemin Amerikan temsilcisi Wallace aracılığıyla iletmiştir:

> "- Yahudiler Filistin'e yerleşebilir veya 500 ailelik koloniler kurmak için toprak satın alabilir mi?
>
> - 5 yıl vergiden muaf olabilirler mi?
>
> - Bağlantı yolları inşa edebilirler mi?"[210]

Osmanlı Devleti bu sorulara karşı devletin göç politikasını anlatmış ve Yahudilerin herhangi bir izine ihtiyacı olmadan Filistin dışındaki Osmanlı topraklarına; Mezopotamya ve Halep yöresine 200, 250'şer ailelik gruplar hâlinde yerleşebileceği bildirilmiştir.[211] Ancak büyük engellemelere rağmen izin verilmeyen bölgelere Yahudi göçüne engel olunamamış, Osmanlı Devleti daha ağır politikalar uygulamaya başlamıştır. ABD elçisi Samuel S. Cox'un verilerine göre 1880'li yıllarda yapılan göçlerle Filistin'deki Yahudi nüfusu 15.000'den 42.000'e çıkmıştır.[212]

Siyonistler ilgili dönemde ABD'den diplomatik yollarla destek arayışında olmuştur. Örneğin Kasım 1881'de W.J. Alexander isimli zengin bir Yahudi, İstanbul'daki ABD elçisinden Anadolu'da tarım yapabilecekleri bir bölgede iskân izni verilmesi için Babıali nezdinde girişimlerde bulunmasını istemiştir.[213]

---

[209] Tufan Buzpınar, "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yılları'nda Filistin'de Yahudi İskanı Girişimleri (1879-1882)", **Türkiye Günlüğü**, s. 30 (1994): 58.
[210] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Messrs. Aseger&Weinberg to Mr. Wallace, Belge No: 384 / 1882, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1882/d384 [15.05.2020].
[211] Buzpınar, **age**, 62.
[212] Pekcan**, age**, 126.
[213] Erhan**, age,** 349.

Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki diplomatik ilişkileri Yahudi meselesi ekseninde şekillendiren konulardan biri vatandaşlıktır. Buna göre Rusya'dan göç edenlerin içindeki bazı Yahudiler, Filistin'e yerleşebilmek için Amerikan vatandaşlığına geçip onun ayrıcalıklarından yararlanmaktaydı. ABD Kudüs Konsolosluğu da bu kişilere himaye belgesi vererek süreci hızlandırıyordu. Bunun üzerine 1894 yılında Osmanlı Hükûmeti, ABD elçisi Wallace'a bir nota vermiş, bu durumun Osmanlı kanunlarına göre yanlış olduğunu; Rusya tabiiyetinden ayrılmış olan kişilerin Osmanlı tabiiyetine geçmiş sayıldıklarını bildirmiştir. Elçi Wallace ise bazı Yahudilerin Rusya tabiiyetinden çıkarak Osmanlı topraklarında yaşamalarının onları Osmanlı tebaası sayılmasının ABD tarafından kabul edilmeyeceğini de dile getirmiştir.[214]

Yahudilerin Amerikan vatandaşlığına geçerek Filistin'e girmesinin engellenemediğini gören Osmanlı Devleti aşağıdaki tedbirleri almıştır:

1882: Hacılar dışındaki Yahudilerin Filistin'e girişinin yasaklanması.

1884: Hac için gidenlerin bile Osmanlı konsolosluklarından izin alması gerekliliği ve vize almayan Yahudilerin Filistin'e girişine izin verilmemesi.

Bu dönemde Filistin'e sokulmayan ve bölgeden çıkartılanların arasında Amerikan vatandaşlarının da olması soruna neden olmuştur.

1888: Pasaportunda Filistin'e Hac için gittikleri yazan Osmanlı vizesi bulunan kişilerin Filistin'e girişine izin verilmesi, fakat 3 aydan fazla kalınamaması.

Getirilen bu sınırlamalar karşısında dönemin ABD elçisi Oscar Strauss ABD Anayasası gereğince hiçbir Amerikan vatandaşının pasaportunda dinleri ile ilgili bir ibarenin yer alamayacağını ifade etmiş, İngiltere ve Fransa temsilciliklerinin de durumdan haberdar olmasıyla şartlar yumuşatılarak bireysel girişlerde bir sınırlama olmayacağı belirtilmiştir. Ancak 1890'lı yıllarda bölgeye yerleşen Yahudilerin sayısında artış yaşanınca Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi kesinlikle yasaklanarak ABD'den bu amaçla Filistin'e gelen Yahudiler de geri gönderilmiştir.

Yahudilerin tüm bu zorlamalarına rağmen II. Abdülhamid duruma oldukça üzülmüş, 1893 yılında Yahudi Hahambaşısı Moşe Levi'ye, Yahudileri Doğu Anadolu'ya yerleştirmek ve 4. Orduya asker olarak almak istediğini, böylece Yahudilerle birlikte 10 bin kişilik bir kuvvet teşkil etmeyi düşündüğünü söylemiştir. Orduya asker alımı

[214] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 429 / 1884, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1884/d429 [12.03.2020].

gerçekleşmese de Hahambaşı Padişah'a konu hakkındaki hassasiyetinden dolayı teşekkür etmiş, Türk Museviliği adına minnettarlığını dile getirmiştir.[215]

1897 yılında toplanan Siyonist Kongre sonrasında Osmanlı Devleti daha hassas ve dikkatli hareket etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu yıllarda 45 Yahudi'nin ABD'den Kudüs'e gitmek üzere yola çıktığını haber alan Babıali, ABD elçiliğine Yahudilerin bölgeye girişinin yasak olduğunu ifade eden bir nota göndermiş, Osmanlı temsilcisi Ali Ferruh Bey de gerekli önlemlerin alınmasının altını çizmiştir.[216] Yahudilerin Filistin'e yerleşmesini önlemek adına atılan keskin adımlar diplomatik girişimlerin yoğunlaşmasına neden olmuş, Elçi Strauss Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'yla görüşerek yerleşme niyetine olmayan ve gruplar hâlinde gelmeyen Amerikan vatandaşı Yahudilerin Filistin'e girişine izin vermiştir.[217]

Dönemin ABD'deki Osmanlı Elçisi Ali Ferruh Bey, verilen bu taviz için Sultan II. Abdülhamid'e bir mektup yollamış ve Tevfik Paşa'nın izni sonucu Yahudilerin Filistin'e birer birer girmeleri ile kırkar kırkar girmelerini arasında bir fark göremediğini ve elçi Strauss'un oyununa geldiğini ifade etmiştir:

> "…Yahudilerin 30'ar 40'ar olarak bir arada gelmeleriyle birer birer duhulleri beyninde aynı maksada vusul için fark olmadığından hiçbir muhacir olduğunu bittabi ikrar etmeyeceğinden memnuiyet ref olunup Nazır Paşa Hazretlerinin şu mütelayı gafilanelerinden netayic-i muzzıra tevlidi tabiîdir."[218]

Ek olarak Amerika'daki Yahudilerin faaliyetleri takip eden Ali Ferruh Bey, kamuoyunu doğru yönlendirmek adına gazetelere de demeçler vermiştir. Bunlardan birinde kesin teyit etmemekle beraber Yahudilerin Filistin'de özerklik sağlamak istediklerini duyduğunu ifade etmiş, Yahudilerin Avrupa'da dışlayıcı tavırlarla karşılaşmalarına rağmen Osmanlı Devleti'nde önemli kademelerde olduğunun altını çizmiştir.[219]

Ali Ferruh Bey ayrıca durumun kontrol altında tutulabilmesi adına bazı önerilerde de bulunmuş, Kudüs'teki okulların müfredatının incelenmesini, Musevilerin satın aldığı toprakların denetlenmesini tavsiye etmiştir.[220]

---

[215] Armaoğlu**, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**,18-19.
[216] Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 108 / 1898, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1898/d1108 [15.03.2020].
[217] Erhan, **age,** s. 357.
[218] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y.EE, Dosya No: 136 / H. 1316, Belge No. 110.
[219] Melih Yiğit, "Ali Ferruh Bey'in Washington Elçilik Yılları, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü **Yüksek Lisans Tezi**, (Kocaeli: 2009), 61
[220] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y.EE, Dosya No: 136, Belge No. 48.

ABD elçisi Strauss'un da bir Yahudi olması Osmanlı-ABD diplomatik ilişkilerinde Yahudi göçünün uzun müddet gündemde kalmasına neden olmuş olabilir. Ali Ferruh Bey, Strauss'un Osmanlı Devleti ileri gelenlerine rüşvet vereceğini jurnal ettiğinden II. Abdülhamid'in isteğiyle Strauss 1900 yılında görevden alınmıştır.[221]

II. Abdülhamid döneminin Yahudi sorunu bağlamındaki en önemli gelişmelerinden biri Siyonist lider Theodor Herlz ile II. Abdülhamid arasındaki görüşmelerdir. Herzl yaptığı tekliflerde Filistin'e Yahudilerin yerleşmesine izin verilmesi karşılığında maddi çıkarlar sağlamayı vaat etmiş, II. Abdülhamid bu fikre daima karşı çıkmıştır. Bu bağlamda Herzl ve II. Abdülhamid arasında aracılardan biri olan Polonyalı asilzade Newlinski'ye şu sözleri söylemiştir:

> "Eğer Bay Herzl senin benim arkadaşım olduğun gibi arkadaşın ise, ona söyle bu konuda ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam. Türk imparatorluğu bana ait değildir, Türk milletinindir. Ben onun hiçbir parçasını vermem. Nırakalrım Yahudiler milyarlarını saklasınlar; benim imparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz taksim edilebilir. Ben canlı bir neden üzerinde ameliyat yapılmasına müsaade etmem."[222]

Ancak Theodor Herzl karşılaştığı bu tutuma rağmen girişimlerine devam etmiş, II. Abdülhamid'le görüşmenin yollarını aramıştır. İlgili yıllarda II. Abdülhamid, Osmanlının dış borçlarını birleştirip tekrar indirim yaptırma amacında olduğundan Düyûn-ı Umûmiye ile kurulacak temaslarda Herzl'in işe yarayabileceğini düşünmüştür.[223] 1900 yılında II. Abdülhamid'in dostu olan Vambery'den yardım alan Theodor Herzl, nihayetinde 17 Mayıs 1901 günü II. Abdülhamid tarafından kabul edilmiştir. Ancak Abdülhamid Herzl'le Siyonist lider olarak değil Yahudilerin lideri ve gazeteci olarak görüşmüştür. Görüşme sırasında Herzl Filistin'den toprak satın alma talebini dile getiren hiçbir söylemde bulunmamış; daha çok II. Abdülhamid'in güvenini kazanmaya çalışmış ve Yahudilerin Osmanlı Devleti'nde yatırımlar yaparak ülkeye katkı sağlayacaklarının üzerinde durarak Osmanlı Devleti'nin Yahudilere karşı olan iyi tavrından dolayı Padişaha minnet duygularını sık sık dile getirmiştir.[224] II. Abdülhamid dengeleri gözeten akılcı bir politikayla, borçların yeniden yapılandırılması gerçekleşene kadar Theodor Herzl nezdinde bir denge unsuru oluşturmayı hedeflemiştir. Nitekim borçların yeniden yapılandırılmasının akabinde

---

[221] Mim Kemal Öke, **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**, (İstanbul: Çağ Yayınları, 1990), 105.
[222] Vahdettin Engin, **Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid**, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019), 264.
[223] **age**, 266.
[224] **ag**e, 267.

1903 yılında kayda alınan bir belge ile Thedor Herzl ile irtibatın kesilmiş olduğu ve kendisi ile görüşüldüğü dönemde de zoraki bir diyalog oluşturulduğu mesajı verilmiştir.[225]

II. Abdülhamid dönemin her türlü zor koşul ve baskılarına rağmen Filistin konusunda keskin olmuş, meseleyi daima siyasi yanıyla ele almıştır. Nitekim Musevilerin Filistin'e yerleşmesi Yahudi sorununun hızlanarak büyümesine neden olacaktır. Dış devletlerin de müdahalesinin kaçınılmaz olacağı bu durumda bölgede karışıklıklar çıkacak, Yahudilerin çoğunluk elde etmesiyle Filistin coğrafyasındaki Müslümanlar azalacaktır. En nihayetinde Siyonistlerin Osmanlı topraklarında Filistin dışında birçok yere yönlendirilmesine rağmen ısrarla Filistin için mücadele etmeleri, kurulmak istenen Yahudi devletinin bir nişanesidir.

Ancak her türlü önleme rağmen Filistin'e Yahudi göçü engellenememiş, koloniler kurulmaya devam etmiştir. ABD elçisi Cox'un şu sözleri oldukça önemlidir: "Vaat edilen bu topraklara yapılan bu planlı göçlerle, en sonunda Kudüs ilahi bir kuvvetin de yardımıyla sessiz ve gösterişsiz bir Yahudi şehrine dönüşecektir."[226]

4.2.6. Arabizm

II. Abdülhamid'in yönetim yıllarının gerek iç gerek dış dinamikler açısından birçok kırılma noktasına tekabül ettiğini ifade etmiştik. Bunlardan biri de Arabizmdir. Arap milliyetçiliği her ne kadar I. Dünya Savaşı'nda etkin sonuçlar verecek olsa da öncesinde gerçekleşen faaliyetleri irdelemek konunun açıklanması bakımından önem arz eder.

Osmanlı Devleti gücünü yitirmeye başlayıp otoritesini kaybettikçe Arap vilayetlerinde de aksaklıklar başlamıştır. Gerek devletin mahalli yönetiminin sekteye uğraması gerekse dış devletlerin artan ilgi ve dikkati bu aksaklıklara ivme kazandırmıştır. Bu noktada II. Abdülhamid'in Arap vilayetlerine önem vermesi ve uyguladığı "İslam birliği" siyaseti, Arabizmin güçlenmesini bir nebze olsa engellese de çok sayıda komite ve cemiyetin kurulması önlenememiştir.

Bölgedeki misyonerler ve yabancı okullar da bu noktada önemli bir paya sahiptir:

> "Arabizm fikri, yüzyılın ortalarından itibaren Beyrut Amerikan Koleji (Suriyeliler Protestan Koleji) ve Fransız Cizvit Koleji (Saint Joseph Koleji) gibi misyoner okulları vasıtasıyla başta Lübnan, Suriye ve Mısır gibi Avrupa ile ticari ve kültürel ilişkileri sıkı olan ve önemli oranda

[225] **age,** 268.269.
[226] Pekcan, **age,** 129.

> yerli Hristiyan nüfusu barındıran Arap vilayetlerinde yayılmaya başladı.18 Misyoner okulları sayesinde Avrupa kültürünün yanı sıra Arap tarihinin öğrenilmesi, Arap dili ve edebiyatının canlandırılması, Arapça eğitim, tercüme ve basın yayın hayatının gelişmesiyle okur-yazar sayısının artması sonucunda Araplık bilincinin oluşması ve Osmanlı idaresinden kaynaklanan sorunların Araplar üzerinde olumsuz etkiler yapması, Arapçılığın ortaya çıkmasında etkili oldu."[227]

Arap bölgesinden 1860-1900 yılları arasında Amerika'ya yaklaşık 120.000 Hristiyan Arap göçü gerçeklemiş, bu göç çoğunluklu Suriye ve Lübnan merkezli olmuştur.[228] Arap milliyetçisi kesimler Amerika'da basını oldukça etkin kullanmış, Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerde bulunmuşlardır. "El Islah" ve "El Ayyam" gazeteleri bu yayınlardan bazılarıdır. İlgili yıllarda Amerika'da görev yapan Osmanlı temsilcisi Ali Ferruh Bey de konuyu yakınen takip etmiş, II. Abdülhamid'e gönderdiği raporlarda Arabizm en dikkat çeken noktalarından biri olmuştur.[229] Ayrıca Ali Ferruh Bey gazetelerin menfaat peşinde koşan sahiplerine yönelik de Osmanlı Devleti'ne raporlar göndermiş, El Ayyam gazetesinin sahibi hakkında birçok dava açarak faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır:

> "Amerika'da tab ve neşr olunan el ıslah mam azimiyle gazetenin muzur şeyler derç etmekde olduğu anlaşıldığından mezkur gazetenin men'i tab ve neşri esbabının istihsali dimek neşr eylediğinden arz ber-mantuk-ı irade-i seniyye-i cenab-ı hilafet penahi tebliğ olunur."[230]

Ali Ferruh Bey'in aldığı önlemler sayesinde gazetelerin abone sayısı gittikçe azalmış, üslup değişmeye başlamıştır:

> "…Arz olunduğu üzere el-eyyam gazetesi Sahibi Yusuf malüf nam şahıs aleyhine müteaddid davalar ikame ettirilmiş ve her biri için merkum kefalet-i nakdiyyeye rabıta edilmiş olduğuna ve sefaret-i seniyye tarafından tebaa-yı şahane nezdinde icra ettirilmekte ve müessere neticesi olarak aboneleri dahi gittikçe tenzile başlamış olduğundan…"[231]

Ali Ferruf Bey'e göre ABD'deki Osmanlı kökenli topluluklarla yakın ilişkiler kurulmalı, herhangi bir yanlış anlaşılma meselesi bu yolla engellenmeye çalışılmalıdır.[232]

---

[227] Davut Hut, "Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm Ve Arap Milliyetçiliği", **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi,** s.1 Ortadoğu Özel Sayısı, 118.
[228] Adil Baktıaya, **Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu**, (İstanbul: 2009), 36.
[229] Ezgü, **age**, 123.
[230] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y.EE, Dosya No:115 / H. 1316, Belge No. 136.
[231] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y.EE, Dosya No: 103 / H. 1326, Belge No. 136.
[232] Yiğit, **age**, 50.

4.3. Kültürel Diplomasi

4.3.1. Kitap Diplomasisi ve Fuarlar

II. Abdülhamid döneminde devletin ilerlemesi için sadece askerî ve siyasi yeniliklerin yeterli olmayacağı anlaşılmış, kültürel faaliyetlerin önemi de aşikâr hâle gelmiştir. Bilginin güç hâline geldiği dönemde gelişen teknoloji kurumsal ve toplumsal yapıda yeni ilişki dinamiklerinin oluşmasına yol açmıştır. Bir diğer söylemle Sultan Abdülhamid kendi döneminde kültürel ögeleri içeren bir diplomasi uygulanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in kullandığı en etkili diplomatik araçlardan biri fotoğraflar olmuştur. Saltanatı boyunca zamanının çoğunu Yıldız Sarayı'nda geçirmesine rağmen Sultan Abdülhamid'in geniş vizyonu, dünyanın tüm kültürlerine olan derin merakı, yenilikleri, gelişmeleri takip etme isteği onun Yıldız Sarayı'nda zengin bir fotoğraf koleksiyonu oluşturmasına vesile olmuştur. İmparatorluğa gelen fotoğrafçılarla hususi ilgilenen, sarayında fotoğrafhanesi ve fotoğrafçıları olan Sultan II. Abdülhamid, dünyanın çeşitli yerlerinden kendisine gönderilen fotoğraf albümleriyle birlikte eşsiz bir koleksiyon oluşturmayı başarmıştır. Fotoğraf aracılığıyla imparatorluğunun her bir karışını tanımaya çalışan Sultan'ın bu ilgisi tüm dünya coğrafyasını kapsayacak kadar engin bir boyuta ulaşmıştır. Sultan, kendi sipariş ettiği fotoğraflar, özel çekilmiş pozlar, dünyanın çeşitli yerlerinden hediye edilen albümler ve satın alma yoluyla elde edilen karelerle neredeyse tüm dünyadan haberdar olmayı başarmıştır.

Sultan Abdülhamid'e ait "Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu", her biri sanat eseri değerinde olan 911 albüm içerisinde 36.585 kare fotoğraftan oluşur. 19. yüzyılın tüm zenginliğini ve çeşitliliğini gözler önüne seren bu koleksiyon kültürel mirasımız olarak taşıdığı değer yanında dünya kültürü açısından da büyük önem taşır. Koleksiyon, Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla 1925 yılında Yıldız Sarayı'ndan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu bugün İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi'nde iklimlendirilmiş, özel bir ortamda muhafaza edilmektedir.

Yıldız Fotoğraf Koleksiyonu yalnız Osmanlı Devleti'ni değil dünyanın çok uzak ülkelerini bile içine alan bir fotoğraf yelpazesine sahiptir. Sultan II. Abdülhamid'in tanıma ve tespit aracı olarak kullandığı fotoğraflar çok zengin bir çeşitliliktedir. Bunların küçük bir kısmı Amerika, Avrupa ile başta Japonya olmak üzere bazı Uzakdoğu ülkelerindeki şehir ve tabiat güzelliklerini, sarayları, fabrikaları, gemi, silah

ve çeşitli sanayi ürünlerini, din ve devlet büyüklerini ve de müze ve sanat eserlerini konu olarak alır. Ancak çoğunluğunu; Osmanlı Devleti topraklarındaki şehirler, adalar, kaleler, köprüler, fabrikalar, gemiler, karakollar, çeşmeler, camiler, türbeler, okullar, hastaneler, şehir panoramaları, sportif gösteriler, arkeolojik yöreler, törenler, yabancı devlet başkanlarının İstanbul ve Kudüs'ü ziyaretleri, demiryolları, istasyonlar, sergiler, çiftlikler, haralar, yetiştirilen atlar, koyunlar, aygırlar, Osmanlı sarayları, saray mücevherleri, saray tiyatrosu, şehzade ve sultanlar, çeşitli kesimlerden grup fotoğrafları gibi çok çeşitli konular oluşturur.

Sultan II. Abdülhamid koleksiyonunda yer alan fotoğraflardan yapılmış albümleri diplomatik armağan olarak ülkelere göndermiştir. Bu vesile ile 1819 fotoğraftan oluşan 51 ciltlik albümü hediye olarak Amerikan Kongre Kütüphanesine ve Londra'da British Library'e 1893 ve 1894 yıllarında hediye olarak göndermiştir. Bu albümlerde imparatorluğun kendine özgü insan portreleri, modernleşen yüzünü gösteren kurumlar, yapılar, mimari örnekler gibi pek çok fotoğraf Osmanlının 19. yüzyılını yansıtır. Bir anlamda Sultan Abdülhamid fotoğraf albümleri aracılığıyla imparatorluğunun modernleşen yönünü Batıya tanıtmak istemiştir. 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'ne ışık tutan bu fotoğraflar, dünyada yaratılmak istenen oryantalist ve egzotik Osmanlı algısını yıkacak şekilde modern bir Osmanlı profilini her alanda örnekleme gayesindedir.[233] Denilebilir ki 19. Yüzyıl'ın dinamiği içinde gelişmiş ve çağdaş bir imaj sunulmuş, inşa halindeki bina ve tesislere de yer verilmiştir. Eğitim kurumları ve öğrenci fotoğraflarının da yer aldığı albümlerde eğitime verilen önem de gösterilmeye çalışılmıştır. Her iki ülkenin gerçekleştirdiği bu kitap ve albüm diplomasisi paylaşılan fotoğraflar üzerinden kurulan bağın da bir nişanesidir.

II. Abdülhamid 1881 yılında ABD Elçisi Lewis Wallace'den masrafların Osmanlı Devleti tarafından karşılanması şartıyla ABD'ye ait her türlü ateşli silahın bulunduğu bir albüm istemişse de bu istek ancak 1886 yılında Elçi Samuel S. Cox'un talimatlarıyla gerçekleşmiş, ek olarak Cox Sultan Abdülhamid'in meraklı olduğu değişik ağaç ve bitki türlerine ait albümleri de temin etmeye çalışmıştır.[234]

İki devlet arasındaki karşılıklı kitap diplomasi ise ABD Kongre Üyesi ve New York Belediye Başkanlarından Abraham S. Hewitt'in 1880'li yılların başında İstanbul'a

[233] Ayşe Melek Özyetgin, **Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu Üzerinden Osmanlı-Amerika İlişkileri**, haz. Kamil Fırat (İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2018): 13.
[234] Pekcan, **age**,78.

yaptığı seyahatle başlamıştır.[235] Hewitt'in ilgili dönemde Kongre üyesi oluşu da II. Abdülhamid'in ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda Hewitt Yıldız Sarayı'na davet edilmiş, II. Abdülhamid ile görüşerek aralarında iyi bir ilişki kurulmuştur.

Abraham S. Hewitt'in ABD'ye dönüşünün ardından II. Abdülhamid kendisine ve Amerikan Kütüphanesi'ne (Library of Congress) tahta çıkışından 1884'e kadar geçen süre içerisinde telif ve tercüme edilerek basılan ve 411 kitaptan oluşan 2 koleksiyonu 3 sandıkta göndermiştir. 11 Temmuz 1884'te her birinin kapağına Osmanlı arması işlenerek üç dilde hediye olduğuna ilişkin not ile gönderilen bu 2 koleksiyon, Library of Congress'in Türkçe dermesinin de çekirdeğini oluşturmuştur.[236]

Hewitt Haziran 1885'te II. Abdülhamid'e gönderdiği teşekkür yazısında, Library of Congress'e gönderilen derlemeyi ilgililere ulaştırdığını, kendisi için gönderilenleri şahsi kütüphanesinde tuttuğunu ve eğer izin verilirse kitapların bir bölümünü halkın daha iyi faydalanabilmesi için bir halk kütüphanesine vereceğini belirtmiştir.[237]

Bu süreçte 1885 yılında ABD'nin önemli merkezlerinden olan "The Smithsonian Institution"dan Osmanlı Devleti'ne 8 sandık edebiyat, fen ve uygulamalı bilimler konularında kitaplar hediye olarak gönderilmiştir. 21 Mayıs 1885'te ilgili yazıya verilen cevapta İstanbul'da basılan eserlerden uygun görüleceklerin Smithsonian Institution'a gönderilebileceği belirtilmiştir.[238]

> "Mabeyn-i Hümayun Başkitabet Celilesine
>
> Devletlü efendim hazretleri
>
> Amerika'da vaki Sasonyan İntisenya nam cemaat tarafından Hükûmet-i seniyyeye ihda olunan kütüb-i edebiye ve fenniyeyi havi sekiz sandığın irsal olunduğuna dair ve istefenan sefaret-i seniyyesinden varid olan tahrirat ve ol babda sefaret-i müşarün-ileyhe ile cereyan eden muhabereye şamil evrak suretlerinin leffen irsal kılındığı hariciye nezaret-i celilesinden ba-tezkire beyan ve izbar olunmuşdur mezkur sandıklar muahheren nezarete vürud eylemiş olmasıyla küşad edilerek derununda çıkan bazı pusulalardan birinci sandığın taraf-ı eşraf hazret-i padişahiye ihda ve diğerlerinin kütüphane-i umumiye ve bazı mahallere isra olunduğu anlaşılmış olmağla canib-i seniyyül cevanib Cenab-ı şehinşahiye olan mezkur kitaplar sandığına mevzu olduğu halde taraf-ı ali asafanelerine irsal kılınmış ve diğerleri dahi mahallerine ve kütüphane-i umumiye gönderilmek üzere bulunmuş idüğü muhtedem-i ali asafaneleri buyuruldukda ol-babda emr ü ferman hazret-i minlehül emrindir."[239]

Yayın ve fotoğraflar üzerinden gerçekleştirilen bu iletişimin kısmen siyasi kısmen de sosyal-kültürel açıdan yapılmış olması muhtemeldir. 1892'de II. Abdülhamid'in özel

---

[235] Hakan Anameriç, Fatih Rukancı, "II. Abdülhamid Dönemi Kitap Diplomasisi", **TAD**, c. 36, s. 62 (2017): 107.
[236] **age**, 108.
[237] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. PRK. TKM, Dosya No: 8 / H. 1302, Belge No. 44.
[238] Başkanlık Osmanlı Arşivi, MF. MKT, Dosya No: 86 / H. 1302, Belge No. 101.
[239] Başkanlık Osmanlı Arşivi, MF. MKT**,** Dosya No: 86 / H. 1302, Belge No. 101.

isteği ile Abdullah Biraderler tarafından çekilen fotoğraflar ve döneminde yayınlanan kitap ve süreli yayınlar, 1893'teki Chicago Sergisi'ne Türk kültürünü yansıtan ürünlerin yanı sıra "Avrupalı bir devlet olarak" ülkenin sosyo-kültürel hayatı, akademik literatür ve popüler edebiyat eserlerinin tanıtılması amacıyla gönderilmiştir.

II. Abdülhamid yurtdışı imaj politikası olarak evrensel sergilere katılmanın öneminin de farkındaydı. O tahta çıktıktan sonra gerçekleşen 1878 Paris Fuarı dönemin en büyük etkinliklerinden biridir. Ancak dönemin şartlarından ve Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'nden henüz yeni çıkmış olması hasebiyle bu fuara katılım sağlanamamıştır. 1889 yılında Fransız Devrimi'nin 100. yılı nedeniyle Paris'de yine büyük bir etkinlik organize edilmiş, ancak birçok Avrupa monarşisi gibi Osmanlı Devleti de bu sergiyi boykot etmiştir.[240]

1893 yılında Kristof Kolomb'un Yeni Dünya'yı keşfetmesinin anısına düzenlenecek olan Chicago Fuarı ise daha farklı konumdadır. Gerek ABD'nin Osmanlıyı paylaşma planlarına dâhil olmaması gerekse ilerletilmek istenen ilişkiler akabinde 1891 yılından itibaren fuara hazırlanılmıştır. Kasım 1891'de özel bir komisyon kurulmuş, Osmanlı Devleti prestij İngilizce ve Türkçe dillerinde "Musavver Şikago Dergisi" çıkarmıştır.[241]

Mayıs 1893 yılında resmen açılan fuarda büyük ilgi gören Türk köylerinde küçük bir cami, mücevher ve seramikler, Sultanahmet Çeşmesi'nin kopyası, Mısır Çarşı'sını andıran ve 40-50 dükkan içeren bir kapalı pazar yeri, iki katlı bir lokanta, 1000 kişilik bir tiyatro, şekerleme gibi şeylerin satıldığı küçük köşkeler bulunmaktaydı.[242] II. Abdülhamid fuar boyunca yapılan faaliyetlerle devletinin modernleşen yönünü gösterme arzusunda olmuştur. Her ne kadar masraflar için 7.000 liralık bir bütçe ayrılsa da Devlet hakkında olumlu imaj yaratmanın bedeli 7.000 lirayı aşmıştır. Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı katılımının olabildiğince parlak olması için tüm imkânları

[240] Georgeon, **age**, 383.
[241] Gürsoy Şahin, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Abd İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Amerika'nın Keşfinin 400'üncü Yıldönümü Etkinlikleri Ve Osmanlı Devleti", **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi**, s. 18 (2017): 145.
[242] Ahmet Alkan, **Sıradışı Bir Jön Türk Ubeydullah Efendinin Amerika Hatıraları**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989).

seferber etmiştir.[243] Osmanlı Devleti'nin sergiye katılımı ve ABD Başkanı Cleveland ve Dışişleri Bakanı Sultan'a ayrı ayrı teşekkürlerini iletmişlerdir.[244]

4.3.2. Ziyaretler ve Hediyeler

Sultan II. Abdülhamid'in en çok kullandığı takdir etme yollarından biri nişan tevdi etmesidir. Nitekim Osmanlı tarihinde en fazla nişan veren padişahlardan biri II. Abdülhamid'dir. Onun döneminde ABD'ye mensup birçok önemli kişiye de nişanlar ve hediyeler takdim edildiği görülür.

1886 yılında elçi Samuel Cox'un eşi J. A. Cox'a şefkat nişanı[245], elçi Wallace'ye, ABD Başkanı'nın eşine, Martini silah fabrikasının sahibine nişan; İstanbul'da konser veren Amerikan Mızıkası'ndan bazı kişilere mücevherler hediye edilmiştir.[246]

> "Amerika reis-i cumhurunun namzedi bulunan matmazel Kalsum ile Amerika sefirinin eşi Madam Kökes'e ihsan buyrulacak şefkat nişanlarının teşrifatı divan-ı hümayuna irsal edilmeleri."
>
> Maliye Nezaret-i Celilesine
>
> Amerika reis-i cumhuri hazretlerinin manzedi bulunan Matmazel Kalsum ile Amerika sefiri zevcesi Madam Kökes'e ihsan buyurulmuş olan birinci rütbeden şefkat nişan-ı hümayunlarının canib-i teşrifatı divan-ı hümayun irsali hususunun savb-ı ali nezaret penahilerine işarı bamüzekker ifade olmağın icra-yı icabına himem-i alileri derkar buyurulmak babında"[247]

Nişanların haricinde değerli hediyeler vermek de yine kullanılan imaj araçlarından biridir. 1878 yılında ABD Eski Başkanlarından Grant'ın İstanbul ziyaretinden sonra II. Abdülhamid Grant'a içinde iki safkan Arap atının da olduğu değerli hediyeler göndermiştir.[248] Nitekim ABD Kongre üyesi Abraham Hewitt'in ziyaretinden sonra II. Abdülhamid'le aralarında bir dostluğun başlaması yukarıda ele alındığı gibi kitap diplomasi ile birlikte hediyeleşmeleri de beraberinde getirmişti. Bu hediyelerden biri Tiffany marka küçük vazo şeklinde pahalı bir tütün kutusu ile sigara şeklinde bir kibrit kutusudur. Hediyeler ABD elçisi Cox tarafından ulaştırılmış, Abdülhamid tarafından beğenilmiş olacak ki bir gün Cox'un yanında sigarasını yakarken çıkardığı gümüş kibrit kutusunu elçiye göstererek: "… Arkadaşım Bay Hewitt'e hediyesini hoş bir

[243] Georgeon, **age,** 383-385.
[244] National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Feb. 3, 1894: aktaran Erhan, **age**, 379.
[245] Başkanlık Osmanlı Arşivi, İDH, Dosya No: 990 / H. 1203, Belge No. 78171.
[246] Başkanlık Osmanlı Arşivi, DH. MKT, Dosya No: 1350 / H. 1303, Belge No. 98.
[247] Başkanlık Osmanlı Arşivi, DH.MKT, Dosya No: 1350 / H. 1303, Belge No. 98.
[248] Başkanlık Osmanlı Arşivi, Y. A. HUS, Dosya No: 161 / H. 1296, Belge No. 72.

hatıra olarak sakladığımı söyle…" diyerek ricada bulunmuştur. Bu hediyelere karşılık olarak Abdülhamid Hewitt'e ilerleyen tarihlerde kol düğmesi göndermiştir.[249]

II. Abdülhamid dış politikasını geliştirirken yabancı basını da etkin bir şekilde kullanmış, yakından takip etmiştir. Osmanlı imajının doğru yansıtılması adına pek çok gazeteciyle de şahsen görüşmüştür. Örneğin Amerikan Century Magazine dergisinin muhabirini huzuruna kabul ederek Ermeni meselesi ile ilgili Osmanlı Devleti'nin görüşlerini anlatarak bunu kaleme alınmasını sağlamıştır.[250] Bazı gazetelerle de hizmet karşılığı anlaşılmış ve yazılar yazdırılmıştır. Bunlardan biri 1893 yılında Amerika'da yayınlanan Kevkebi Amerika Gazetesi olmuştur. Bu gazeteye ayda 10 lira maaş bağlanmıştır.[251] Ayrıca Abdülhamid kimi zaman Osmanlı Devleti ve kendisi hakkında olumlu yayın faaliyeti içinde bulunan gazetecileri teşvik etmek için ya da aleyhinde olanları kendi tarafına çekmek için de hediye ve nişan vermiştir.

İki devlet arasında kurulmaya çalışılan iyi ilişkiler ölüm haberlerine de yansımış, ABD eski başkanlarından William McKinley'in 1901 yılında bir suikast sonucu öldürülmesi II. Abdülhamid'de derin üzüntü yaratmıştır. ABD'ye taziye dileklerinde bulunan II. Abdülhamid'e, ABD halkı ve hükûmeti adına teşekkürleri iletilmiştir.[252]

4.4. Yardımlaşmalar

4.4.1. Filipinli Müslümanlar ve Ârabi Paşa

II. Abdülhamid döneminde Amerika ile olan diplomatik ilişkilerde her ne kadar krizler yaşansa da iletişim her zaman sürekli olmuş, kimi zaman diplomatik yardımlaşmalar da gerçekleştirilmiştir.

Bunlardan biri Filipinli Müslümanlar ile ilgilidir. 1898 yılında İspanya ile yapılan savaşın ardından ABD, Hint Okyanusu, Büyük Okyanus, Karayipler'de birçok ada ile Filipinler'i ele geçirmişti. Bu takım adaya dâhil olan Sulu ve Mindanao'da yaşayan Morolar İslam dinine mensuptu. Her ne kadar topraklarına katsalar da Sulu ve Mindanao'da yaşanan isyanların bir türlü bastırılamaması neticesinde ABD, Osmanlı Devleti'ne başvurarak halifelik kimliği ile müdahale etmesini istemiştir. II.

[249] Pekcan, **age**, 74-75.
[250] Engin, **age**, 65.
[251] **age**, 65.
[252]Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS) Belge No: 478-479 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d478, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d479 [11.03.2020].

Abdülhamid ile görüşen elçi Strauss, Moroların Amerikalılar tarafından herhangi bir dinî baskıya asla maruz kalmayacağını, ABD'nin tüm dinlere saygılı bir devlet olduğunu dile getirerek II. Abdülhamid'den yardım istemiştir. Bunun üzerine 1899 yılının Hac mevsiminde Mekke'ye bir telgraf yollayan II. Abdülhamid, Filipinli Müslümanlardan Amerika'ya karşı yürüttükleri isyana son vermelerini, ABD'nin İslam dininin gereklerinin yapılmasında hiçbir müdahalede bulunmayacağının garantisini vermiştir. II. Abdülhamid'in bu girişimi sonucunda ABD ile Sulu Sultanı arasında geçici bir anlaşma imzalansa da Moro direnişi 1902 yılında yeniden başlamış ve 1915 yılında Sulu Sultanı'nın yönetimi altında bulunan bölgelerdeki egemenlik hakkını ABD'ye devretmesine kadar devam etmiştir.[253]

Dönemdeki bir diğer yardımlaşma örneği de Mısır'da yaşanan Ârâbî Paşa olayıdır. Özellikle Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasında sömürgeci faaliyetlerin arttığı Mısır'da yabancı etkisinden kurtulunması gerektiğini dile getiren ve sömürgeye karşı çıkan Harbiye Nazırı Ârâbî Paşa'nın faaliyetleri İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmişti. 1882 yılında İskenderiye önlerine donanmalarını gönderen İngiltere ve Fransa, Mısır Hidivi Tevfik Paşa'ya müracaat ederek Ârâbî Paşa'nın azledilmesini istedi. Fakat Paşa'nın ordu ve halk tarafından desteklenmesi Hidiv'i böyle bir adım atmaktan alıkoymuş, Babıali'ye Mısır'a asker yollaması için müracaat etmişlerdir. II. Abdülhamid halifeliğin prestijini de düşünerek asker yollamayı reddetmiştir.[254] Durumu sakince çözebilmek adına Ârâbî Paşa'yı İstanbul'a davet ederek onu Mısır'dan uzaklaştırmak istese de Ârâbî Paşa Sultan'ın teklifini kabul etmemiştir.[255]

Bu sırada İngiltere, Mısır'daki asayişsizliği gidermek adına Osmanlı Devleti'nin müdahale etmediğini tüm Avrupa'ya duyurmasıyla Osmanlıya karşı tepkiler oluşmuştur.[256] İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a müdahale etmesinden çekinen II. Abdülhamid ABD elçisi Wallace'den bu konuda arabuluculuk yapmasını istemiş ancak elçi orta noktayı bulmak için İngiltere ile temasa geçip çabalasa da bir ilerleme kaydedilememiştir. İskenderiye'de çıkan karışıklıklarda halk Avrupa mallarını yağmalamış ve çıkan olaylarda birçok Avrupalı öldürülüp 4 konsolos yaralanmıştır.

[253] Erhan, **age**, 371-374.
[254] Yılmaz Öztuna, **II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti**, (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2013), 143.
[255] Erhan, **age,** 365.
[256] Öztuna, **age**, 143.

Süregelen çözümsüzlük ve çıkan olayların akabinde İngiltere İskenderiye'yi bombalamış ve Mısır işgal edilmiştir.[257]

4.4.2. Doğal Afetler

19. yüzyıl hem Osmanlı Devleti hem de ABD açısından birçok doğal afetin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde kriz anları nedeniyle iki devlet arasındaki yardımlaşmalar ilişkileri artıran bir niteliğe sahip olmuştur.

Amerika'nın maruz kaldığı ve devrin gazetelerinde "Yüzyılın en büyük felaketi" olarak nitelendirilen "Johnstown Sel Afeti"nin ardından Sultan II. Abdülhamid yardım göndermiştir. ABD'nin İstanbul'da bulunan elçisi Oscar Strauss'u huzuruna kabul eden II. Abdülhamid sel afeti dolayısıyla üzüntülerini dile getirmiş, afetzedeler için vereceği gıda ve 200 Lira (1000 Dolar) maddi yardımın ABD'ye ulaşmasında yardımcı olmasını istemiştir.[258] O dönemde iki ülke arasında devam eden ciddi sorunlar olmasına rağmen ilişkilerin bu şekilde devam etmesi ortama sakinlik getirmiştir.

Amerika'nın yaşadığı sel felaketinden sonra 10 Temmuz 1894 yılında Osmanlı bir deprem felaketi yaşamıştır. Osmanlı Devleti her ne kadar bütün imkânları seferber etse de yaşanan mali zorluklar neticesinde dış ülkelerden yardım kabul edilmiştir.

Bu noktada Washington'daki Osmanlı elçisi Mavroyeni Bey çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuş özellikle Abraham S. Hewitt ile irtibata geçmiştir.[259] Hewitt yardım toplama kampanyası başlatmış, gazetelerde de konuya geniş yer verilmiştir. Osmanlının öncesinde Amerika'nın yaşadığı sel felaketinde yardımda bulunması Osmanlı lehine algının oluşmasında çok önemli olmuştur. New York, San Francisco, Chicago ve Washington'daki yardım cemiyetlerinin çalışması sonucu yaklaşık 9600 Dolar toplanmış, elçilik vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne ulaştırılmıştır.[260]

Bununla beraber depremden yaklaşık 2 ay sonra Amerika'da Minnesota ve Wisconsin'de çıkan yangınlar sonucu birçok köy ve kasaba yok olmuş, insanlar hayatını kaybetmiştir. Osmanlı da deprem felaketinden dolayı zor günler geçirmesine rağmen ABD'yi bu felakette yalnız bırakmamış 1500 Dolar yardım göndermiştir.[261]

---

[257] **age**, 143-144.
[258] Fatma Ürekli, "Felaketlerin Gölgesinde Osmanlı Amerikan Yardımlaşmaları", **Yedikıta,** (Nisan 2011): 53.
[259] Ürekli, **age**, 54.
[260] **age**, 57.
[261] **age**, 56.

Doğal afetlerin haricinde 1885 yılında karaya oturarak zarar gören Amerikan Quimbaugh savaş gemisinin masrafları II. Abdülhamid'in kişisel hazinesinden ödenip Tersane-i Amire'de tamir ettirilmesi ABD Başkanı Cleveland tarafından minnet duygularıyla karşılanmıştır.[262]

Örnekler göstermektedir ki doğal afetler sonucu sergilenen dayanışma ve yardımlaşma en krizli dönemlerde bile devam etmiş, iki ülke arasında samimi ilişkiler oluşturmuştur.

[262] Erhan, **age**, 361.

5. SONUÇ

19. yüzyıl Osmanlı Devleti için İlber Ortaylı'nın deyimiyle en uzun yüzyıldır.[263] Büyük güçlerin baskıları, ayrılıkçılık faaliyetleri, iç sorunlar, dış borçlanma gibi unsurlar dönemin karakteristiğini oluşturur. Değişen uluslararası koşullar Osmanlı Devleti'nin diplomasiyle olan ilişkisini de etkilemiş, anlaşmaların, ittifakların ve ülkeler arası ilişkilerin yoğun ve belirleyici olduğu 19. yüzyılda Osmanlı Devleti diplomasiyi de etkin kullanarak ülkeler arası denge siyasetini hâkim kılmaya çabalamıştır.

Çalışmamızın konusu olan Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkilerin başlangıcına bakıldığında, gerek iki ülke arasındaki coğrafi uzaklık gerekse Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle yaşadığı sorunlar Osmanlının ABD'ye mesafeli durmasına neden olmuştur. Bu noktada birliğini yeni sağlayan ABD'nin özellikle ekonomik kaygılardan dolayı Osmanlı Devleti ile ilişkiler kurma konusunda ısrarcı tavırları dikkat çeker. Başlarda mesafeli duran Osmanlı Devleti, özellikle donanmasının yakıldığı Navarin olayından sonra ABD'ye yakınlaşmaya başlamış, ABD'nin Osmanlı Devleti üzerinde herhangi bir toprak talebinin olmaması güvene dayalı ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur. İlk başlarda ticari kaygılar üzerine yoğunlaşan ilişkiler, ABD'nin iç savaştan sonra izlemeye başladığı genişlemeci ve müdahaleci politikayla beraber daha farklı noktalara evrilmiştir.[264]

Çalışmamızın inceleme alanını oluşturan II. Abdülhamid dönemi, bünyesinde pek çok ulusal ve uluslararası dinamiği barındırır. ABD ile olan diplomatik ilişkilerde misyonerlik faaliyetleri, Amerikan temsilcilikleri, Ermeni göçü ve vatandaşlık, Ermeni olayları sonucu oluşan tazminat sorunları, Yahudi sorunu, Arabizm gibi konular belirleyici olmuştur.

[263] İlber Ortaylı, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 13.
[264] Erhan, **age**, 397.

Misyonerlik ve Ermeni meselesinin iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerde daha baskın olduğu dikkat çeker. İlk başlarda dinî bir anlamla vücud bulan misyonerliğin özellikle Anadolu'da yaşayan Osmanlı vatandaşı Ermeniler üzerinde yoğunlaştırılması ve bu bölgelerde açılan Amerikan temsilcilikleri, okulları, sağlık kurumları ile ABD'nin Ermeni vatandaşlar üzerinde nüfuz kurmaya çabalaması beraberinde birçok sorunun yaşanmasına neden olmuştur. Amerikan nüfuzunun da etkisiyle dönemde Anadolu'dan Amerika'ya yoğun Ermeni göçleri yaşanmış, ancak iki ülke arasında mutabık kalınan bir vatandaşlık anlaşmasının olmaması, göç edip sonra Osmanlı topraklarına geri dönen Ermenilerin hangi tabiiyete mensup olacağı ekseninde birçok sorunun yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

II. Abdülhamid döneminde yoğunlaşan Ermeni olayları, Anadolu'da pek çok yerin zarar görmesine neden olmuş, ayrıca İstanbul'da gerçekleşen olaylar II. Abdülhamid'e suikast gibi girişimler de Ermeni meselesinin Osmanlı coğrafyasında yol açtığı zararlardan birkaçı şeklinde kendini göstermiştir. Ancak özellikle Anadolu'da yaşanan olaylarda Amerikan okulları, temsilcilikleri gibi yerlerin uğradığı tahribattan Osmanlı Devleti sorumlu tutulmuş, devlet çoğu zaman tazminat ödemek zorunda kalmıştır. ABD, Osmanlı Devleti'ni bu yolla tazminata zorlarken, Ermeni isyanlarını kışkırtan kişilerin arasında Amerikan okullarında, konsolosluklarında çalışanların, kimi zaman da misyonerlerin olduğunu göz ardı etmiş ya da etmek istemiştir.

Yine ilgili yıllarda uluslararası ortamda da önemli konulardan olan Yahudi meselesi ve Arabizm konuları, Osmanlı coğrafyasında ABD ile diplomatik ilişkileri etkileyen önemli başlıklardan olmuştur.

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki diplomatik ilişkileri şekillendiren konuların çoğunlukla Ermeni olayları olduğunu görmekle beraber iki ülke arasında daha birçok bağın kurulduğunu da söylemek gerekir. Aksi bir bakış açısı ilişkilerin her zaman krizlerle geçtiği yanılgısına götürebilir. Oysa ki özellikle II. Abdülhamid Amerikan temsilcileri ile iyi ilişkiler kurmaya gayret etmiş, yukarıda da bahsedildiği gibi hem onlarla sık sık görüşmüş hem de bu temsilcileri çeşitli hediye ve nişanlarla ödüllendirmiştir. Ayrıca bu dönemde elçiliklerle ticari, sosyal ve ekonomik alanlarda birçok bağ kurulmuştur.

Kurumların haricinde ABD temsilcileri ve Kongre Üyesi Hewitt gibi isimlerle kurulan ikili diyalogların diplomatik ilişkileri olumlu yönlendirdiği görülür. Amerikan elçileri

genel olarak Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmuş, pek çok örnekte Ermeni olayları gibi hassas konularda esnekliğe ihtiyaç olduğunu kavramışlardır. Diplomasinin kültürel alanda da yoğun olarak uygulandığı bu dönemde, iki ülke arasında kitap, fotoğraf albümü ve fuarlar gibi kültürel ögelerle diplomatik ilişkiler canlanmış ve beslenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Amerika'daki temsilciliğinin de o dönemde etkin bir şekilde çalıştığı dikkati çeker. Özellikle iki ülke arasında en önemli sorunlardan biri olan Ermeni olayları için yoğun dikkat ve çaba gösterilmiştir. ABD'deki Ermeni faaliyetleri mercek altına alınmış ve bunlar hakkında gerek Osmanlı Hükûmeti'ne gerek II. Abdülhamid'e düzenli raporlar gönderilmiştir. Amerikan basınının Osmanlı aleyhindeki faaliyetleri takip edilmiş, bunların kamuoyu üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmış ve karşı lobi faaliyetlerinde bulunulmuştur.

II. Abdülhamid, dönemin şartları ve kendi şahsiyetinin de etkisiyle dış politikada dengeyi olabildiğince gözetmiştir. İlgili dönemde sık sık ABD'nin Osmanlı Devleti'ne istediğini yaptırmak için "gunboat diplomasi" yani Osmanlı sularına savaş gemisi gönderme yolunu tercih ettiği de görülür. Osmanlı Devleti ise diplomatik ilişkilerde çoğunlukla görüşme, müzakere gibi yolları tercih etmek durumunda kalmıştır. Seçilen araçların devletlerin gücü ile doğru orantılı olduğu muhakkaktır.

Sonuç olarak II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihî seyrine bakıldığında bugün dahi üzerinde konuşulan, politikalar üretilen konuların varlığı dikkat çeker. Tezde yaptığımız inceleme göstermiştir ki Ermeni meselesi, Yahudi meselesi, Arap milliyetçiliği gibi konular uzun yıllardan beri Amerika başta olmak üzere yabancı devletlerin müdahale alanları olmuş; aynı konular bölgede kendi nüfuzlarını tesis etmek adına çıkardıkları karışıklıklar için meşru zemin yaratma amacıyla kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Açıkses, Erdal, Ebru Güher. "Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni Göçü". **Yeni Türkiye** s. 61 (2014): 1-9.

Açıkses, Erdal. "Amerikalı Misyonerlerin Samsun ve Çevresindeki Faaliyetleri". **Geçmişten Geleceğe Samsun.** ed. Cevdet Yılmaz. Samsun, 2006: 175-198.

Akgün, Seçil. "Amerikalı Misyonerlerin Anadolu'ya Bakışları". **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi.** s. 3 (1992): 1-16.

Akter, Ahmet. "Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya Göç Eden Ermenilerin Faaliyetlerini Takip Çabası". **Yeni Türkiye**. s. 60 (2014): 1791-1800.

Alan, Aygül Ernek. "Propaganda Aracı Olarak Gunbot Diplomasi". **Propaganda, Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler.** ed. Gürdal Ülger. İstanbul: Beta Yayınları, 2015: 83-98.

Alexander Watkins Terell Papers, No: 2H7, **"The Armenians and Their Rulers",** The University of Texas at Austin.

Alkan, Ahmet. Sıradışı **Bir Jön Türk Ubeydullah Efendinin Amerika Hatıraları.** İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.

Anameriç, Hakan, Fatih Rukancı, "II. Abdülhamid Dönemi Kitap Diplomasisi". **Tarih Araştırmaları Dergisi,** c. 36, s. 62 (2017): 101-132.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**. İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2012.

_____. **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**. Ankara: İş Bankası Kültür, Yayınları, 1989.

Aydın, Mehmet. "Misyonerlik Faaliyetleri ve Türkiye". **Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri**. Ankara, 1996.

Baktıaya, Adil. **Osmanlı Suriye'sinde Arapçılığın Doğuşu**. İstanbul, 2009.

Başkanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM, Dosya No: 20 / H. 1273, Belge No. 82.

_____, A. RES, Dosya No:76 / H. 1313. Belge No. 15.

_____, DH. MKT, Dosya No: 1350 / H. 1303. Belge No. 98.

_____, HR. SYS, Dosya No: 2827 / 1894. Belge No. 23.

_____, HR. SYS, Dosya No: 64 / 1895. Belge No. 38.

_____, HR. SYS, Dosya No: 69 / 1893.

_____, HR. TO, Dosya No: 116, Belge No. 77.

_____, İ. HR, Dosya No: 154 / H. 1274. Belge No. 8173.

_____, İ. HUS, Dosya No: 113 / H. 1321. Belge No. 36.

_____, İ. HUS, Dosya No: 69 / H. 1316. Belge No. 59.

_____, İ. HUS, Dosya No: 59 / H. 1315. Belge No. 70.

_____, İDH, Dosya No: 990 / H. 1303. Belge No. 78171.

_____, MF. MKT, Dosya No: 86 / H. 1302. Belge No. 101.

_____, Y. A. HUS, Dosya No: 161 / H. 1296. Belge No. 72.

_____, Y. A. RES, Dosya No: 113 / H. 1319. Belge No. 21.

_____, Y. A. RES, Dosya No:80 / H. 1314. Belge No. 50.

_____, Y. PRK. TKM, Dosya No: 8 / H. 1302. Belge No. 44.

_____, Y.EE, Dosya No: 136 / H. 1316. Belge No. 108.

_____, Y.EE, Dosya No: 103 / H. 1326. Belge No. 136.

_____, Y. EE, Dosya No: 115 / H. 1316. Belge No. 136.

_____, Y.EE, Dosya No: 136, Belge No. 48.

_____, Y.EE, Dosya No: 136 / H. 1316. Belge No. 110.

Beydilli, Kemal. "Şark Meselesi". **TDV İslam Ansiklopedisi**. c. 38, 2010: 352-357.

Buzpınar, Tufan. "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yılları'nda Filistin'de Yahudi İskanı Girişimleri (1879-1882)". **Türkiye Günlüğü**. s. 30 (1994): 58-65.

Cable, James. **Gunboat Diplomacy 1919-1979: Political Applications of Limited Naval Forces.** London: MacMillan Press Ltd, 1981.

Çolak, Songül, Metin Aydar, "İngiliz-Yunan İlişkileri Bağlamında 19. Yüzyılda Gunboat Diplomasi". **Belleten**. s. 82 (2018): 957-978.

Demirkol, Haluk Selvi Kurtuluş. "Osmanlı Devleti'nde Amerika Birleşik Devletleri Vatandaşlarının Hukuku ve Karşılaşılan Problemler". **History Studies.** Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012.

Dervişoğlu, Fatih. “4 Eylül 1919 Şafağında Sivas Şehri ve Bir Ermeni Hadimi Miss Graffom”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. s. 2, (2009): 148-158.

Dönmez, Ahmet. “Osmanlı Devleti’nde Tek Taraflı Diplomasi Anlayışı ve Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Süreci”. **Osmanlı Diplomasi Tarihi**. ed. Mehmed Alaattin Yalçınkaya, Uğur Kurtaran. Ankara: Altınordu Yayınları, 2008.

Ekinci, Mehmet Uğur. “Reflections of the First Muslim Immigration to America in Ottomon Documents”. **Turkish Migration to the United States**. Ed. Deniz Balgamış and Kemal Karpat, The Centre for Turkish Studies at the University of Wisconsin, The University of Winsconsin Press, Madison, Wisconsin, 2008.

Engin, Vahdettin. **II. Abdülhamid ve Dış Politika**. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

____. **Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid**. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2019.

Erhan, Çağrı. **Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**. 2. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

Erol, Mine. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Amerika Birleşik Devletleri’yle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları**. Konya: Damla Matbaacılık.

Ezgü, Fuad. “Osmanlı İmparatorluğu-Amerika Birleşik Devletleri İktisadi, Siyasi ve Kültürel Münasebetlerinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1795-1908)”. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1949.

Fendoğlu, Hasan Tahsin. **Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerikan İlişkileri**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.

Georgeon, François. “Sultan Abdülhamid’in Hayali: Osmanlı İmparatorluğunu Düvel-i Müazzama Haline Getirmek”, **Yıldız Saray Sohbetleri**. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2017.

_____. **Sultan Abdülhamid**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Girgin, Kemal. **Çağdaş Politika ve Diplomasi**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1975.

_____. **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz**, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Grenee, Frederick Davis. **The Armanian Crisis In Turkey**. New York, 1895.

Güler, Yavuz. “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”. **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**. c. 6, s. 1 (2005): 227-240.

Günay, Tuncer. **Misyoner Örgütleri ve Misyoner Faaliyetleri**. Ankara: ATO Yayınları, 2004.

Haydaroğlu, İlknur Polat. **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Hut, Davut. “Osmanlı Arap Vilayetleri, Arabizm ve Arap Milliyetçiliği”. **VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi.** s.1 (Ortadoğu Özel Sayısı, 2016): 105-150.

İpek, Nedim. “Anadolu’dan Amerika’ya Ermeni Göçü”. **OTAM (Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**). s. 6 (1995): 257-280.

Karal, Enver Ziya. **Osmanlı Tarihi**. c. 8. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.

Kaya, Mehmet. “19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Büyük Güçlerin Etkisinde Kudüs Sancağı”. **Türklük Bilimi Araştırmaları,** s. 33 (2013): 145-164.

Kınlı, Onur. “XIX. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nin İzmir’deki Konsolosluk Faaliyetleri”. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir, 2009.

_____. **Osmanlıda Modernleşme ve Diplomasi**. Ankara: İmge Yayınevi, 2006.

Kocabaşoğlu, Uygur. **Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika**. İstanbul: Arba Yayınları, 1989.

Kupchan, Charles A. “The End of the West”. **The Atlantic**, November: 2002.

Kurat, Akdes Nimet. **Türk Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış**. Ankara: Doğuş Matbaa, 1959.

Kurtaran, Uğur. “Karlofça Antlaşması’nda Venedik, Lehistan ve Rusya’ya Verilen Ahidnamelerin Genel Özellikleri ve Diplomatik Açıdan Değerlendirilmesi”. **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.** c. 35, s. 60 (2016): 97-130.

_____. **Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri**. Kahramanmaraş: Ukde Kitaplığı, 2009.

Mr. Morris to Mr. Seward, No: 181, Legation of the USA, November 30, 1866, **Congress Executive Documents, The House of Representatives, 1866-1867,** Washington: Government Printing Office, 1867.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Jul. 20, 1882; May. 17, 1886; Dec. 24, 1893; Mar. 17, 1894; Nov. 1894.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Feb. 1, 1883.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Dec. 26, 1893.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Dec. 22, 1888.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Fen.23, 1894.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46**,** Jul. 30, 1896.

National Archives and Records Administration (NARA), M-46, Feb. 3, 1894.

Okay, Aydemir. Türk Amerikan İlişkilerinde Ermeni Faktörü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.

Okur, Mehmet Akif. **Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk**. Ankara: Binyıl Yayınları, A Kitap, 2010.

Okur, Mehmet, Hazel Kul, "Amerikan Konsolos Raporlarına Göre XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon'un Ticari Durumu ve ABD'nin Ticaret Odası Açma Girişimleri". **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**. s. 19 (2015): 119-138.

Öke, Mim Kemal. **Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar**. İstanbul: Çağ Yayınları, 1990.

Öney, Celal. "Amerikan Board ve Sason Ermeni İsyanının Amerika'da Propaganda Aracı Olarak Kullanılması", **Batman Yaşam Bilimleri Dergisi**, c. 1, s.1 (2012): 207-224.

Özcan, Abdülkadir. "Karlofça Antlaşması", **TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 24, (2001): 504-507.

Öztuna, Yılmaz. **II. Abdülhamid Zamanı ve Şahsiyeti**. İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2013.

Özyetgin, Ayşe Melek. **Yıldız Sarayı Fotoğraf Koleksiyonu Üzerinden Osmanlı-Amerika İlişkileri**. haz. Kamil Fırat, İstanbul: Bilnet Matbaacılık, 2018.

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 661 / 1885, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1885/d661 [23.05.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS) Belge No: 478-479 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d478, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d479 [11.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), 1895, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d496 [20.05.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 591 / 1893, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d591 [10.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 4

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 650 / 1895, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d650 [10.03.2020].76, Sayfa: 1246, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1895p2/d509 [13.05.2020]

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 670 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 671 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 672 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States **(**FRUS), Belge No: 653 / 1893 https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1893/d670 [06.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 429 / 1884, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1884/d429 [12.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 108 / 1898, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1898/d1108 [15.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 458 / 1900, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d458 [10.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 459 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d459 [10.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Belge No: 463 / 1901, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1901/d463 [10.03.2020].

Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States (FRUS), Messrs. Aseger&Weinberg to Mr. Wallace, Belge No: 384 / 1882, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1882/d384 [15.05.2020].

Pehlivanlı, Hamit. **Rus General Mayewski'nin Doğu Anadolu Raporu: Van ve Bitlis Vilayetleri Askeri İstatistiki**. çev. Mehmed Sadık. Van: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 1997.

Pekcan, Ahmet. **Osmanlı'dan Günümüze Yabancı Eller (ABD Elçisi Samuel S. Cox'un Elçilik Yılları 1885-1886)**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Sakarya, İhsan. **Belgelerle Ermeni Sorunu**. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Askeri Tarihi, 1984.

Sander, Oral. **Ankanın Yükselişi ve Düşüşü**. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1987.

_____. **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e**. 19. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.

Savaş, Ali İbrahim. "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi". **Osmanlı**. c. 1, Ankara: 1999.

_____. **Osmanlı Diplomasisi**. İstanbul: 3F Yayınevi, 2007.

Sertoğlu, İbrahim. "Osmanlı Ermenilerinin Amerikan Vatandaşlığı Sorunu". **Birinci Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildirileri**. Erzurum, 2012.

Soysal, İsmail. "Umur-ı Hariciye Nezaretinin Kurulması (1836)". **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**. Ankara, 1999.

Straus, Oscar. **Under Four Administration From Cleveland to Taft, (**2012), https://www.gutenberg.org/files/39144/39144-h/39144-h.htm [15.04.2020].

Şafak, Nurdan. **Osmanlı Amerika İlişkileri**. İstanbul: Enes Matbaacılık, 2003.

Şahin, Gürsoy. "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı-Abd İlişkilerine Farklı Bir Bakış: Amerika'nın Keşfinin 400'üncü Yıldönümü Etkinlikleri ve Osmanlı Devleti". **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi**. s. 18 (2017): 117-159.

Şahin, Muhammet. "Osmanlı Diplomasisinde Değişim ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletler Sistemi'ne Girişi". **Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, c. 4, s. 46 (2009).

Şimşir, Bilal. **Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine**. Ankara: Avrasya İncelemeleri Merkezi, 2018.

Tozlu, Necmettin. **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**. Ankara: Akçağ Basım, 1991.

Tuncer, Hadiye, Hüner Tuncer. **Osmanlı Diplomasisi ve Seferatnameler**. Ankara, Ümit Yayıncılık, 1997.

Tuncer, Hüner. **Eski ve Yeni Diplomasi**. Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995.

Turan, Namık Sinan. İ**mparatorluk ve Diplomasi Osmanlı Diplomasisinin İzinde**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Uras, Esat. **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**. İstanbul: Belge Yayınları, 1987.

Ürekli, Fatma. "Felaketlerin Gölgesinde Osmanlı Amerikan Yardımlaşmaları". **Yedikıta,**(2011):51-57.

Ortaylı, İlber. **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

Ürkmez, Naim. "Amerika Birleşik Devletleri'nin Erzurum Konsolosluğunu Tesis Süreci". **Uluslararası Erzurum Sempozyumu,** 2018.

Wallis, Marry Ella. **The Life of Alexander Watkins Terrell**, Universitiy of Texas: 1937.

Whitman, Sidney. **Sultan II. Abdülhamid Döneminde Bir İngiliz Gazetecinin Türkiye Anıları**. çev. Kadri Mustafa Orağlı. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2017.

Yavuz, Fikrettin. **Alexander Watkins Terrell**. İstanbul: Babıali Yayıncılık, 2016**.**

Yiğit, Melih. "Ali Ferruh Bey'in Washington Elçilik Yılları". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. **Yüksek Lisans Tezi**. Kocaeli, 2009.

Yücel, İdris. **Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyon Hastaneleri (1880-1934.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.

EKLER

Ek 1. Erzurum Konsolosluğu'nun Açılma Süreci

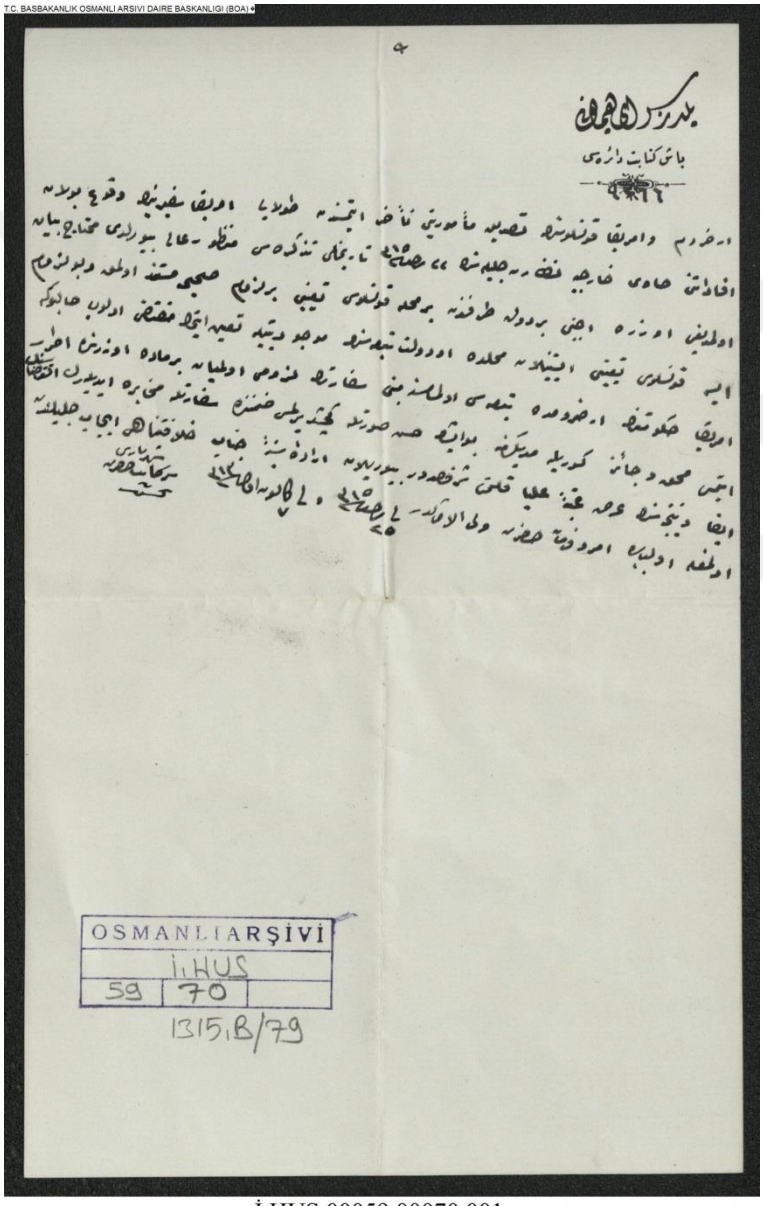

İ.HUS.00059.00070.001

Ek 2. Amerika Elçisi'nin Eşine Nişan Takdimi Hakkında

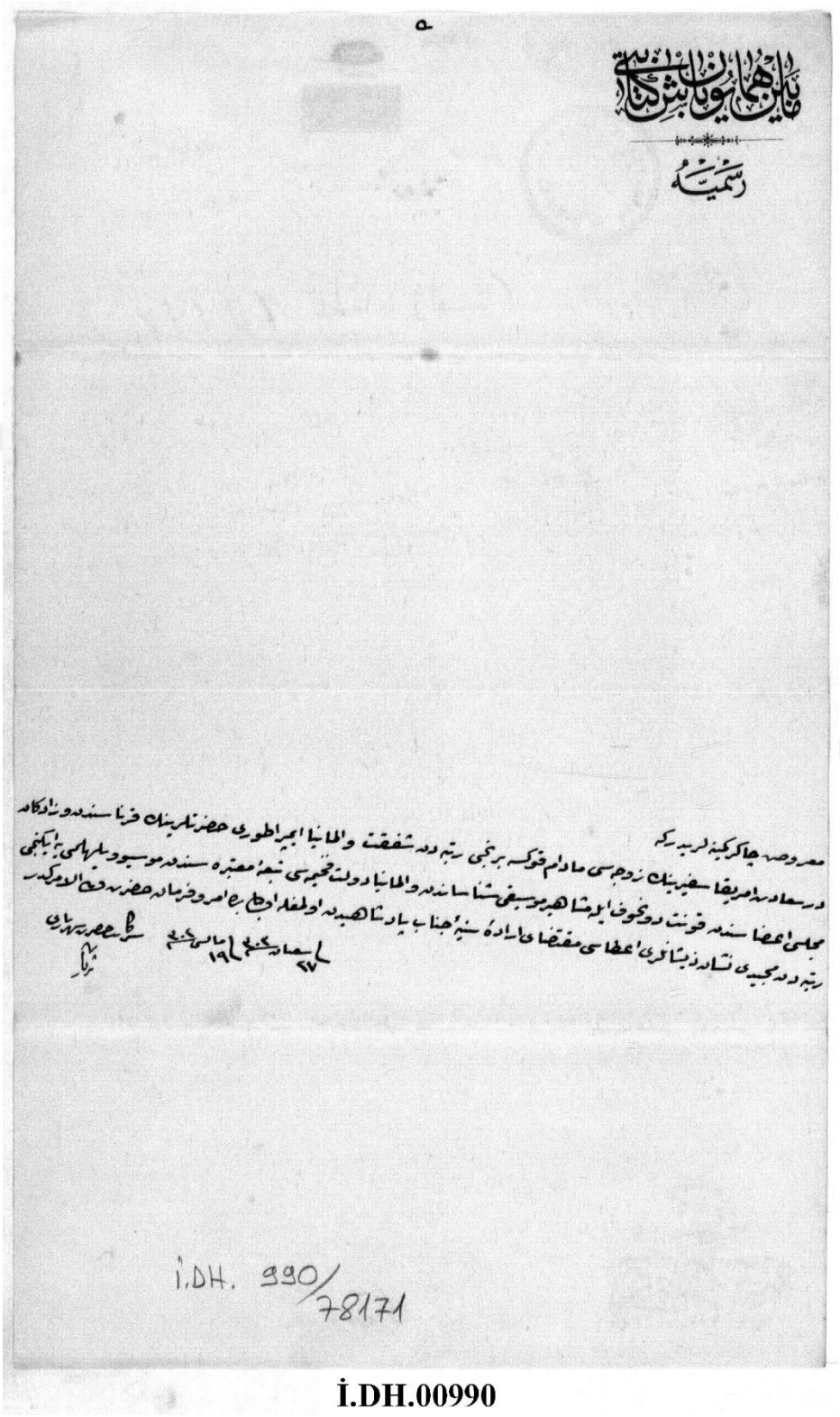

İ.DH.00990

Ek 3. Abraham S. Hewitt'in II. Abdülhamid'e Gönderdiği Hediye Hakkında

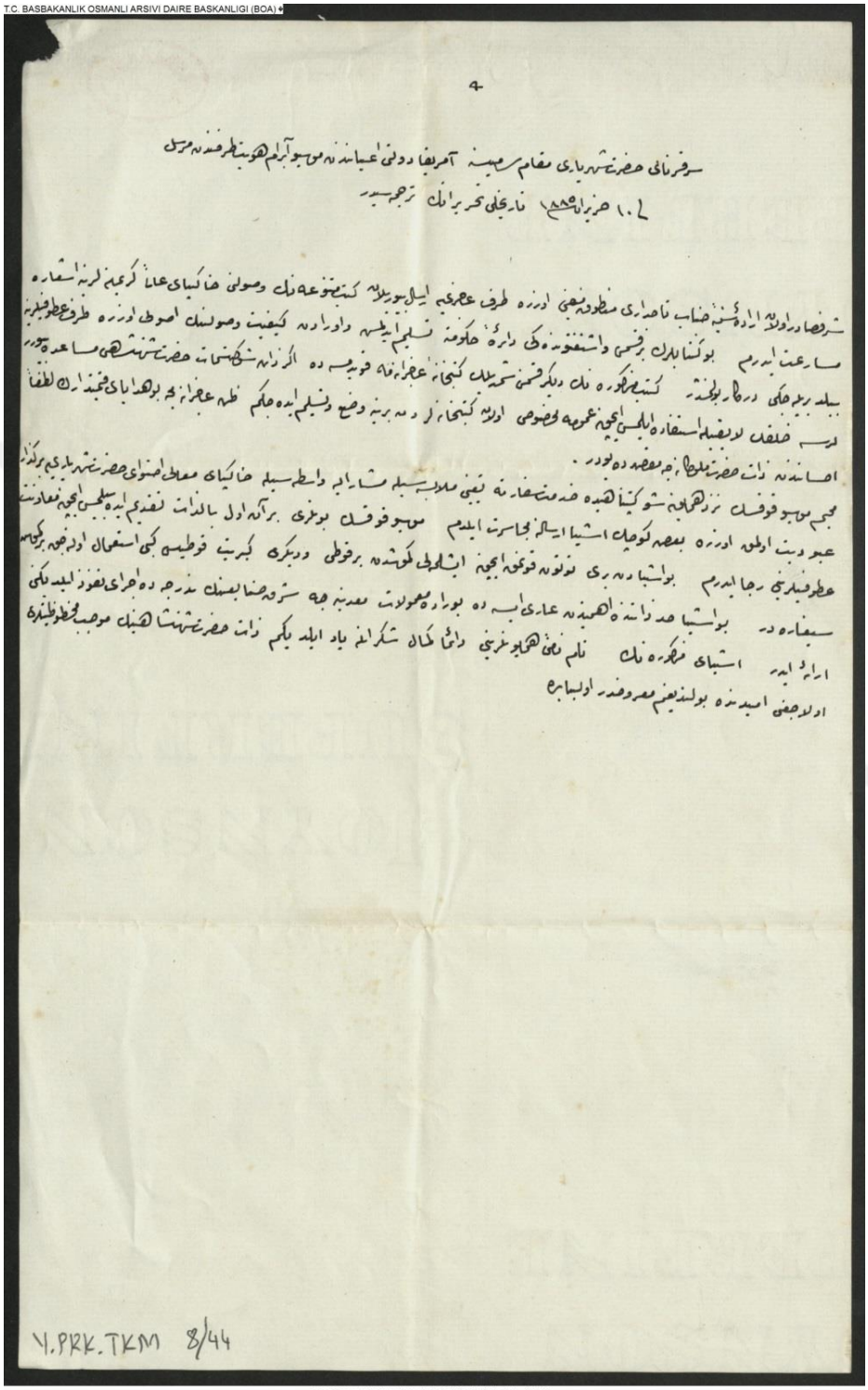
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Y.PRK.TKM.00008.00044.001

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad, Soyad : Elif Tuğçe KURT

Doğum Yeri : Erzincan/Merkez

Doğum Tarihi : 03.11.1992

Çalıştığı Kurum : Öğr. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sultan II. Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi

Eğitim

2017-2020 : Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

2015-2017 : Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Yüksek Lisans Programı

2010-2014 : İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü